De poppen van het Abbekerker Wijf

Sybren Polet

bron
Sybren Polet, *De poppen van het Abbekerker Wijf*. Uitgeverij De Bezige Bij, Amsterdam 1983

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/pole001popp01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

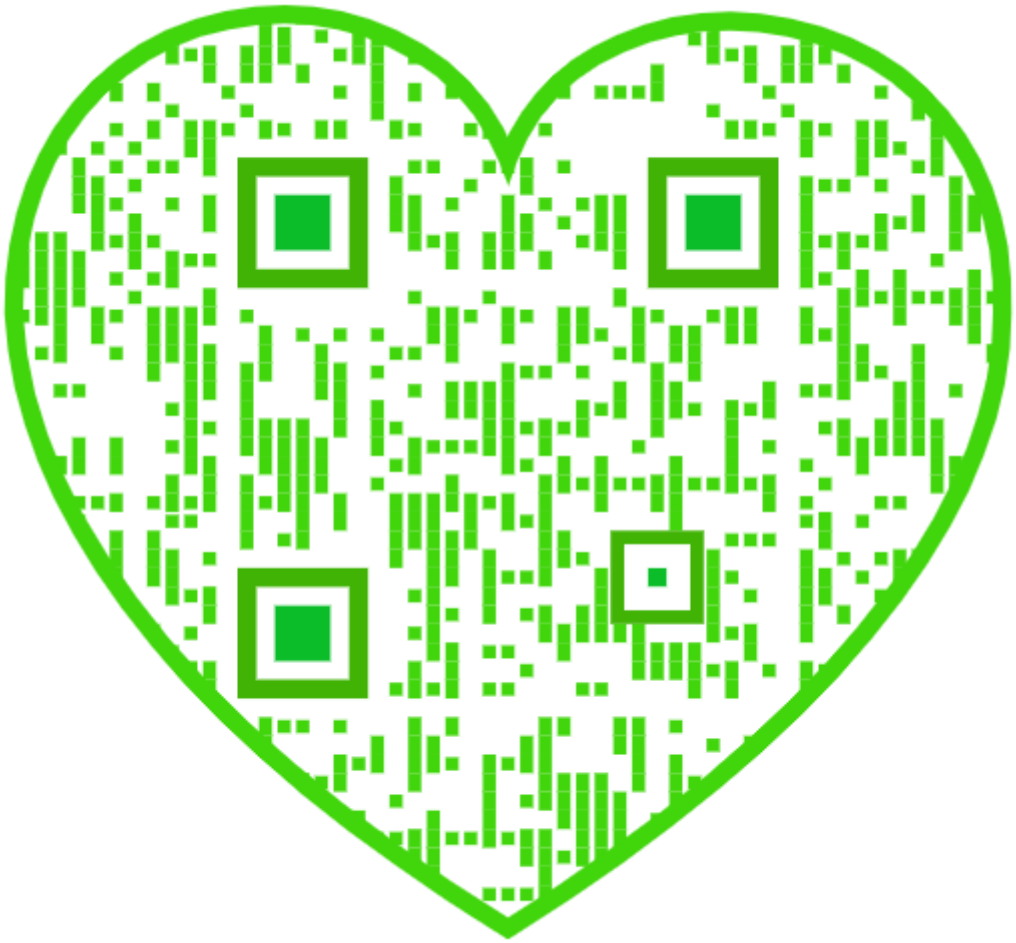

Ventje

1

En plotseling moest ik weer aan hem denken.

2

Alleen al de manier waarop hij liep: de kleine romp schuin voorover zodat het leek alsof hij zich naarvoren liet vallen of door het zand zeulde, in het zand lopen mensen vaak iets voorovergebogen; bij hem was het echter pure gretigheid, nieuwsgierigheid, zijnslust: zijn zintuigen, neus, ogen, oren, mond probeerden er altijd *eerder* te zijn dan de rest van zijn lijf. Op deze manier benaderde hij de mensen soms ook als hij vergeefs geprobeerd had hun aandacht te trekken: een speelse dreigstap in hun richting makend, zoals kinderen dat doen naar een hond die aan de ketting ligt of naar een kind dat zwakker is, alleen heb ik het hem nooit bij kinderen zien doen maar uitsluitend bij volwassenen tegenover wie *hij* de zwakste was. Nagenoeg altijd kreeg hij zijn zin, spelenderwijs: het was dan ook een uitnodiging om te spelen, om een klein spiegelgevecht te leveren of iets van dien aard. De enige die ik niet heb zien reageren was een spaanse marktkoopman op de weekmarkt in Jávea die er als een besnorde Mexicaan uitzag, niet uit onwil, maar omdat hij gewoon de bedoeling niet begreep. Ventje viel keer op keer dreigend naar hem uit, totdat de man zich ten einde raad maar omdraaide, het sloeg Ventje met verbazing.

3

1e beeld. Aan de overkant van de weg langs het kiezelstrand van Altea, Costa Blanca, waar zijn ouders evenals wij toen de vakantie doorbrachten. De lucht trilde van de septemberhitte. En doorheen die trillende lucht, als waren het wazige herinneringsbeelden samengesteld uit herinneringslucht, zag ik hem, samen met een paar andere jongetjes, staan kijken naar een groepje kleine paarden en ezels die voor honderd peseta's per uur te huur waren en die zich in de schaduw ophielden van een grote apebroodboom, een paar kleine pijnbomen of in die van elkaar; de eigenaars, twee zigeuners, lagen of sliepen hun siësta uit onder een andere pijnboom.

/Nee, de dag ervoor al, nadat we elkaar hartelijk hadden begroet: we kenden elkaar van vorige vakanties, die wij evenals zij een aantal jaren in dezelfde regio doorbrachten: zijn ouders lui lezend in strandstoelen onder parasols, hij struinend langs het strand, naar ik al spoedig doorkreeg voortdurend op de loer naar zich verkledende dames, liefst gezette, omdat die eerder omvielen maar iedere vrouwelijke vorm was goed:: hoe hij dan met een paar steentjes in de hand klaarstond, - zij onhandig onder badhanddoek of badjas frommelend met nat badgoed of balancerend op één been, dit been in het zonnebroekje, het andere opgetrokken, onderwijl met de hand het broekje zo wijd mogelijk gestrekt houdend - hoe hij dan met één goedgerichte worp een kiezelsteen in het broekje keilde, waarna de vrouwelijke vorm schrok (als was de steen een krekel of tor), begon te wankelen en omtuimelde, daarbij een paar onwerkelijk witte billen blootgevend, ofwel neerplofte op de hete keitjes, de kiezelsteen nog in het broekje. Het was zijn suksesnummer, maar hij had er meer. De vader, die veel op zijn zoon leek, deed of hij het niet merkte, maar het ontging hem niet; de moeder, als ze het zag, berispte hem pro forma en op aardige toon.

/En nu, toen ik hem vol aandacht naar de dieren zag kijken, vooral naar een van de kleine ezels die met zijn staart zwaaide - zijn aandacht richtte zich nooit op iets zonder reden -, zei iets me dat hij wat aan het beramen was en we hielden de pas in. En toen gebeurde het. Ventje trok de ijslollie waaraan hij al ogenblikken lang vergeten had te zuigen uit zijn mond en stak hem met een vliegensvlugge beweging in de spleet van de ezel. Daarna bleef hij geïnteresseerd staan kijken naar het effekt.

De oudste van de twee zigeuners voer tegen hem uit in het spaans maar deed verder niets, de jongste barstte in lachen uit en joeg hem weg, maar zonder de lollie eruit te trekken. Dat deed tenslotte de oudste zigeuner.

Ventje bleef op enige afstand staan, teleurgesteld dat hij - net als ik - niet had kunnen zien of de ezel de ijslollie onaangedaan in zijn hol zou laten smelten - en hoe snel dat zou gaan: een soort koude termometer -, ofwel de lollie er als een oranje keutel uit zou wippen.

Als het aan Ventje lag zou hij de proef de volgende dag herhalen - het experiment was onafgemaakt -, al moest hij er een ezel voor huren.

4

Volgend beeld, aan een ander strand, Cullera (: evenals zijn ouders namen wij altijd vakantie buiten het hoogseizoen), dit keer vrij laat, het weer was de hele zomer al matig geweest: het lange strand lag er tamelijk verlaten bij, maar het was niet zozeer koud als wel winderig.

/We hadden hen tot ons genoegen ontdekt tussen de badgasten, Ventje een jaar of twee ouder dan in de voorgaande scène, eerst Ventje en toen zijn ouderlijke aanhang. Met handen vol nat zand was hij bezig een naakte vrouw te boetseren, ongeveer op normale grootte en ruim voorbij de vloedlijn zodat de zee haar niet weg kon spoe-

len en haar tot een onzichtbare vrouw-van-de-zee maken.

Het was, naar spoedig bleek, zijn nieuwe suksesnummer en hij vormde er soms wel acht per dag, onderwijl vlijtig zingend als een klein zelfstandig baasje dat opgewekt zijn dagtaak verricht, waarbij zijn voorkeur uitging naar liedjes als ‘Honing honing honing honing, kus mij’ en ‘O krekel krekel’ en ‘Jij bent het suikerklontje in mijn thee’, liedjes waarvan hij niet alleen de melodie maar ook de woorden kende, die hij met overtuiging de lucht instootte alsof hij ze iedere keer opnieuw zelf bedacht.

Ventje verrichtte het werk met grote precisie en alles zat erop en eraan: de borsten waren mooie ronde zandballen met een wit ovaal steentje bij wijze van tepel, de navel, die nooit vergeten werd, holde hij uit in een licht gewelfde buik, flessedopjes of donker dan wel licht gekleurde keitjes vormden de ogen, kleine schelpjes of stukjes schelp de tanden en in de neus van zand werden onderaan twee gaatjes geprikt. Bizondere aandacht werd voorts besteed aan de venusheuvel, die ongeproportioneerd groot was en beplant met stukjes droge alg of besprenkeld met fijngebroken scherfjes mosselschelp; de spleet onderaan werd duidelijk zichtbaar aangebracht met het platte stokje van een ijslollie en met zijn kleine vingertjes bijgerond tot twee fraaie gezwollen lippen. Soms liet hij het stokje erin staan, als dit het sukses vergrootte of vanuit zijn eigen gevoel voor realiteit; het laatste, juist omdat het een gevoel was, was afhankelijk van zijn stemming en van de reakties van de omstanders: door het dolle heen vanwege alle gelach, geproest, gegrijns, gegrinnik wilde hij ook nog wel eens een echte mannenpik van zand tussen de benen formeren, maar alleen als er al niet een stokje in stak, zo konsekwent was hij wel. Het gebeurde een enkele maal dat iemand, zonder uitzondering een moeder, het fraaie maaksel met haar voet uitvaagde, maar dat liet hem koud; hij riep de vrouw een paar lelijke woorden toe en begon even verderop een nog geprononceer-

der vrouw of een tweegeslachtelijk wezen te boetseren, waarbij hij verstolen obscene gebaren maakte naar de vrouw, de echte. Om deze reden groeiden zijn zandvrouwen soms uit tot reuzinnen. Zijn ouders lieten hem begaan zolang de guardia civil niet ingreep, die in die tijd nog wel langs het strand patrouilleerde. Wanneer niet al teveel mensen reageerden, hetzij lachend of afwijzend, krompen zijn zandvrouwen na enkele exemplaren weer in tot een realistieser formaat, want Ventje was van nature een realist.

/*Laat septemberbeeld*, geëtst in mijn herinnering: over het nu vrij verlaten strand een zwerm schoolmeisjes in bruin-witte uniformjurkjes, giechelend rond een van zijn laatste nog niet door wind weggevaagde zandvrouwen, een verlaten reuzin met enigszins afgevlakte rondingen maar verder intakt, naar we hadden kunnen konstateren. Op enige afstand een non, de flappen van haar huif evenals haar lange rok wapperend in de wind - ze komt naderbij, ziet de blote reuzin van zand en jaagt met twee open nerveuze handen de kinderen weg; de meisjes lopen dansend verder en herinneren zich het beeld misschien na tien meter al niet meer, de non, even achterblijvend, wist de zandvrouw met een paar driftige vegen van haar voet uit; weg. Soms denk ik dat die beelden alleen in *mijn* geheugen achter zijn gebleven, of dat -

5

Zijn ouders: nauwelijks anders dan hij, alleen wat groter en ouder: op vrijwel gelijke voet gingen ze met Ventje om en wat opvallender was, ze hoefden er zich niet in het minst voor te forceren; hoefden hem trouwens evenmin lessen-in-ongehoor-zaamheid te geven. De vader: jonge manager bij een groot reklameburo, de moeder: huisvrouw-zonder-al-teveel-spijt, beiden vrijwel apolitiek maar meestal intuïtief of impulsief aan de goede kant (d.w.z. *onze* goede kant), niet bang om te kiezen als er gekozen moest worden; verder opvallend weinig

blasé ondanks alles wat ze op tamelijk jonge leeftijd al bezaten of zich konden permitteren; niet-agressief en zelfs nauwelijks als ze aangevallen werden of kritiek ontmoetten via hun Ventje, wat zeer uitzonderlijk is; daarnaast weinig kultureel geïnteresseerd (: kultuur in onze zin):: niet kultureel en toch aardig: het was een gedachte waaraan ik toentertijd even moest wennen.

/Ook onder elkaar speelden ze hun spel zelden agressief. Op een keer klaagt ze dat ze, hoewel er altijd huishoudgeld genoeg in het kistje zit, nooit eens een eigen potje heeft waarover ze geen verantwoording hoeft af te leggen, al is het maar tegenover zichzelf: geld waar ze mee doen kan wat ze wil, weggeven of desnoods verscheuren (als ze kwaad is/bij wijze van stille potlatch). Akkoord, zegt hij, hoeveel wil je? Twee honderd gulden? En hij schrijft een cheque uit. Zij de volgende dag naar de bank. Zegt de kassier: Mevrouw, ik mag u niet uitbetalen want er staat geen handtekening onder. Zij terug naar huis. Piegem, zegt ze, je hebt er niet eens je handtekening opgezet. Zegt ie: Nee, dan had ik je net zo goed het geld meteen kunnen geven. Ze vertelt het ons gierend van de pret.

/Het is in het jaar dat Ventje in het waarom-stadium verkeert, eindeloos, eindeloos. (Zijn blauwgroene ogen stralen een licht uit alsof ze twee irissen per oog hebben, de binnenste ring blauw, de buitenste groen en beide in tegengestelde richting sirkelend als twee razendsnel draaiende vliegwielen die stil lijken te staan; het geeft aan zijn ogen iets adynamies-beweeglijks, ook als hij niet lacht maar stil ergens naar kijkt.) Eindeloos.

... Waarom?... Waarom?... Waarom?
- Waarom...?
Zijn moeder: - Dat weet ik niet.
- Waarom weet je dat niet?

- Omdat ik niet alles weet.

- Waarom weet je dan niet alles?

Ze aarzelt even. Dan wijs wijs - ik had het bedacht willen hebben: - Omdat er voor jou ook nog wat te weten over moet blijven.

Hij is stil. Verslagen. Weet dat hij verslagen is. En de storm van woorden is weer even bedaard: we kunnen het ruisen van de branding weer horen. Zijn ouders sturen hem weg om eigen woorden te vinden aan het strand tussen de keitjes, het zeewier en ander aanspoelsel. Vlijen zich op hun luchtbedden tegen elkaar aan als twee zoele voorzomerdagen die nog alle seizoenen op kunnen, alert in de morgen en weer speels als de hitte voorbij is...

/Zijn vader speelt het spel ook met *hem* mee. Zegt: Het is soms wel lastig die nieuwsgierigheid. Toen ie gehoord had hoe kindertjes geboren worden en hoe hij zelf gemaakt was, vroeg ie of hij er een keer bij mocht zijn als we het deden. Hij zou er het liefst met zijn neus bovenop zitten en als het kon weer in de buik van z'n moeder kruipen om z'n eigen geboorte nog een keer mee te maken. En? We hebben het geweigerd; maar hij probeert ons nog steeds te betrappen, wat hem een enkele keer ook wel lukt. En als we niet oppassen ligt ie zo aan haar blote borst te zuigen om te zien of er nog melk uit komt. En herhaaldelijk staat ie met een kleine stijve pik naast haar onder de douche of zo. Wat moeten we doen? Ik wist het niet. Gelukkig duurt het nooit lang, die kinderseks, zegt de vader, een paar minuten, dan is ie tevreden.

Kreeg Ventje nooit slaag van zijn vader? Klappen? Billekoek? Zeker wel. We waren er zelfs een paar maal getuige van, ik herinner me niet meer waarom, maar het moet om een van zijn twee meest geliefde exploten van dat jaar zijn geweest: een drol of een dood vogeltje stoppen in de badtas van een mevrouw - de drol zocht hij helemaal op de boelevard - en dan op enige afstand zitten wachten tot ze iets uit haar tas

pakt; óf hij had weer eens, kwasi voor hond spelend, met het handtasje van zijn moeder in zijn bek, onder een verkleedtentje doorgegluurd.

En daar krijgt hij weer billekoek, luidkeels roepend tegen zijn vader:

- Je mag me niet slaan. Lafaard! een klein kind, durf je wel! Het gelach van de badgasten.

- Klappen zijn gezond.

- Nietwaar! nietwaar!

Maar hij is het na een paar minuten vergeten. En daar huppelt hij weer poedelnaakt met zijn kleine stijve pikje langs de waterlijn of neemt zijn tiende duik, een mini-zeegodje zonder enige verdere attributen, die zich zijn eigen zeegoddelijkheid niet bewust is noch ooit geweest is: het zijn alleen zijn toeschouwers die zo denken.

/En terug, naar onze stoelen. Ik kon *tijden* met hem spelen - geen uren, want hij was de enige die onvermoeibaar was en ik was het die er altijd het eerst genoeg van kreeg -: hij, soms letterlijk de jonge hond, met een stokje in zijn bek dat hij apporteerde.

's Avonds mocht hij met zijn ouders mee naar de diskoteek, waar vooral zijn moeder graag heenging (‘Je kunt niet de hele dag zitten lezen of tegen elkaar aankijken’) en zoet struinde hij dan tussen de tafeltjes door, liet zich aanhalen als een huisdier en dronk ondertussen de glazen leeg, zodat ze hem soms, als ze niet oppasten, apezat naar huis moesten dragen, waar hij als der keerlen god zijn roes uitsliep.

6

Ventje heette natuurlijk oorspronkelijk anders, maar toen hij eenmaal zo genoemd was wilde hij zo blijven heten, ook toen het zijn ouders beter leek zijn geboortenaam te gebruiken. Uit plaagzucht? Misschien. Misschien ook omdat hij zich met zijn roepnaam, die eigenlijk een soortnaam was, had vereenzel-

vigd; als iemand het niet te nauw nam en hem bijvoorbeeld kereltje noemde werd hij kwaad. Het liefst had zijn vader hem X genoemd, een tijdelijke naam of invulnaam, zodat hij later zijn *eigen* naam kon kiezen, een die hem zelf het beste zinde. Misschien heeft hij dat later ook wel gedaan.

7

Ventjes ouders hadden een enkele maal *slaande* ruzie, leefden zich dan uit in komplete gevechten, emotionele explosies, waarbij ze elkaar bekogelden met sloffen, schoenen, asbakjes, boeken, fruit, enzovoort. Eén mooie vakantiemaand in Altea waren we er zelf getuige van toen ze een appartement naast het onze hadden.

De jongen was er soms bij aanwezig en aarzelde niet partij te kiezen - zonder echter een vaste voorkeur te hebben - en hij hielp dapper mee wie hij dacht dat fout zat te bestoken met kleine projektielen: mandarijnen, platenboekjes, planeten, woorden, kometen, sardineblikjes, kogelpennen, zonnebrilhoezen, raketten, olijven, ogen, anti-babypillen, vitaminetabletten als vliegende schotels, scheldwoorden, atoombommen, zoute drop - ook gooide hij ze wel naar allebei, met evenveel plezier.

En als ze allemaal geëxplodeerd waren werd alles weer zoals het was, alleen vrediger en gingen ze met z'n drieën ijs eten.

Ook in andere opzichten was Ventje niet te beroerd om het spel van de volwassenen mee te spelen, iets dat kinderen vaker doen dan ouders bereid zijn zichzelf toe te geven: ze spelen dan mee met het spel dat wij met hen denken te spelen maar in feite spelen ze met ons. Dit keer lag het echter anders.

We hebben met z'n vieren iets beraamd: een kinderspel. Het was opnieuw in Jávea, een paar jaar eerder nu - we pendelden in die jaren de Costa Blanca langs; mijn vrouw leed aan astma en de Costa Blanca is de droogste kuststrook van Spanje; ik zelf kon bij de krant mijn vakantie nemen wanneer ik wilde,

het landelijk nieuws kon buiten mij -; we hadden ons allemaal zitten te amuseren of lichtelijk te ergeren aan een jong duits paar met een duits kindertje. (Met ons bedoel ik: de dagelijkse groep strandstoelen met zicht op het paar.) Het was wel een aardig jongetje en hij heette Sven, wat geen duitse naam is maar een skandinaviese. Wat ergerde was de overdreven voorzichtigheid van de ouders.

Hoewel het mooi zonnig weer was droeg de kleine Sven ook aan het strand een kompleet kinderpakje en hij had een muts om zijn bolle hoofdje met flappen die neerhingen tot over zijn wangen en een rond bolletje van wol er bovenop dat geloof ik pompom heet of zoiets; vooral dat laatste wekte onze lachlust.

Het jongetje, dat ongeveer een jaar jonger was dan Ventje, kon urenlang zoet in het zand zitten spelen en nog wel op *dezelfde plaats*, met *niets.* We hadden allemaal een beetje medelijden met hem, waarschijnlijk ten onrechte.

Het was tenslotte Ventjes moeder die met het plan kwam. Het werd aan Ventje voorgelegd; deze vond het geweldig en wilde graag meedoen. Er werd hem een handvol duitse woorden geleerd, - de meeste kende hij overigens al zo'n beetje - en over het verloop van de aktie werd hij nauwkeurig geïnstrueerd. Ondertussen naaide Ventjes moeder een stel zelfde kinderkleertjes en borduurde de naam Sven op de borst.

Toen het duitse kindertje, zoals gewoonlijk achter de stoelen van zijn ouders zat te spelen werd Ventje in de Svenkleren gehesen en naast de echte Sven gezet. Vervolgens lokten we de echte Sven met ons mee, de vinger op de lippen, een spannend spel van medeplichtigheid en geheimzinnigheid en kijk, het lukte ook nog, het jongetje speelde mee, hij was veel minder een lapjespop dan hij eruit zag. Hij mocht vanuit de verte toe kijken, wat ook leuk is. We hadden afgesproken dat Ventje als het te lang duurde voor Sven's ouders naar hem omzagen met zijn schepje zand naar achteren zou gooien. Hij zag er

inderdaad lullig uit in zijn pakje en muts met pompom. Na vijf minuten begon het hem al te vervelen en sloeg hij met zijn kneuterig schepje zand en schelpjes over zijn schouder.

De moeder verbood het hem, maar hij ging onbekommerd door. Hierop stond de moeder roekoeënd op en ging naar hem toe, bukte zich en nam hem in haar armen. Vervolgens slaakte ze een gil en liet hem los.

De jonge Duitser schoot overeind en sprong op haar toe. - Wat is er?

- Een ander kind!

Ze wees met haar wijsvinger of er een misgeboorte in het zand zat. Ventje zat nu lief met neergeslagen ogen te spelen.

De Duitser liet zich op de knieën vallen. Hij zag het kind en de naam op de borst. - Wie ben je, vroeg hij, hoe heet je?

- Sven, Vati, zei Ventje.
- Lieber Jott, riep de Duitser, maar dat is onze Sven niet.
- Wie is het dan? riep de moeder.
- Hoe heet je nog meer, vroeg de vader.
- Sven Binswanger, zei Ventje, want zo was hun familienaam.
- Lieber Jott, zei de Duitser en keek vertwijfeld om zich heen. Toen vonden we het mooi genoeg. En daar kwam de echte Sven al aangelopen, als een dik ingepakte chinese baby van vroeger. Ventje stond vliegensvlug op zoals hem geïnstrueerd was om niet de kans te lopen een dreun op z'n kanis te krijgen van de getergde vader. Ook hij had een leuk avontuur beleefd:: tien minuten was hij heel iemand anders geweest.

Soms had ik het gevoel dat ik met hem had willen ruilen, meer dan met zijn ouders, dat ik hem had willen *zijn*, eens.

8

Ventje komt naar me toe.

- Schrijf je?
- Ja.
- Aan wie?

- Aan *niemand.*

- Aan niemand?

- Ja.

Hij gaat in het zand zitten nadenken. Vijf minuten later knikt hij, roept luid: - *Ja*! en staat weer op.

- *Wat* schrijf je?

- Woorden.

- Wat voor woorden?

- Werk-woorden en hele zelfstandige woorden.

Hij gaat weer in het zand zitten, zijn kleine knieën gekruist als de mini-leerling van een pseudo-goeroe. Knikt en staat op. - Waar gaat het over?

Plagend: - Over jou. (Ik zou pas ruim vijftien jaar later over hem schrijven.)

- Over mij?

Zijn hoofd deinst achteruit alsof hij schrikt. Dan kijkt hij nieuwsgierig en bedrukt tegelijk naar het blad en de letters, hij kan nog niet lezen. Reageert verder niet, te slim om te zeggen: Ik zie niks.

Maar als we even later hebben gezwommen en ik, na mij afgedroogd te hebben, mijn bloknoot weer pak zie ik dat hij twee grote krassen over het papier heeft gehaald, na eerst zelf wat neergekrabbeld te hebben: onhandige pogingen tot woorden.

9

Wat is het toch dat mij zo in hem fascineert: dit levende eidolon dat voor mijn ogen langs het strand danst, zo konkreet als een ongedeeld ik: een hij-en-ik in ongesplitste vorm: in *ongekompliceerde* vorm. Spontane werkelijkheid van voor de tijd dat maatschappelijke en andere komplikaties hun invloed konden uitoefenen, remmend en desastreus. Als er ooit een paradijs is geweest, maar er is geen paradijs geweest - paradijzen zijn fantasiebeelden van een kultuur (: wij, ik) en niet van de

natuur - als er ooit een paradijs gerealiseerd wordt zal - /Jawat? Het aantal kreatieve identifikatiemogelijkheden onbeperkt en de absolute tweedeling opgeheven zijn? - en zullen alle beelden op gevoelsbevel (weer) samenvloeien? - Zal -

/Of is hij gewoon die ik had willen zijn of misschien ook wel geweest ben, maar niet lang genoeg en niet zó, alvorens de werkelijkheid toesloeg - /Eidolons zouden met eidolons moeten kunnen spelen, ouderloos (amoeben), maatschappijloos (als honden), autonoom & toekomstloos (als utopiese beelden) en misschien, misschien wel vervluchtigen in abstrakties in plaats van konkreter worden, want konkreetheid voorspelt niet veel goeds, meestal.

10

In zekere zin is Ventje vervluchtigd in plaats van groter en konkreter geworden, want kort erop ben ik hem voorgoed uit het oog verloren, uit het *oog*, in mijn gedachten is hij vaak teruggekeerd, niet alleen in perioden van zomervakantie. Daar is hij uitgegroeid tot iemand die misschien niet eens meer *mogelijk* is, is samengevloeid met beelden waarvan ik niet eens meer weet of ik ze bedacht of gezien heb, zodat ik me op sommige momenten afvraag of hij ooit bestaan heeft, of iets van hem bestaan heeft.

Tegengekomen ben ik hem niet meer, alleen zijn naam in een bepaalde periode. Op een dag las ik die, tussen andere namen, in behoorlijk grote letters neergekrijt op de muur van een kinderspeelplaats in Oud-Zuid, tamelijk hoog, want hij was niet klein meer. En toen ik er op lette zag ik dezelfde naam op een menigte andere muren, aanplakzuilen, brievenbussen, overdekte tramhaltes, een enkele maal ook in het centrum van de stad. De rage moet enkele weken geduurd hebben, daarna stopte ze kreeg ik de indruk; de namen verbleekten op de oude plaatsen of werden weggewist en er kwamen geen nieuwe bij.

Hij had kennelijk zijn naam voldoende uitgeleefd. Jaren later zouden sommige publiciteitsbeluste figuren hetzelfde doen om bekendheid te verwerven, zij het in deftiger drukletters op gekleurde papieren strookjes of affiches.

Ventje deed het waarschijnlijk alleen terwille van de naam zelf, de naam an sich en in zich zogezegd, niet om de aandacht op zich, of zelfs maar op de naam te vestigen.

Maar nooit meer heb ik hem in levenden lijve ontmoet en evenmin iemand *als* hij in volwassen vorm, alleen in kleine vorm, maar dat kon hij dan niet geweest zijn. Herhaalde malen meende ik hem te herkennen, in uiteenlopende gestaltes en leeftijden, op straat, in cafés, in de trein, maar steeds als ik naar hem toeliep vervluchtigde het te grote, te konkrete eidolon.

Slechts éenmaal meende ik hem werkelijk te zien, enkele denkleeftijden later, terwijl hij op geen vijf meter van mij af op het terras van Américain zit: godbetert gekleed in een blauwe blazer met glimmende knopen, daaronder een keurige grijze broek met scherpe plooi en om zijn schouders gedrapeerd zo'n lange kleurige studentendas; op een te jongensachtig open gezicht de wat al te gladde glimlach (pseudo-goedlachs, wat de ergste grimas is die er bestaat) zonder enige ‘ondeugendheid’ erin: de vliegwieltjes van de irissen stonden stil en ik weet niet eens of het er nog wel twee per oog waren.

Mijn hart kromp ineen en ik kon wel huilen: Jezuskristus, dacht ik, wat hebben ze met je gedaan dat uit jou deze ekonomiese of morele herbewapenaar is gegroeid? Maar een snelle berekening leerde mij dat ook *hij* het niet kon zijn.

Zodat ik mij opnieuw afvraag of hij ooit bestaan heeft. Of ze ooit bestaan hebben, de reusachtige vrouwen van zand, wind, water, tuimelend wit bloot, zon -

/En temèt dat ik mij de vraag stel is het alsof het antwoord geen dag op zich kan laten wachten,

zo dringend is het plotseling voor mij te *weten*, te weten wat er van hem geworden is: bijna van levensbelang.

De reis naar Osnabrück

Eerst was het een vluchtige gedachte geweest, een *gedachte* dus, die in de daaropvolgende maanden enkele malen opgedoken was als spelmogelijkheid (of als spel op zichzelf?). Daarna, vrij onverwachts nog, werd het een reële impuls. Het spelkarakter raakte op de achtergrond en verdween zelfs helemaal: een impuls heeft eerder iets dwangmatigs dan iets speels, ook als hij spelenderwijs is opgebouwd.

Hij was zich dit min of meer bewust - in een situatie als de zijne word je wel gedwongen een permanent alert bewustzijn te ontwikkelen en je bewust te zijn van *alles* om je heen, al is het maar uit zelfbehoud - of juist vanuit een drang tot zelfdestruktie, tot (zelf)bestraffing-van-*anderen*?

Om de kracht van zijn impuls te testen probeerde hij te besluiten *niet* te gaan, gewoon thuis te blijven, maar het werd hem al snel duidelijk (binnen tien minuten) dat zo'n besluit nauwelijks meer tot zijn wilsmogelijkheden behoorde en desteminder naarmate er meer tijd verstreek: over een half uur zou hij eenvoudig op de wipstoel zitten, de kriebels hebben; hij kende zichzelf - zoals zij hem kende. (Ken uzelf via anderen!) De impuls aanvaardend pakt hij het spoorboekje van het telefoontafeltje, waarop ook de gidsen van Amsterdam en omgeving liggen plus een plattegrond van de stad, en gooit het, na even met hoofd en hand overwogen te hebben wat te doen, in de lucht. Pas de derde keer valt het open neer, met de tabellenreeksen omlaag. Hij schuift zijn vinger en daarna zijn hele hand eronder en draagt het aldus naar de schoorsteenmantel. Pakt het nagelschaartje, keert dan pas het opengesla-

gen boekje om, sluit tegelijkertijd zijn ogen en prikt op de linkerbladzijde. Dan opent hij zijn ogen en kijkt.

Speelt geen verrassing (voor zichzelf?), maar is wel opgelucht dat het reisdoel vrij nabij ligt, niet vanwege de tijd - hij heeft *alle tijd* van de wereld! - vanwege de kosten. Tegelijkertijd bespeurt hij ook iets van tevredenheid, zoals een mens vaker ervaart wanneer een beslissing gevallen is: alles kan nu verder aan de beslissing overgelaten worden, men trekt zijn handen van zichzelf af; veel staat bij voorbaat vast en wat niet vaststaat is geïmpliceerd in of wordt gekonditioneerd door wat wel vaststaat. Amen.

En zo, opgenomen in die gekonditioneerde reeks, pakt hij zijn koffertje, vult het met noodzakelijkheden, twee boeken, een weekblad. Dooft de waakvlam van de geiser. Ordent hier en daar nog wat opdat de woning niet rommelig zal lijken voor eventuele, desnoods denkbeeldige blikken, of voor haar eventuele blik.

Kijkt nog even langzaam de huiskamer rond, waarin de dingen nog scherper en reëler aanwezig zijn dan hij ze doorgaans ziet, hoewel hij soms denkt dat ze vooral de laatste maanden hun maximale - en ook maximaal toelaatbare - aanwezigheid hebben bereikt: hun opdringerige nadrukkelijkheid die 1 gevoelsmicron verder kan overgaan in afkeer, walging: de bruinleren fauteuil, de nog maar een half jaar geleden aangeschafte discotoren met zijn glimmende aluminium panelen, de kamerplanten, de grote gatenplant, de eettafel, de spaanse touwlamp, de abstrakt-landschappelijke ets boven de schoorsteenmantel zonder kachel - en overal tijd, tijd, tijd, in alle hoeken en gaten, soms in de vorm van licht, dan weer massief als de dingen die hij waarneemt en die bestaan uit gestolde tijd, tijd. En plotseling moet hij zijn hoofd afwenden: het verzadigingspunt is bereikt. Hij schudt zijn hoofd, als een vrouw die onder de douche is geweest en

die meer haren heeft dan hij, haren van tijd. (Zij.)

Neemt dan het wekkertje van de schoorsteenmantel en windt het op. (Time must go on./De tijd moet blijven.) Het zal nu nog zo'n 28 uur door blijven lopen tijdens zijn afwezigheid en tikken, de tijd tikken & vertikken. Daarna zal het, na een vertraging van korte duur, vrij abrupt stilstaan. Het idee had hij eens gelezen in een roman en de zinloosheid van de handeling had aan hem geappelleerd; de herhaling door hem versterkte nog het absurde karakter, vooral bij de gedachte aan het uitgestelde moment van stilstaan.

In de deuropening draait hij zich nog even om en het is of in de tegenoverliggende wand een barst ontstaat. Dan vindt hij het de hoogste tijd om te vertrekken. De barst zit er overigens al jaren in.

Onderaan de trap liggen de krant en de post. De krant laat hij liggen waar hij ligt, op de mat voor de deur. De post pakt hij op - kan het niet laten - want een dag zonder brief/is als een huis zonder zon - zou je zo als reklamezin aan de Posterijen kunnen verkopen.

Werpt daarna, als blijkt dat er niets bij is dat enige verwachting wekt, de brief, de kaarten en de folder weer ongelezen op de mat.

Er ligt stof op het glanzende hout van de trap naast de loper. Hij strijkt er met zijn vinger wat van op, bekijkt het afwezig - denkt eraan hoe zij gereageerd zou hebben - en probeert het terug te blazen op de plek waar het gelegen heeft, omdat die nu obsceen schoon en glimmend lijkt.

Wanneer hij op de tram stapt, met zijn rechtervoet op de tree, en zich omhoog duwt, is het of hij voor 't eerst na lange tijd iets doelgerichts doet, niet zozeer iets zinvols - of het moet de handeling zelf zijn die zinvol is in een groter geheel dat

niet zinvol is maar wel een doel kent - dan wel iets dat hem tenminste het *gevoel* geeft op weg te zijn, naar een doel dat vaststaat en dat, zinvol of niet, in ieder geval door hem gekozen is of dat hij door het toeval voor zich heeft *laten* kiezen. En plotseling lijken de stad en het leven in de stad ook weer wat doelgevoeliger geworden, geanimeerder haast, en zo, denkt hij, zien de mensen in de tram er ook uit.

Hij gaat zitten met het koffertje tussen zijn benen en voelt zich reiziger in eigen stad en eigen tijd of stadtijd. De etalages van de winkels waar de tram langs rijdt en die hij kan dromen bekijkt hij als juist wakker, maar nog net niet helemaal. Ziet voor 't eerst weer de lichtval op de gevels van de oude huizen, het late nazomerlicht zoals de zeventiende-eeuwse schilders het moeten hebben gezien. Op een van de hoge ramen hebben de bewoners een meer dan levensgroot hoofd geplakt van doorschijnend plastic: het jonge gezicht, waarschijnlijk van een vereerde revolutionair of sociaal denker, open & blanko, het haar, de wenkbrauwen, de ogen, de snor en de schouderpartij van een halfdoorzichtig rasterachtig zwart.

Halverwege de route is de trambaan opgebroken. De wagens rijden voorzichtig en bonkend over de rails, terwijl de jonge arbeiders, de getatoeëerde armen bloot, grijnzend toekijken en onverstaanbare opmerkingen maken over de gezichten achter het glas.

De mensen zouden zich meer kortlopende doelen moeten stellen denkt hij, bij wijze van tijdobligaties of als kortlopende spaarbrieven. Had er gisteren net een moeten verkopen om de hypoteek te kunnen betalen. Denkt: ik zal wel nooit meer helemáál wakker worden - schudt de opkomende melancholie met een ruk uit zijn hoofd weg.

In het centrum, als de tram is volgelopen, staat hij op en biedt zijn plaats aan aan een vrouw van een jaar of vijfenzestig, zeventig. Ze kijkt hem verrast aan alsof hij iemand uit de zeventiende eeuw is en glimlacht. Dit irriteert hem; iedereen

moet zijn rol kunnen spelen, ook hij doet het.

Na bij het grenswisselkantoor in de hal voor honderdvijftig gulden duitse marken gekocht te hebben gaat hij naar een van de loketten om een kaartje te kopen. En opnieuw heeft hij het gekke gevoel als zou hij ongeveer zeven maanden geleden voor het laatst een even doelvolle handeling hebben verricht. Helemaal waar is dit niet, want de kollages die hij maakt geven hem hetzelfde gevoel in het kleine, tegen dezelfde zeurderige achtergrond.

Hij moet de naam van de stad herhalen - Osnabrück - omdat hij hem de eerste keer te zacht uitsprak, alsof hij er zich toch een beetje voor schaamde. De tweede keer zegt hij de naam nadrukkelijker: *Osnabrück*, maar het animerende effekt wordt er niet groter door, eerder zwakker, alsof zich tevens de diskrepantie tussen de stelligheid van naam en reisdoel èn de labiliteit en leegheid van zijn bestaan, met inbegrip van de werkelijke betekenis van de reis, nadrukkelijker opdringt.

De coupé is bijna leeg. Er zit alleen een meisje. Een paar minuten voor vertrektijd komt er overdreven hijgend nog een man binnen die zich in het hoekplaatsje tegenover hem nestelt. Als de trein begint te rijden zegt de man: - Daar gaan we!

Bij het horen van deze woorden pakt hij meteen maar een boek uit zijn koffer, in de onredelijke hoop dat de man niet verder dan tot Amersfoort mee zal reizen.

Met het boek, een bewust levenloos voorwerp, in zijn handen kijkt hij naar het landschap; en - weer halfafwezig - is het of hij, de trein met hem achter het raam, heel traag over een boomblad beweegt, over het bladgroen, de nerven, het rasterachtige oppervlak met onvoelbare putjes en bobbeltjes, traag als een rups die al kruipend de tijd opeet. De sensatie verwekt

een lichte schrikreaktie omdat het even lijkt of het blad beweegt en de trein stilstaat. Het blad lijkt op het boomblad grootformaat dat hij onlangs in een kollage verwerkt heeft, met erop een reusachtige gelede rups. Het blad had hij, zoals de techniek die hij toepaste het eiste, geschonden en gekreukeld en gedeeltelijk beplakt met andere geschonden dingen zodat er een vreemd mengbeeld was ontstaan dat zijn stemming weergaf. Zijn gevoelsschommelingen waren duidelijk aan de bewerking van het materiaal af te lezen, aan de richting die de kompositie van de voorgevormde beelden, gewild of ongewild, maar meestal ongewild, insloeg en het uiteindelijk resultaat was voor hem zelf vaak een verrassing. Het gaf een zekere voldoening dat hij zich eindelijk met het materiaal dat hij gedurende een jaar of tien had verzameld bezig kon houden - zijn *hobby* -, maar dat het min of meer gedwongen gebeurde vergalde voor een goed deel het plezier. En het zou nooit een nieuw beroep van hem kunnen worden, daar was zijn beeldend talent niet groot genoeg voor.

Het boomblad was opgegaan in het weidelandschap buiten. Er waren sloten, koeien, boerderijen met kleine hooibergen onder rieten kappen, paarden, autowrakken. Het was goed er naar te kijken, scherp, helder en goed. Het volle groen van de struiken en lage bomen rond de oude, op lage vluchtheuvels gelegen boerderijen; de landwegen, kenbaar aan de Ruysdaeliaanse bomenrijen, populieren die van onderop begonnen te ontbladeren: het fijne netwerk van de takken dat naarboven toe dichter werd, alleen de kruin was nog zomers vol; zo nu en dan een brede vaart met woonschepen langs de wallekanten en soms, midden in de weilanden, een enkel maisveld en eenmaal, stil en geïsoleerd, een bijna onwerkelijk wit aandoende zwaan.

En dan, van het ene moment op het andere, is er weer de dreiging van de melancholie, nog niet de melancholie zelf maar, zoals vaker, de dreigende aanwezigheid op de achter-

grond, bijvoorbeeld nu op de achtergrond van het landschap, als avondmist die vanuit de sloten begint op te komen, de eerste mistige dampslierten die het begin zijn van een somberder tegenwereld waarin alles wat kontoeren heeft opgaat en verdwijnt. Maar de ervaring had hem geleerd dat de dreiging vaak wijkt als je je aandacht - snel - van het gevaar of de mogelijkheid ervan afwendt en op iets anders richt.

Luistert naar de man die begonnen is tegen het meisje aan te praten. Ze heeft een tijdschrift op haar schoot, maar de woorden van de man dwingen haar tot luisteren. Ze is blijkbaar toeschietelijker dan hij. De man - hij zal een jaar of veertig, vijfenveertig zijn - heeft, hoewel het tamelijk warm is, zijn alpinopet of baskenmuts opgehouden; hij heeft trouwens ook de bouw van een Bask, korte gedrongen gestalte met een wat bollig gezicht. Onder zijn corduroyjasje draagt hij een vest waarvan de onderste knoop open is om zijn buik wat meer ademruimte te geven. In zijn gezicht lijken de twee donkere ogen beide een andere kant uit te kijken en alles tegelijk te zien of tenminste twee dingen tegelijk; de aandacht van degene die naar *hem* kijkt wordt daarentegen afgeleid, behalve door de ogen, door twee opvallend zware wenkbrauwen die als huifjes van een dakkapel boven de oogleden staan. Het vel van de wangen is roze en doet, vooral door de wijde poriën en een paar nerfachtige littekens, denken aan de huid van koeie-uiers.

Het meisje heeft een smal bleek gezicht; lange witte haren vallen over haar wangen en slapen; ze lijkt een jaar of vijfentwintig en zou een werkloze onderwijzeres kunnen zijn of een - werkloze - sociaal werkster of sekretaresse, anders niet; als ze iets anders zou kunnen zijn zou ik het denken, denkt hij.

De man zegt: - Je weet gewoon niet wat je overkomt. Je gaat uit Haarlem weg en het is veertien graden; je hebt het koud en denkt: had ik toch maar een jas meegenomen, en een paar uur later loop je te puffen van de hitte in Limburg, want daar

is het tien graden warmer; *tien*!

Hij houdt zijn beide handen, met de tien vingers gespreid, omhoog. De linker ringvinger mist een kootje.

- Het is gewoon of je in een ander land loopt.

- De verschillen zijn groot, zegt het meisje; je ziet het 's avonds op de weerkaart van de tevee na het nieuws van acht uur.

- Die weerkaart is één ding, zegt de man; maar als ik in Haarlem terug ben en ik zie 's avonds die weerkaart, dan denk ik: Daar, waar het 22 graden is, daar ben ik geweest - hij priemt met zijn vinger in de ruimte tegenover hem -, maar op die weerkaart *zelf* ben ik niet geweest, dus -

Voelend dat de man hem aan zal kijken en met zijn ogen om bijval vragen kijkt hij vlug weer in zijn boek, maar hij blijft de lege weerkaart en de man en het meisje voor zich zien, bijna even duidelijk als wanneer hij zijn blik op hen richt; ook zijn verbeelding is het laatste half jaar gevoeliger geworden en het gaat hem veel gemakkelijker af dan vroeger beelden op te roepen en dingen voor zich te zien die er niet zijn, te gemakkelijk misschien.

Toch is het oppassen geblazen, met eenzaamheidsgevoelens, vooral als er melancholie in het spel is, denkt hij; je kijkt naar iets, bijvoorbeeld naar een treincoupé met mensen erin en meteen wordt het een innerlijk beeld; binnen de kortste keren verinnerlijkt alles en iedereen en op den duur besta je alleen nog maar vanbinnen. En eenmaal opgesloten in die binnenwereld treed je er niet gemakkelijk meer uit, de zelfopgeworpen drempels naar de buitenwereld worden al hoger, hij wist ervan mee te praten.

Hij neemt nog eens de proef op de som. Kijkt naar een van de koeien buiten, een overgekweekt log beest dat nauwelijks meer op zijn poten kan staan zo zwaar is zijn zwartwitte lijf en onmiddellijk is de koe *in* hem, hij is er mee gevuld en niet alleen met het *idee* koe, is er zozeer en zo lijfelijk mee gevuld

dat hij zelfs de zwaarte ervan ervaart, de druk van de melk in de uiers, de obscene bolle zwaarte van de hangende uiers met hun roze grove huid - en *dat allemaal zonder dat hij de ogen sluit.*

Nog even, denkt hij, nog even en ik voel de aandrang om melk te geven in mij, zeker als ik de ogen sluit.

/En keert terug naar de coupé die zijn realiteit is en die, zogezegd, zijn spatiale realiteitsprinsiepe vertegenwoordigt. Denkt: niet helemaal eerlijk als ik wel naar hen kijk en luister om mijn evenwicht te handhaven en mij aan hun konkreetheid vastklem, terwijl ik zelf mijn woorden voor mij hou.

De man praatte nog steeds. Het onderwerp is nu zijn zakelijke bezigheden. Aan sommige dingen: tilt hij niet zwaar, aan andere: wèl. Het meisje knikt, bijna mechanics, als een pop; een enkele maal leest ze vluchtig een passage in het tijdschrift op haar schoot. De man bezit een enigszins bollende buik onder zijn vest en broek en deze zit zo te zien vol woorden: hij ziet ze kroelen & krioelen als torren of heel kleine zwarte muizen, zwarte gevleugelde muisjes die uit zijn mond zwermen als hij, wat de man zo nu en dan doet, met zijn onderarm op zijn buik drukt. Ze dwarrelen op en verdwijnen in de reproduktie die schuin boven zijn hoofd hangt, als aangezogen door de kleuren en kleurvormen.

Het is een zandkleurige woestijn met grijsgele oneffenheden. Over de horizon hangt omgeklapt een groot ouderwets vestzakhorloge. De ene, gebroken, wijzer staat op oneindig of op niets. Links is er een soort poort, die van been gemaakt lijkt en die misschien wel een onderdeel van een skelet is of was, zij het van een vreemdsoortig wezen of niet bestaand dier. Op de voorgrond zwellen twee lage heuvels als de twee bulten van een kameel die onder het zand kruipt. Als je er langer naar kijkt zie je de bulten bewegen, zonder dat ze van hun plaats

komen, alsof het element tijd of tijdruimte is weggevallen. Het horloge daarentegen blijft doodstil liggen, zoals ook de rest van het landschap er levenloos en stil bijligt onder de eveneens zandkleurige maar wat geliger lucht erboven.

De reproduktie ernaast - aan de wand van ieder compartiment hangen er steeds twee naast elkaar - toont geen afbeeldingen van iets. De hele ondergrond is leerbruin maar op zichzelf al boeiend door de vele tintvariaties en de streken van penseel of mes. Op de bovenste helft van dit bruine veld een min of meer ovale zwarte zon, niet al te scherp van kontoer, en schuin eronder een grote heldergele vlek met protuberansen alsof de vlek explodeert of zich, vooral vanwege de enkele uitmiddelpuntige vegen of spatten in een voortdurende *staat* van explosie bevindt. De drie kleuren zijn fraai op elkaar afgestemd en als hij zou moeten kiezen welke van de twee reprodukties hij thuis aan de wand zou willen hebben dan koos hij deze.

- Het is mijn tijd niet, zei hij. Niet meer of nog niet.
- Dat is het probleem, zei ze.
- Hij heeft de kwaliteit er niet meer van, het is een tijd zonder perspektief.
- Dan zul je met een tijd zonder perspektief moeten leren leven.
- Dat kan ik niet. Of nog niet.
- Dat is het probleem.
- Ik zou zelfmoord kunnen plegen, over een paar jaar.
- Dat kan, zei ze. Maar dan kun je wel aan de gang blijven.
- God wat een psycholoog, zei hij.
- Amuseer je, zei ze, en ik meen het. Tot vanmiddag.

Na het grasland en de plassen, half dichtgegroeid met riet en biezen en plompebladen komt ook voor hem de heide en ko-

men de naald- en beukebomen en het eikehakhout als een verrassing, je wist dat ze er waren, maar ze blijken er ook te zijn of wéér te zijn; zandpaden van wit sier- of huisvlijtzand schitteren er doorheen en voeren naar oneffen horizonten waarboven en waaronder kraaien vliegen en een grotere vogel die waarschijnlijk een buizerd is of een vliegtuig.

Naast en tussen de villa's planeren de tuinen met hun overdreven weelderige struiken en bloemen. Ze wandelen er langs, op weg naar de heide; de 2CV hebben ze op de brink van het dorp achtergelaten, met een touw vastgelegd aan een boom. Kleine en middelgrote waakhonden begeleiden hen blaffend van hek naar hek en van tuin tot tuin. Sommige van de struiken geuren of ruiken sterk en herfstig, ook al is het zomer.

In minstens drie van de tuinen staan tuinkabouters, midden op een groen gazon of in een bloemperk. Een van de kabouters begint te dribbelen op het moment dat ze naar hem kijken - ook dan al -, hij duwt een kleine kruiwagen voort waarin een zandschepje ligt en een omgevallen pot met geraniums.

Ze neemt zijn hand en zwaait ermee. Die dingen gebeuren denkt hij. (Gebeur*den.*) Later, ergens in de oneffen verte, spelen ze tussen het eikehakhout in het slechts half met heide begroeide fijnwitte zand. Haar lange blonde haren verschillen nauwelijks van kleur met het zand; haar onderlichaam daarentegen is duidelijker witter - ook het zijne -, terwijl het harde krulhaar van wat hij haar Bermudadriehoekje noemt - je verdwijnt erin op een mysterieuze wijze - weer donkerder is dan het hoofdhaar en op een soort donkerblonde heide lijkt. De geblokte omhooggeschoven rok haakt hij los en spreidt hij onder haar.

Als ze 's avonds thuiskomen zitten hun kleren en heidewarme lichamen nog onder het zand.

Die dingen gebeuren denkt hij. (Gebeurden.) Het landschap ligt gevat in het venster van de tegenoverliggende wand. Ken-

nelijk heeft hij er met starende ogen naar gekeken en heeft het meisje op de bank schuin tegenover hem gedacht dat hij naar háár keek, want ze kijkt *hem* aan en bloost.

Hij slaat zijn ogen neer. Herkennings- en herinneringspunten zijn vaak pijnpunten, denkt hij, ze liggen overal in het landschap verspreid, een landschap van tijd, en het heeft geen zin ze te vermijden, zelfs al zou het kunnen.

De kondukteur komt langs. Hij overhandigt het kaartje. De kondukteur knipt erin. Hij denkt: *Au*!

en meent even zelfs iets te voelen. Als hij het kaartje weer aanneemt denkt hij - waarom nu! -: Zelfs op 65 km afstand kun je nog in iemands hart kijken. Het is een gedachte die hem even bezighoudt.

Het gras is minder groen geworden, het kleurt hier geler, vanwege de drogere grond en onder de bomen van de bospartijen, meest beuken en eiken, liggen de bruine bladeren van vele jaren, bijna voelbaar bros en knisperend.

En dan is er het hevigwitte, zonovergoten treinwachtershuisje - haast kun je het water van de zon horen plassen en vloeien langs de muren.

Dan volgen weer kudden zwartbonte koeien.

Denkt: Als ik niet kijk gebeurt er altijd iets *niet.*

En denkt hierover na.

- Het verschil is, zei hij, of voor mijn part het schijnbare verschil, dat je iets voor en met anderen doet.

- Maar vroeger dan, toen ook iedereen voor zichzelf zorgde?

- Toen was er de noodzaak om je in leven te houden. Ik *word* in leven gehouden. Alleen vraag niet hoe.

De man stapt inderdaad in Amersfoort uit. Zou hij ook in Hilversum uitgestapt zijn als hij gedacht had dat hij in Hilversum uit zou stappen?

Er hebben enkele nieuwe reizigers in de coupé plaatsgenomen. Een ervan is een man van een jaar of vijftig, pak weg vijfenvijftig; hij heeft een korte gedrongen gestalte en een wat bollig gezicht waarin de opvallend grote poriën duidelijk te zien zijn, vooral op de konen en in de neusvleugels; door een paar nerfachtige littekens op de linkerwang doet het gezicht hem om de een of andere reden denken aan dat van een slager, of een chirurg, wat de man waarschijnlijk niet is, eerder lijkt hij op een boer bij wie iemand met een ploeg over de wangen is gegaan. Zijn donkere ogen onder borstelige wenkbrauwen loensen een beetje, waardoor het lijkt of hij minstens twee kanten tegelijk uit kijkt, bijvoorbeeld naar het meisje bij het raam en tegelijk in zijn vestzakje. De man draagt een bruin corduroyjasje bij een beige ribcordbroek en een bruingestreept overhemd met open boord. Op zijn hoofd heeft hij een klein jagerspetje dat hij ondanks de warmte en zijn open overhemd niet afzet.

Behalve de man zijn er ook twee bejaarden ingestapt, waarschijnlijk reizend op een bejaardenkaart - op *twee* bejaardenkaarten; het werkt vertederend: *Twee bejaardenkaarten somen.* Ze hebben zich na enig heen en weer draaien geïnstalleerd of ze niet van plan zijn de eerstvolgende uren, of dagen, op te staan en de trein te verlaten, de vrouw langdurig haar rok schikkend en rechttrekkend, de man zijn broekspijpen ophalend, een gebaar dat hij in jaren niet meer heeft gezien, althans niet bewust. Handen en gezicht van de man, die strammer is dan de vrouw - beiden zijn waarschijnlijk tussen de zeventig en de vijfenzeventig - bezitten levervlekken en rimpels die hem bijna pijnlijk menselijk maken; het gezicht van de vrouw is nog meer gerimpeld en ze doet hem sterk denken

aan een andere oude vrouw in een horlogewinkel enkele jaren geleden.

/Hij stond op zijn beurt te wachten, zijn horloge liep achter en was waarschijnlijk aan een schoonmaakbeurt toe. Voor hem twee aardige en ook aardig ogende oude mensen, minstens tachtig allebei, van wie de vrouw een nieuw polshorlogebandje nodig had. Zij zat op een kruk, hij stond hoog en rijzig naast haar, glimlachend. Beiden hadden sneeuwwit haar. De vrouw hield een smal zwart bandje van zijde of kunststof om haar pols en bekeek het.

De man zei: - Je mag ook wel een gouden of een zilveren bandje...

- Ach nee, zei ze, dit dient mijn tijd wel uit.

De man glimlachte mild, maar *hem* die zoveel jonger was ging het door merg en been. Mijn tijd dient het wel uit.

Maar misschien raken oude mensen aan de gedachte gewend, dacht hij, en was dit de goede manier om er over te praten; hijzelf was er nog te jong voor.

En nu dit beeld van jaren geleden weer opkomt besluit hij lang naar de gezichten van de oude mensen in de coupé te kijken; hij heeft er de gelegenheid toe; heeft zich de gelegenheid geschápen, in Amsterdam al.

De man in het corduroyjasje heeft inmiddels uitvoerig de coupé rondgekeken en iedereen iets te lang aangestaard met een van nature vragende blik. Hij zegt: - Ik woon in Lunteren en daar blijf ik wonen.

Niemand reageert.

- Ze kunnen me wat, voegt hij eraan toe.

Het meisje zegt: - Bij ons in de buurt woonde vroeger iemand die ook altijd zei dat ie niet wou verhuizen.

- Ik ben die man, zegt hij. Ik ken jou, jij hebt vroeger ook in Lunteren gewoond.

- Acht jaar geleden, zegt ze. Ik dacht al, u lijkt op iemand die ik van gezicht ken.

- Precies, zegt de man, ik ben die man; en hiermee wil ik maar zeggen dat er al die tijd niets veranderd is en dat ik niet vertrek, zelfs al moet ik mijn hele huis opeten.

- Hebt u dat dan nog niet op, vraagt het meisje.

- Moet ik dat leuk vinden, zegt de man, moet ik dat nou werkelijk leuk vinden?

Hij spreidt zijn handen in een gebaar van machteloosheid naar wie tegenover hem zit.

- Ik bedoel, u behoeft het niet in één keer op te eten. U zou met het schuurtje kunnen beginnen.

Ze is door het dolle heen.

- Mijn god, zegt de man getergd en geteisterd, daar heb ik al die jaren voor in Lunteren gewoond.

Ze zei: - Als je niet met je gedwongen vrije tijd kunt leven zul je niet met mij kunnen leven. In deze volgorde.

Hij neemt opnieuw de gezichten van zijn medereizigers in zich op en ze komen hem al vertrouwder voor; hoe kleiner de ruimte hoe vlugger het blijkbaar plaatsvindt, als in het dorp waar hij opgegroeid is en waar hij ieder gezicht *kende*, iedere mond, iedere rimpel bijna en zeker iedere persoonlijke gang, ook vanuit de verte en op de rug gezien. En hoe indringender hij keek hoe interessanter de gezichten werden, zelfs de nietszeggende. Iedereen heeft een interessanter gezicht dan ik, denkt hij, terwijl hij zijn gezicht in het spiegelglas probeert te zien. Denkt: hopelijk kijkt er op dit moment ook iemand indringend naar mij. Of juist liever niet?

/Herinnert zich dat hij zich vroeger wel eens de opdracht stelde een gezicht helemaal uit het niets op te bouwen, zonder van enige bekende trek uit te gaan, maar het bleek een onmogelijke opgave: altijd slopen er onderdelen in van iemand die hij kende of van een gezicht dat hij juist had gezien: een neus, een mondhoek, ogen, een litteken, een

moedervlek of wrat. Bovenal was het een zinloze doelstelling geweest, een on-menselijke. Haalbaarder zou wellicht geweest zijn om van een bekend menselijk gezicht uit te gaan om vervolgens de trekken een voor een te elimineren, enkele of alle, tot tenslotte alleen de invulbare huls van de menselijke fisionomie overbleef, iets dat de abstraherende expressionistiese schilders deden. Of was ook dit onmogelijk?

Hij wendt zijn gezicht af van de andere gezichten, alsof het spiegels zijn.

En plotseling is het of er een grote zwerm warme vlinders opstijgt in de coupé, uit het niets, in het niets.

De telefoon ging. (Ging soms een hele dag *niet.*) De telefoon ging. (Ze belden elkaar minstens één keer per week en een paar maal hadden ze elkaar zelfs opgezocht als-het-zo-uitkwam. Het stadium van ruziën lag achter hen, dat van hoopvolle berusting had zijn intrede gedaan, althans bij hem. (Hoopvol?)) Hij nam de hoorn op.

- Hebt u ook kinderen?

- Twee, antwoordt hij, bij mijn eerste vrouw, van vier en zeven jaar.

- Zijn ze bij uw vrouw?

- Ja.

- ...?

- Er valt mee te leven, zegt hij.

Maar hij heeft helemaal geen kinderen, noch een eerste vrouw. En hij realiseert zich dat dit de eerste keer is dat hij, opzettelijk, in de werkelijkheid fantaseert, *werkelijkheid* fantaseert en het gevoel dat hij hierbij heeft is heel gemengd: het is avontuurlijk en verleidelijk - de durf of de oneerlijkheid heeft hij nooit eerder opgebracht - *en* het is gevaarlijk: werkelijkheid die werkelijkheid uitlokt, woorden die werkelijkheid uitlokken of ande-

re woorden die werkelijkheid suggereren maar die het niet *zijn* zoals in de literatuur. Het is als op de rand leven van iets; of van niets en hij heeft het gevoel dat hij het niet vaker moet doen.

Soms lijkt de trein een grote koelkast, die je hoort aanslaan als de deur naar de keuken openstaat.

Ze zaten in een restaurant in de Utrechtsestraat. Het was er vol, vol mensen, een, twee honden onder de tafeltjes: hun omhooggedraaide ogen als je er langs liep. Er lag fijn wit zand op de houten vloer.

Verder de hele aankleding van hout: wanden, tafeltjes, stoelen, tapkast. Nieuw-oud, maar wel aardig.

Aan een éénpersoonstafeltje tegenover hen zat een jonge man van een jaar of vijfendertig, achtendertig; hij had de lichtstblauwe ogen die hij ooit gezien had - er is op een dag altijd wel iets dat overtreffender is dan al het andere dat je gezien of meegemaakt hebt - en hij droeg tijdens het eten zwartleren handschoenen met opengewerkte rug en een open gleuf in de zwemvliesachtige verbinding tussen duim en wijsvinger; zijn korte gitzwarte haar zat met briljantine op zijn schedel en voorhoofd geplakt.

Toen ze naar hem keken keek de jonge man terug, uitdagend noch defensief - hij was het gewend bekeken te worden - en zij sloegen hun ogen neer op de spijskaart.

- Ik wil *alles*! zei ze uitbundig.
- Alles hebben de anderen al opgegeten, zei hij, wij krijgen alleen wat er over is.
- Zolang er nog zeetong is vind ik het goed.

De trein rijdt nu door een streek met veel pluimveebedrijven; rond de lange lage schuren krioelen velden met tienduizenden scharrelkippen en -kuikens, een enkele maal eenden of gan-

zen. Boven de gebouwen uit steken de smalle ronde voedertanks. Op het dak van een van de schuren prijkt een roodgeschilderde ijzeren haan; zijn gekraai is tot in de trein te horen. (Op sommige erven scharrelt echter geen enkele kip.)

Een tijdlang volgt de snelweg de spoorbaan - soms rijdt een vrachtauto een tijdje met de trein mee, je kon de belettering lezen, en de gezichten in de privé-auto's wenden zich allemaal naar de trein, kinderen wuiven geestdriftig -, dan weer verwijdert de weg zich en zie je de aluminium vangrails op hun eentje door het land lopen, waarna beide verkeersaders weer samenkomen, even pauzeren bij een parkeerplaats, een benzinestation of een restaurant, om zich vervolgens weer te splitsen en een eigen weg door het land te weven. En alles geschiedt, van zijn hoge treinzetel uit gezien, in volmaakte harmonie: de auto's lijken vredig te grazen, zich als koeien een weg te eten. (Ja.)

Langs de spoorbaan, vooral in de buurt van de dorpen, liggen veel volkstuintjes, goedkoop margeland waarop een overdaad aan jonge sla, groene kool, boerenkool, aardappelplanten, tomaten, de ranken van de snij- & sperzieboon, wortelgroen, dahlia's, gladiolen, asters; een houten kot om het gereedschap in op te bergen. Leuk om te hebben. (‘Beter dan niks.’) (Ja.) Ook hier, op de gekste plaatsen, zo nu en dan een autowrak, alsof het als total loss uit de hemel is neergedaald, zonder iets of iemand erin. (Ja.)

Dan de Veluwe, een brok miljeuvriendelijke natuur met miljeuvriendelijke dieren en overwegend miljeuvriendelijke mensen.

En prompt graast er enkele ogenblikken een echt hert onderaan de berm van de spoordijk. Het echte hert laat zich niet opschrikken door de trein - hij kent het geluid en de aanwezigheid - maar blijft rustig dooreten van de hoge sprieten. Iedereen is vertederd en er gaat een golfslag van emoties door de trein, als in een binnenbad met kunstmatig opgewekte gol-

ven die hoog oplopen en tegen de randen slaan.

Daarna ebt de emotie vrij snel weer weg en richt zich, gelijkmatiger nu, op de juist in bloei staande heide, met de lage dennen erin en heuvels van onbetreden stuifzand, geheimzinnige bospaadjes, een verloren of weggeworpen tas, een eenzame wandelaar met wandelstok.

- Als we een kind willen moeten we het nu doen, zei ze, anders is het te laat.

- Daar heb je gelijk in, zei hij. Anders worden we meteen grootmoeder en grootvader.

- Of we doen het niet, zei ze, maar dan besluiten we het *nu.*

- Akkoord. Wat wil je?

- Wat wil *jij*?

Het was de vijfde maal in drie jaar dat het onderwerp aan de orde werd gesteld en de - open - vraag was iedere keer in de ruimte blijven hangen als een dringend vraagteken dat ook achter hun rug nog zichtbaar of voelbaar bleef.

Het ‘probleem’ was aan alle kanten bekeken, het voor en tegen uitentreuren afgewogen, vooral het tegen, dus dat hoefde niet opnieuw te gebeuren. En de verleiding was hem bekend uit het begin van hun verhouding: het donkere, irrationele en wat afgrondelijke gevoel - op onverhoedse, impulsieve momenten - zijn zaad te laten gaan en iets levends te verwekken dat een kind werd. Maar hij had het altijd in toom weten te houden en later was het allemaal beter geregeld of afgewogen, ook zijn gevoel, ook hun gevoel. Beiden hadden ze kinderen wel aardig, aandoenlijk en aanhalig gevonden, maar niet aandoenlijk en aanhalig genoeg om er zelf een te nemen. Maar het Idee was blijven lokken - als idee, als mogelijkheid, als kreatieve toevalstreffer of als russiese roulette, als gevoel, als gevoelsidee, alles tesamen een komplex vormend dat misschien groter was dan de komplexiteit van een kind van vlees en bloed, althans wat hun gevoelens tegenover dat reële kind

betrof. Zelfs het eventuele geslacht van het gevoelsidee was al besproken. Alleen tot naamgeving waren ze wijselijk niet overgegaan, want naamgeven maakte het spel gevaarlijker, konkreter: een naam zou wel eens een grotere zuigkracht kunnen ontwikkelen in de richting van een positieve beslissing.

En even - nu - vertederde het idee hem opnieuw, en denkend dat ze het in haar hart graag wilde, omdat zij het was die er tot drie keer toe over begonnen was, zei hij: - Nou laten we het dan maar doen als jij het graag wilt.

Haar pupillen werden groot van schrik.

- Maar dan moet ik mijn baan opgeven, zei ze, en -

- Ik dacht dat je het graag wilde, zei hij.

Ze begon te huilen.

- Wil je het dan niet?

- Ik weet het niet.

- Dan doen we het niet hoor, zei hij en streek met zijn hand over haar lange blonde haar.

- God wat een psycholoog, zei ze, nog nasniffend. (Haal op die hei!)

- Ik heb niks psychologies gezegd, zei hij, verbaasd tot in het diepst van zijn idee. Wil je het dan *wel*?

- Mijn god, wat ben je toch een psycholoog, zei ze.

Het scherpe licht op zijn ogen van de hoge luchten buiten, het zandlopersritme van de trein en de warmte als de zon doorbreekt maken hem doezelig. Maar hij wil liever niet slapen, slapen kun je thuis genoeg doen. Tijd genoeg.

Op een veldje tussen manshoge struiken heeft een tractor de grijszwarte aarde omgelegd. Naast het veldje staat een kleine boerderij met een grasveldje ervoor waarop een geit graast. De boerderij - nauwelijks groter dan een arbeiderswoning - is amper groot genoeg voor twee personen. Aan de wegzijde is de oude boer doende de wortels van een omgehakte boom uit te graven. Hij staat in gebogen houding over zijn schop.

Hij wist niet hoe lang hij geslapen had: voor zijn gevoel is het een half uur, maar als hij zijn ogen opslaat staat de boer er nog steeds in dezelfde gebogen houding, alsof niet hij maar de tijd stil heeft gestaan. En even breekt het zweet hem uit, waarom precies weet hij niet.

Zijn ogen heeft hij onmiddellijk van de boer afgewend. De trein beweegt en de zachte dreun ervaart hij als een opluchting.

Hij knippert een paar maal met zijn ogen, want één oog van de man tegenover hem beweegt zich op een raadselachtige manier van het gezicht naar het bovenlichaam, aarzelt even op de linkerschouder, zwerft langzaam en met kleine rukbewegingen over de romp om, terugkerend, pas in de buurt van de adamsappel te pauzeren. Daarna begint het oogbewegen opnieuw.

Hij probeert het oog te fixeren op een vaste plaats, vrezend zo gebiologeerd te raken - als een klein aapje door een slangeoog - dat hij zijn blik niet van de man af zal kunnen houden en onbeschaamd zal lijken, misschien zelfs een homo. Maar een paar maal ontsnapt het oog hem en het lukt hem pas werkelijk als hij erin slaagt het naar de linkeroogkas te kijken. Daar dwingt hij het te blijven en zich te stabiliseren.

Met slaperige halfgeloken ogen gluurt hij naar de al groter wordende zwarte pupil om er tenslotte in te verdwijnen. Daarop wordt het donker vrijwel onmiddellijk weer lichter, het licht heeft een roze, bijna huidroze kleur. Hij staat in het portaal beneden, waar hij juist een brief heeft opgeraapt van de mat en met zijn pink opengescheurd. De envelop bevat drie aan beide zijden dichtbeschreven vellen.

Hij begint de inhoud gespannen te lezen. Maar pas na anderhalf kantje dringt het tot hem door dat de brief in *zijn eigen handschrift* geschreven is.

Hij houdt de adem in en leest nog aandachtiger. De spanning wordt nu bijna ondraaglijk, want hij weet niet wat hij te lezen

zal krijgen al heeft ie het blijkbaar zelf geschreven. Of niet? Ook daar is hij niet zeker van. Een feit is - en het alarmeert hem hoe langer hoe meer - dat van niets de betekenis tot hem doordringt, niet van wat hij leest en niet van wat hij al gelezen heeft en mocht hij ooit iets van de inhoud geweten hebben, dan is hem er niets van bijgebleven; hij kent de woorden wel, kent ze allemaal - en in zeker opzicht komen ze hem zelfs bekend voor, alsof hij ze metterdaad in deze volgorde geschreven heeft of anders al eens in deze volgorde gelezen -, maar iedere betekenis, zo die er is, blijft hem vreemd. En terwijl hij op het schrift tuurt denkt hij: mijn god, begin ik nu al aan hersenverweking te lijden, door het lange nietsdoen?

Het gevoel van onbehagen maakt hem wakker. Hij slikt een paar keer, bevochtigt met zijn tong zijn lippen die droog zijn geworden, likt over zijn verhemelte.

Een holle doffe plof. De plastic dop die van de karnemelkfles springt; hij heeft hem vergeten in de koelkast terug te zetten.

En ineens staat de vrouw die in het hoekplaatsje zit op, recht zich. Haar bewegingen ontvouwen zich bestudeerd langoureus en traag. En vreemd, hoewel het nu tamelijk warm is geworden in de coupé neemt ze een wollen vest van het bagagerek en trekt dit met bijna geile arm- en schouderbewegingen aan, waarbij ze met haar bovenlichaam kronkelt als een stripteaseuse. Daarna pakt ze haar jasje van de haak naast het raam en wringt zich er met dezelfde overdreven en gespeelde bewegingen in.

Hij begint het uitgesproken warm te krijgen en als ze nu ook haar suède jas pakt breekt het zweet hem uit. Tegelijk heeft de warmte iets eroties, dat sterker wordt als ze ook deze jas begint aan te trekken, tot hij, als ze hem na minutenlang gekronkel en na uitdagende schijn- en vergisbewegingen gemaakt te hebben eindelijk aan heeft, bijna even opgewonden

is als toen hij voor 't eerst een naakte vrouw in het echt zag. En wat het allemaal nog raadselachtiger maakt: de vrouw - of is het een man? hij is er eigenlijk niet zo zeker meer van - wordt er niet dikker door! Sterker, het lijkt wel of het lichaam door de kledingstukken heen begint te schemeren, ja duidelijker naarmate ze er meer aantrekt, want ze heeft nu opnieuw een suède jas van de haak genomen - of misschien wel dezelfde - en is begonnen deze onder al heviger en geilere kronkelbewegingen over haar oude kledinglaag aan te brengen waarbij haar armen golven als beenloze ledematen van een nymf, en dan als ze de jas aan heeft - dichtknopen doet ze hem niet eens meer - neemt ze meteen een nieuwe, of dezelfde jas, tot hij meent haar naakte lichaam duidelijk te kunnen ontwaren. Het klamme zweet doet zijn hemd op zijn rug kleven, maar wanneer hij zijn mond opent om haar te waarschuwen - ze bevindt zich tenslotte in een coupé waar andere mensen zitten, al is ze zich dit niet bewust - wordt hij met een schok wakker. Door de droom en misschien ook door het konstante trillen & het zachte ritmiese schokken van de trein heeft hij een erektie gekregen. Hij slaat zijn benen over elkaar en kijkt naar de vrouw die in haar hoekje zit te lezen, koel en afstandelijk.

De trein glijdt nu langs de achtertuinen van een blok rijtjeshuizen.
(Schoenendoostuinen: een kijkgat van rood cellofaan in de schutting. Hij staat als jongen in de tuin; de trein is een puffend en hijgend paard, net als in de negentiende eeuw, een rode vlag voorop.)

Het hoekhuis met aangebouwde schuur. Een tamelijk grote tuin, meest grasveld, achter en naast het huis. In het gras een ren met leuke konijnen. Twee konijnen wippen los rond, waaronder misschien het kerstkonijn. Aan de dubbele waslijn bolt het wasgoed als een heel gezin.

In een dergelijk huis hier niet ver vandaan is hij opgegroeid. Zijn vader hangt aan de lijn, zijn moeder en zijn zusjes toen

ze dertien en vijftien jaar waren, hij zes.

Hij liep met een stok rond; het uiteinde had hij in een vuurtje gestoken dat andere jongens hadden gemaakt en de stok gloeide en walmde nu als een fakkel. Hij zwaaide er mee heen en weer om hem vlam te laten vatten. Hij wist niet goed wat hij er mee moest doen. (Hij wist het nog niet.)

En in dat jaar was hij getuige geweest van veel tranen, zoveel tranen als hij daarna nooit meer zou zien of het moest zijn op de televisie, in beelden uit andere landen. Het dorp Putten lag vlakbij en bijna alle mannen waren in de oorlog door de Duitsers weggevoerd, uit represaille; de vrouwen bleven achter, en de kinderen, onder wie veel van zijn leeftijd. De mannen kwamen in grote meerderheid in de konsentratiekampen om. En in de kerk werd veel gehuild, zoveel als alleen dáár in zijn herinnering gehuild werd en verder zelden, behalve van woede.

En realiseert zich met een schok dat hij op weg is naar dat deel van Duitsland waar de tragedie zich heeft afgespeeld. Straks zal hij de rivier De Jordaan oversteken... - En ineens vindt hij het landschap uitgesproken lelijk, oud en ontroerend lelijk.

Even komt er een witte maan door, op klaarlichte dag. Daarna verdwijnt ze weer in de nevels.

‘Het was aan de vroege kant toen ik aanbelde; de generaal was zich nog aan het kleden. Ik zei echter dat mijn zaak een spoedeisend karakter had, daarop werd ik onmiddellijk binnengelaten in de slaapkamer; de oude negerbediende bleef gedurende mijn hele bezoek aanwezig.

Toen ik de kamer binnentrad keek in vanzelfsprekend rond naar de generaal, maar ik zag hem niet. Wel lag er op de grond, in de buurt van mijn voeten, een grote vreemd uitziende bun-

del en daar ik niet in het beste humeur van de wereld verkeerde gaf ik er een trap tegen.

"Hm, hm! niet erg beleefd zou ik zeggen!" zei de bundel, met een stemmetje zo dun en vreemd als ik nooit eerder gehoord had; het leek op iets tussen piepen en fluiten in.

"Hm! niet erg taktvol, als ik zo vrij mag zijn op te merken." Ik schreeuwde het bijna uit en vloog naar de verste hoek van de kamer.'

De trein nadert Deventer, mindert vaart en dendert en bonkt langzaam over de brug als was deze vervaardigd van legodeeltjes. Onder hen ligt de rivier smal en glinsterend in zijn bedding, alsof hij zich bewust is van zijn bedding en vooral van zijn rivier zijn: de intensiteit van het zilverige water en van het licht erboven, de opstijgende trillingen (die hij *bijna* meent te kunnen voelen zoals sommige mensen aardstralen menen te kunnen voelen), de weerkaatsingen en wisselende spiegelbeelden van de herenhuizen aan de kade, kortom het bewustzijn van de rivier dat zich aan hem meedeelt en niet alleen aan zijn bewustzijn.

Stroomopwaarts overspant een tweede ijzeren brug het water. Een tweetal diepgeladen binnenvaarders vaart er juist onderdoor. Boven de huizen uit torent een zend- of doorzendmast met zijn concave flaporen die alshetware uitnodigen tot heel hard fluisteren of heel zacht denken.

Het meisje in de hoek stapt uit. Nieuwe treinreizigers lopen door het middenpad, nemen plaats. Een ervan is een meisje van een jaar of vijfentwintig, dertig; ze heeft een lang, tamelijk bleek gezicht en een lange smalle neus; haar blonde, bijna witte haar valt over haar slapen en wangen en, ook misschien omdat ze wat afstandelijke, helblauwe ogen heeft, lijkt ze wel wat op een moderne Toorop-non, het gezicht meer getekend dan gekleurd. Ze draagt een geblokt schots rokje bij vleeskleu-

rige kousen en zwarte stappers met halfhoge hakken; daarop een blazerachtig jasje zonder blazerknopen. Ze zou direktiese-kretaresse kunnen zijn of lerares; als ze iets anders had kunnen zijn zou ik het denken, denkt hij. De man uit Lunteren kijkt haar lang en een beetje ontregeld aan, zegt dan: - Jou ken ik. Jij hebt ook in Lunteren gewoond.

- Dan weet u meer dan ik, zegt ze kribbig.
- Ik heb zo mijn gedachten, zegt de man.
- Ik ook de mijne, zegt ze.
- Dat merk ik, zegt de man en hij spreidt zijn handen uit in een gebaar van machteloosheid naar wie tegenover hem zit.

Het meisje pakt een boek.

- En dat is dan dat, zegt de man.

Niemand reageert.

- De mensen zijn niet meer zoals ze vroeger waren, zegt hij.
- Behalve dan zeker in Lunteren, zegt het meisje.
- Hoe raad je het, zegt de man. Maar jij hebt er ook gewoond, ik weet wat ik weet.

Het meisje haalt haar schouders op en verdiept zich in het boek.

Naarmate de reis vordert lijkt het of de velden buiten steeds meer tijdvelden worden, velden van tijd die weliswaar opgevuld zijn met de gewone dingen, gras, pollen onkruid - veel meer dan op de weiden in het westen van Nederland, vooral distels en zuring zo te zien -, roodbonte koeien, weidevogels, mais, maisstoppels, maar de afzonderlijke velden in hun geheel doen abstrakter of geabstraheerder aan, hebben iets - misschien is het wel hun (tijdelijke) essentie - dat hij ervaart als tijd. Het is een haast mystiek gevoel dat hem niet afschrikt maar wel een lichte verbazing in hem wekt omdat hij het niet eerder zo heeft meegemaakt. Het is bijna een soort gekonkretiseerde tijd die, paradoxalerwijze, iets van neutrale transparante eeuwigheid in zich heeft of overdraagt. Misschien is het

alleen maar een kwestie van monotonie en herhaling of van staren. Maar toch stemt het hem niet ontevreden; eerder werkt het ontspannend en hij geeft er zich, na een aanvankelijke lichte weerstand, niet zonder welbehagen aan over. (Denkt even aan de ontspanning van de dood, maar wuift deze associatie weg, naarbuiten.) Geeft zich over aan de mild gemarkeerde en geprofileerde tijdvelden - nergens scherpe uitsteeksels, ook de boomstronken en afrasteringspaaltjes niet - en denkt een vreemde gedachte, die hij ook bij nader doordenken niet kan doorgronden, denkt: *Ik ben verder.* - Maar misschien is hij helemaal niet verder en is alleen de tijd, of wat het zijn mag, verder, verder doorgedrongen in de dingen en in hem, maar dat verandert niets aan de situatie, noch aan de sensatie.

Enige tijd later loopt de trein het station van Hengelo binnen.

De man met de borstelige wenkbrauwen en het bruine corduroyjasje stapt uit. Nieuwe reizigers komen binnen. Een ervan is een man van een jaar of vijfenvijftig, pak weg zestig. Hij heeft een tamelijk kleine, gedrongen gestalte met een massief, bollig hoofd dat wel iets weg heeft van een honkbal. De huid van zijn gezicht is ruw, met putjes in wangen en konen alsof hij de pokken heeft gehad; verder een paar littekens waar hij zich misschien tijdens het scheren gesneden heeft.

Maar wat vooral opvalt aan zijn gezicht zijn de ogen: het ene oog, het rechter, staart een beetje, is misschien wel halfblind, terwijl het linker extra beweeglijk rondkijkt en fonkelt alsof het voor een deel de aktiviteiten van het andere heeft overgenomen. De kledij van de man bestaat uit een bruin corduroyjasje en een beige ribcordbroek; aan zijn voeten heeft hij een paar zware bruine sportschoenen en op zijn hoofd een klein bruin vilthoedje met een vogelveertje tussen de band. Pas als hij zit neemt hij zijn hoedje af, staat dan weer op en legt het hoedje in het rek. Zijn nek is onlangs uitgeschoren.

Als hij weer zit kijkt zijn ene oog verkennend de coupé rond,

werpt een blik door het treinraam om schielijk terug te keren naar de coupéruimte.

De man merkt op, tegen niemand in het bizonder: - We zijn zo bij de grens.

Het Tooropmeisje met het lange bleke gezicht en de hoogblonde haren zegt: - Pas maar op dat u er niet bent voor u van hier vertrokken bent.

De man denkt daar diep over na, hetgeen zichtbaar is aan zijn ene oog dat alshetware tot zichzelf inkeert en een beetje op het andere begint te lijken en misschien kijken ze nu vanbinnen achter hun blinde vlekken naar elkaar, verbaasd.

Tenslotte, na teruggekeerd te zijn, zegt de man: - Wat bedoelt u daarmee? Is het mijn oog?

Het meisje retireert door het in het algemene te trekken. - Het geldt voor ons allemaal. Alles gaat tegenwoordig zo snel.

Het oog denkt: dat bedoelde je niet, maar de man zegt: - Ik had ook de auto kunnen nemen, naar Hamburg, om -

Maar hij breekt de zin af en opnieuw begint het oog, veelvuldig knipperend, na te denken over de eerste woorden van het meisje.

- Hoe zei u dat daarstraks ook weer? vraagt hij.
- Wat?
- Over aankomen voor je vertrekt.
- O, dat ben ik al weer vergeten.
- Maar u bedoelde er iets mee.
- Nee hoor, zegt ze, ik zou niet weten wat.

- Toch bedoelde u er iets mee, herneemt de man als de trein vertrokken is.
- We zijn zo bij de grens, zegt ze.
- Weet ik, zegt hij. Maar als ik met de auto was gegaan was ik er al geweest.
- Dat bedoelde ik nou juist, zegt ze, terwijl ze opstaat.

Ze stapt uit bij het grensstation, nagekeken door het oog.

- Ze heeft zichzelf bedoeld, zegt de man bedachtzaam. Maar dan nog begrijp ik het niet, want ze heeft waarschijnlijk helemaal geen auto.

- Sommige mensen zetten hun auto op de trein, zegt een ander.

- Maar niet op deze, zegt de man, dit is geen autotrein.

- Het hangt ook van de afstand af, zegt de ander.

- Precies. Straks lopen we weer in, zegt de man opgewekt, de trein is eerder in Hamburg dan wanneer ik -

- Misschien bedoelde ze dat.

- Maar toen had ik nog niet gezegd dat ik naar Hamburg ging.

- Misschien bedoelde ze dan het omgekeerde. In dat geval staat u nog op het station van Hengelo.

Het oog schiet vonken naar alle richtingen en lijkt ten prooi gevallen aan de opperste verwarring.

- Waar ben ik aan begonnen, zegt de man in alle ernst.

- U kunt nog uitstappen, zegt de ander.

De man overweegt een moment of hij het zal doen.

Het land is beginnen te golven, met de langzaam oplopende golving van heuvels die naar een hoge heuvelkam toe gaan; heuvels en hellingen zijn groen bebost of begroeid met struikgewas; ertussen het lichtere groen van weilanden en de vlakken en vlekken van akkers met koren, mais, kool waarschijnlijk. Een hoge staafschoorsteen of een kubusachtig gebouw verraadt een fabriek of elektriciteitscentrale. Er is de karakteristieke zuil van een smeltoven met zijn flessehalsslanke middel en klusters huizen met de al even karakteristieke bouwkraan die met de trein mee lijkt te drijven van het ene kleine dal naar het andere, samen met de hoogspanningstorens en -lijnen.

Hij zou erin willen liggen, in het land, en meegolven - traag oprijzen als een huis, een tijdelijke woning met vakwerkgevel

of als een ontspannen boogbrug, een toevallige kerktoren of een hijskraan en verdergolven, zijn heuvelhelling bespikkeld met zwartwitte koeien (weer!) en blokken geperst hooi of stro die nauwelijks iets wegen, zou mee willen deinen tot bovenop de kam van de heuvelrug, die hier en daar vrij dicht bebouwd is met villa's en huizen waarvan de rode daken, de witte of okeren gevels & muren, de blinkende vensters -

En voelt zich meegolven - in de trein - met het landschap, eerst met en in het beeld van het landschap en dan ook in het land zelf en in de slaap van het land die hij als heldere mist op voelt komen, tot hij plotseling merkt niet meer in groen heuvelland te zijn maar in een veel kaler landschap helemaal aan het eind van de wereld, een kale lichtgele zandwoestijn met hier en daar een klein rotsblok en een enkele verhevenheid of heel lage zandheuvel. En hij zit daar, al kan hij zichzelf niet zien, zit achter zijn blik voor in het beeld en weet dat hij er zit, misschien wel met gekruiste benen, uitziend over de vlakte naar de hoge horizon waar het absolute einde is - zit er vóór, vóór het einde van de wereld met alleen zijn blikveld er nog tussen. En hoewel het overheersende gevoel er aanvankelijk een is van argeloze bevreemding jagen hem de aanblik èn zijn gevoel van berusting plotseling vrees aan, en hij laat zich met een schok ontwaken en terugkeren naar waar hij zit in de trein.

Kort erop rijdt de trein het station van Osnabrück binnen.

Bij het Toeristenburo vraagt hij naar een eenvoudig hotel in de buurt van het centrum en ook om wat materiaal over de stad, want het minste wat hij kan doen is een wandeling maken in zijn doel. Hij heeft ook nog even met de gedachte gespeeld om naar een hotel te gaan, daar op bed te gaan liggen lezen en de volgende dag terug te reizen zonder iets van de stad gezien te hebben. Maar dit zou het spel een al te rechtlijnig karakter verlenen en het te zeer doen lijken op een literair

motief in een boek, terwijl het ook het aspekt van doel-loosheid te zeer zou benadrukken, wat in zijn geval onjuist was omdat hij juist zijn eigen zinloze doel gekozen had en daaraan stimulansen ontleende. Bovendien had dit zinloze doel weldegelijk een konkreet facet: de stad. Het was dus niet noodzakelijk maar wel gepermitteerd er kennis van te nemen.

Hij neemt de bus naar het hotel, wast zich op zijn kamer en bestudeert de folders.

Osnabrück. Eerste nederzetting omstreeks 4000 voor Chr. In 780 stichtte Karel de Grote het bisdom Osnabrück en in 889 kreeg de stad het markt-, munt- en tolrecht. 1100: een brand verwoest de stad volledig. 1171: keizer Barbarossa verleent privilegiën: men mag een raadhuis bouwen, een eigen zegel voeren en de stad met een muur omgeven. 1246: Osnabrück treedt toe tot de Hansabond. 1500: bloei van de handel (vooral linnen). 1643-1648: Vrede van Osnabrück - vertegenwoordigers van bijna alle europese landen komen bijeen in de ‘vredeszaal’ van het Raadhuis - einde van de Dertigjarige Oorlog. 1853: bouw van de eerste spoorweg. 1939: 100.000 inwoners. 1945: 68.5% van de stad verwoest, inwonertal nog maar 60.000.

Na 1945 volgt geen jaartal meer, maar hij leest dat de stad momenteel 160.000 inwoners heeft. Voorts is Osnabrück tweelingstad van Haarlem/Nederland, Angers/Frankrijk en Derby/Grootbrittannië, terwijl het vriendschappelijke betrekkingen onderhoudt met Gmünd/Oostenrijk.

Van enige verwoesting door de oorlog is niets meer te bespeuren. Alles herbouwd, ook de gebouwen en de huizen in de oude stad. Mooi zo te zien, ook de vredeszaal met kandelaber en oude schilderijen aan de wand, allemaal koppen van deftige notabelen. Ook een echt slot. Mooi. Kerken, stadswaag, Walhallahuis, de oude, in verzakte vorm herbouwde woningen met veel vakwerkgevels. Mooi. De kleurige illustraties van de folders zal hij goed kunnen gebruiken voor een kollage; vooral

als je de beelden verknipte en je alles niet meteen thuis kon brengen is bijna alle materiaal boeiend.

Maar nu het allemaal eerst eens in werkelijkheid bekijken.

De werkelijkheid viel niet tegen. Het meeste kwam overeen met de kleurenfoto's. Misschien was alles iets te nieuw - afgezien natuurlijk van de herbouwde historiese gebouwen etc. - en je zou je kunnen voorstellen dat mensen zelfs terugverlangden naar de armoede en de morsigheid van de eerste naoorlogse tijd, de tijd van opbouw. Al wandelend betrapt hij zich op een zekere jachtigheid, vanuit een bijna automaties opkomende drang om het toch allemaal in een kort tijdsbestek te zien, maar als hij zich dit eenmaal bewust is vertraagt hij zijn tempo: hij *hoeft* niet alles te zien, het is onbelangrijk, hij mag zelfs *niets* zien als hij dat liever wil. Daarop wordt hij weer rustiger. En als hij dan toch het meeste gezien heeft is hij niet ontevreden het gezien te hebben, hoewel het meeste slechts matig interessant is en bijna niets echt interessant; waarop hij niet ontevreden is *dat* hij tevreden is, want het had ook anders kunnen zijn en dat zou onplezieriger geweest zijn, temeer omdat de verantwoordelijkheid voor zijn lot in dit geval volledig bij hemzelf lag. Even bekruipt hem zelfs een lichte spijt dat hij niet een ander, interessanter doel heeft geprikt - of *gekozen* - waardoor hij meer en interessanter dingen had kunnen zien, maar anderzijds zou hij ze dan ook hebben *moeten* zien. Nee, hij is bepaald niet ontevreden, voelt zich zelfs redelijk ontspannen, als iemand die aan zichzelf voldaan heeft, hoe beperkt de gestelde opdracht ook is geweest of de persoonlijkheid waaruit die opdracht gesteld werd.

In een van de hoofdstraten, een winkelstraat en voetgangersareaal, pauzeert hij even op een bankje naast een grote stenen plantenbak. In de glazen bollen van de moderne straatverlichting bewegen & reppen zich de vele kleine wandelaars, vervor-

men als in lachspiegels, worden al kleiner & kleiner - lilliputters, geprofileerde mensvormige stippen - en verdwijnen tenslotte uit de bol. Leuk.

Hij laat de honderden Duitsers aan zijn glinsterend linkeroog voorbijgaan, het rechter staart enigszins. Mensen-kijken. Enig verschil met zijn landgenoten aan de andere zijde van de grens is er nauwelijks, noch in kleding noch in gezichten. Van mensen krijg je een tic denkt hij en staat op, in zijn nopjes dat hij niet één keer aan iets anders heeft gedacht. Tot nu toe.

Bedenkt dan dat hij zich de laatste jaren aan niets zozeer heeft geërgerd als aan mensen die zichtbaar tevreden in het leven staan. Tevredenheid hoort altijd, en hooguit, betrekkelijk te zijn, zeker in deze maatschappij.

Drentelt dan langzaam in de richting van zijn hotel, zo nu en dan de plattegrond raadplegend en onderwijl etalages bekijkend. Denkt: etalages zijn de musea van de gewone man. - Een van de etalages is geheel ingericht met natuurgeneesmiddelen: flesjes met kruiden en sappen, capsules met tarwekiemolie, koninginnengelei, ginseng, procaïne, saffloerolie, rodeuieolie, sint-janskruidolie.

Het groot uitgevoerde illustratie- en reklamemateriaal is interessant en bevat veel behartigenswaardige mededelingen.

Hij eet ongezond in het restaurant van het hotel, zou om zijn toelaatbare tevredenheid voedsel te geven graag lekker gegeten hebben, wild bijvoorbeeld, maar dat voert de menukaart van dit restaurant niet. Wat ze bieden is echter, hoewel eenvoudig, niet slecht. Het wordt: kervelsoep, een lekkere homp van het varken, kartoffeln en verse worteltjes, en een soepkom met ijs en vruchtjes na. Daarbij een half flesje wijn met een leuk etiket. Hij eet en drinkt er met smaak van, waaruit blijkt dat hij althans een gezonde honger heeft.

Glaasje brandy van de televisiereklame na. Niet slecht.

Daarna even uitstrekken op bed, wat lezen.

Voor het slapen gaan nog een kort avondwandelingetje, weer wat etalages bekijken, zo nu en dan een keurende blik werpen in een van de overvolle cafés. Een aantal indrukken meer is meegenomen, maakt de herinnering gevarieerder, zo ook het doel.

Voor een van de etablissementen staat, enigszins wankel op haar benen, een vrouw van naar schatting een jaar of vijfendertig, veertig, al telde misschien een deel van haar jaren dubbel; ze heeft een lang, inbleek gezicht en blonde, gewatergolfde haren die zo ver over haar wangen en slapen hangen dat ze amper haar ogen vrijlaten. De ogen nemen hem met een wat ongerichte blik op, terwijl haar handen, bijna buiten haar wil om, haar gladde beige napparok nog gladder strijken en een van haar hooggehakte voeten zich onwillekeurig schuin op de starichting van de andere plaatst, waarbij de knie zich ietwat buigt en onder de rand van de rok vandaankomt, een nogal vlezige, dikke knie.

- Wat je ziet mag je hebben, zegt ze.

- Wie van de twee, vraagt hij in zo goed mogelijk duits.

- Jij, zegt ze rojaal. Maar als ze zijn instinktief afwerende blik meer aanvoelt dan ziet: - En ik ook.

- Dan moet je er wel vlug bij zijn, anders is het uitverkocht, zegt hij, terwijl hij zich omdraait en de benen neemt.

Ze doet een uitval naar hem, met uitgestrekte arm; strompelt een paar meter achter hem aan om hem bij z'n jasje te grijpen, maar vanwege haar hoge hakken kan ze niet snel genoeg uit de voeten.

Pas als hij de hoek van de straat heeft bereikt vertraagt hij zijn pas.

De volgende ochtend reist hij terug met de trein van 9 u 28. Hij heeft beneden in het restaurant ontbeten en daarna afgerekend. *Doelbewust* neemt hij daarna de bus naar het station,

met iets van het hilariese gevoel van terugkeer en tegelijk met enige zelfspot, in het bewustzijn als volwassene een soort kinderspel gespeeld te hebben dat alsnog verstoord zou kunnen worden als andere volwassenen het doorkrijgen, hetzelfde gevoel dus dat je vroeger had als je meende een voor je leeftijd iets te kinderlijk spel te hebben gespeeld. Maar, ook al had je jezelf betrapt, er was niets aan de hand zolang niemand anders je betrapte.

Maar nauwelijks had hij de eerste stap op de bus gezet of de terugreis werd een zeer konkrete reis en niet alleen maar een vrijblijvende in omgekeerde richting. Er was nog iets anders bijgekomen, iets bevrijdends, alsof hij het gevoel van eigen noodzaak van zich afgeworpen had als een slangehuid. Gisteren was dat nog niet zo, of hooguit bereidde het zich in het verborgene voor, gisteren verkeerde hij nog teveel in de ban van de reis en het ongekende doel; vandaag ligt het doel achter hem en kan het effekt van de gespeelde reis zich onbelemmerd doen gelden.

Blijft natuurlijk het risiko van een optredende kater, maar deze kondigt zich nog niet aan; en als hij erin zou slagen ieder gevoel van meligheid te onderdrukken en het lichte gevoel van hilariteit te handhaven, dan -/

De terugreis brengt hij grotendeels lezend door; zo nu en dan werpt hij een blik op het landschap, de buitenwijken, de dorpen die ze passeren. De hele heenreis heeft hij bewust meegemaakt - en voor zover hij gedoezeld heeft heeft hij andere dingen bewust meegemaakt - en het valt hem niet moeilijk vrij veel punten van gisteren te herkennen, vaak zelfs *met* de gevoelens en gedachten die hij erbij gehad heeft. (Het wasgoed van gisteren is verdwenen. Konijnen spelen op de tijdvelden. Een patrijs vlucht voor de trein een woestijnachtig eeuwigheidslandschap binnen.)

Alleen het perspektief is anders - de belettering aan de tegenoverliggende zijmuur van een fabriek - maar ook weer niet

zoveel anders als je zou verwacht hebben, en noch de veranderde weersomstandigheden - het weer is wat grauwer, met zo nu en dan wat spatregen -, noch zijn medereizigers voor wie hij veel minder aandacht heeft dan gisteren of eigenlijk helemaal geen aandacht, oefenen enige invloed uit op zijn gemoedsgesteldheid. Het bewustzijn op de achtergrond is en blijft de reis van gisteren, ook wanneer hij, bijvoorbeeld tijdens het lezen, niet aan gisteren denkt. Het lijkt wel of zijn geest rustiger is geworden en er een zekere mate van verzoening tot stand is gekomen, een zekere synchroniciteit tussen hem en hemzelf, of hoe je dat uit moet drukken. Het onbehaaglijke besef dat hij morgen, of misschien vanmiddag al, weer in een staat van doelloosheid en perspektiefloze tijd zal moeten leven zeurt nog wel in hem na, maar het lijkt iets van zijn plaats verdrongen, iets opgeschoven, hoe of waarom begrijpt hij zelf niet.

Een mens zou vaker van die zinloze dingen moeten ondernemen, denkt hij, niet alleen de zinloosheid op je af laten komen; en dan niet spelen alsof ze zinvol zijn, maar ze gewoon als zinloos *doen.* En het denken eraan alleen al werkt als een tonicum.

En even later betrapt hij er zich zelfs op dat hij glimlacht, en niet om wat hij leest - voor't eerst in twee jaar. (Het ploffen van de post in de hal beneden. Je kunt het in de huiskamer horen als de deur naar de hal openstaat. De deur staat open.)

Toch probeert hij het wat lichthoofdige gevoel dat zich als lichaamswarmte door zijn hele bovenlichaam verspreidt - schouders, bovenarmen, vingers - te onderdrukken, want ook voor het allerzwakste gevoel van tevredenheid is het nog te vroeg. (De telefoon rinkelt. Hij neemt de hoorn op.)

Een van de reizigers die in Apeldoorn uitstappen laat een krant liggen. Hij pakt hem en neemt kennis van het *wereldnieuws*,

waar het nederlandse vreemd genoeg deel van uitmaakt (: hij denkt deze gedachte waarschijnlijk omdat hij net van over de grens komt). Toch is het niet dit waardoor hij het nieuws, *al* het nieuws, onthechter en voor zijn gevoel enigszins onderkoeld tot zich neemt, ook het meest schokkende. Het is of het hem minder raakt dan gisteren, of nee niet minder, *anders.* Op de heenreis kon hij van opwinding en onrust zijn gedachten niet goed bij de krant houden - daarvóór placht hij het buitenwereldse nieuws te lezen alsof het hem allemaal *persoonlijk* en *diep* trof, vooral de ellendige dingen, terwijl het nu leek alsof dezelfde soort gebeurtenissen zich meer buiten hem afspeelde; toch was het niet zozeer zijn betrokkenheid die minder was, het was veeleer de objektieve ellende die groter leek, of liever de objektiviteit van de feiten, die op een minder individuele manier aan hem gebonden waren; de ellende bezat, zou je kunnen zeggen als het niet zo cynies klonk, een eigen negatieve waardigheid. Het gevaar zat er dan ook niet in dat hij de krant zou wegleggen, ongelezen & onaangedaan. (Dat doe je misschien eerder wanneer je emotioneel overvoerd bent, wat allesbehalve denkbeeldig is bij iemand in zijn situatie, waarbij niet alleen jijzelf overgevoelig wordt maar ook de situatie die zich voor andere gevoelige situaties konditioneert, automaties bijna. Het is dan ook net alsof zijn weerbaarheid iets toegenomen is, ook tegenover zichzelf.) Pas als hij het belangrijkste nieuws in hoofdzaak gelezen heeft legt hij de krant op het rek, lichtelijk verbaasd over zijn afstandelijke staat en zelfs een tikje schuldbewust omdat hij zijn automatiese schuldbewustzijn kwijt is. Alleen afwachten hoe lang het duurt, hij kent zichzelf.

Het boerderijtje ligt rechts nu. De tractor is verdwenen. De boer spit niet langer aan de boomstronk, die nog steeds in de grond zit, maar loopt nu naast het omgeploegde veld.

De velden in het algemeen hebben nog wel iets van tijdvelden,

maar minder dan gisteren, alsof iets van de tijd, of wat het dan was, eruit is gestroomd, *zijn* tijd. (Het woord geëffend schiet hem tebinnen, dan geëvend, toen éven.)

De rest (van de tijd) mag van hem blijven. Het werkt stuwend en stimulerend. Het maakt de dingen tot wat ze zijn: de akkers, de struiken en de andere begroeiing, de huizen, de dieren, de mensen.

Een brede lege straat waarvan de helft niet zichtbaar is maar wel aanwezig, vooral door de manier waarop de man in de straat zich naar de overzijde haast, of liever, waarop hij bijna gejaagd stilstaat. De hoge huizen, met weinig vensters, hebben gevels van roodbruine baksteen waartussen opvallend witte cement, zodat de afzonderlijke stenen stuk voor stuk telbaar zijn, tot in het aflopend perspektief toe. Er vliegen twee zwarte vogels in de lucht (al wéér!), er is een hondje en er staan enkele bomen met sterk gestileerde ronde kruinen.

Een ouderwetse tram zeilt de hoek om, uit de kruinen vliegt een aantal kleine vogeltjes op.

Achter een, twee van de ramen staan bloempotten met geraniums, een vrouwenhoofd verschijnt, een kinderhandje met een klein paardje erin.

Op de tram blijkt een vlaggetje te zitten dat wel een supportersvlaggetje van een voetbalklub zal zijn. Op straat ligt een weggeworpen lucifershoesje, een verkreukelde prop papier (natuurlijk) en iets dat op een koeieoog lijkt.

Dan lijkt ook de man in de straat in beweging te komen, terwijl enkele trampassagiers aandachtig toekijken. De man, van wie je zou zweren dat hij een ogenblik tevoren nog een kale schedel had, draagt nu plotseling een bolhoed met een veertje in de band en hij gedraagt zich alsof hij zich bewust is van hun blikken, alsook van de ogen die hem vanbuiten de reproduktie opnemen.

Merkwaardig denkt hij, hoe langer je naar iets kijkt des te be-

weeglijker gedragen de onderdelen zich ten opzichte van elkaar.

Wezenlijke stilstand bestaat waarschijnlijk niet, stilleven bestaat niet; stilstand is iets dat je alleen maar na kunt streven maar niet kunt bereiken zolang je leeft.

Wendt zijn blik weer af. (Laat die man toch met rust!) Denkt: Als ik niet kijk gebeurt er altijd iets *niet.*

Als de trein het station van Amsterdam binnenloopt heeft hij zelfs geen kop koffie gedronken. Heeft er ook niet naar getaald. Er is trouwens geen wagentje langs geweest.

En ineens ziet hij huizehoog tegen de stad op.

Het valt mee. De stad tast hem niet aan, al heeft hij wel het gevoel of hij in plaats van anderhalve dag jaren en jaren weg is geweest - een tijd, een halve tijd en nog een tijd.

Paradoxalerwijze heeft hij tegelijk echter het gevoel dat hij het tegendeel van ouder is geworden - en deze gevoelens gaan blijkbaar heel goed samen. Het lijkt wel of ze elkaar min of meer in evenwicht houden. Hij bereikt dan ook veilig de straat waarin hij woont.

Opent de huisdeur. - En voelt zich opnieuw beklemd, zij het minder dan toen hij het stationsgebouw verliet. In een lichte, niet-angstige spanning bestijgt hij ongehaast de trap, koffer in de hand. (Bijna ziet hij zichzelf van bovenaf, alsof hij bovenaan de trap staat, waarbij hij zichzelf langzaam nadert en tenslotte met zichzelf samenvalt.) (Dit zal, voelt hij, steeds opnieuw gebeuren, tot het op een keer niet meer zal gebeuren en hij voorgoed zal zijn die hij is, of was. Maar wanneer?) Denkt: het lijkt wel of er minder stof op de trap ligt.

Zet zijn koffer neer in de hal en gaat de huiskamer binnen. Het is er vrediger en leger lijkt het wel. Alles is hetzelfde en

toch lichter geworden, alsof ook de dingen hier doorstraald zijn met wat hij, bij gebrek aan beter, tijd genoemd heeft, maar misschien is het eerder alsof ze tijd *uitstralen*, tijdlicht, dat hen losser van elkaar doet staan in plaats van dat de indruk van het tegendeel gewekt wordt door de gelijkmatigheid van het licht of de tijd. Zo was het vroeger toen hij klein was en zo is het nu weer, en hij heeft het gevoel dat hij voorzichtig met de dingen om moet springen, maar ook weer niet al te voorzichtig: hij kan er zonder gevaar op bitten, op lopen, in wonen. Goed. Bij nader inzien is het dan ook niet zozeer leger in de kamer dan wel lijkt het of de *dingen* leger lijken, leger aan hem en dus vanzelfsprekender van zichzelf. En ook dat is goed. De bijna onmerkbare spanning ten opzichte van elkaar die er wel is ontlenen ze eveneens aan elkaar en niet aan hem. Ze bestaan omdat ze - zelfstandig - tijd uitstralen en dit blijven doen. Zodra iets geen eigen tijd heeft bestaat het niet en met weinig eigen tijd in je besta je minder. Maar wie tijd heeft straalt tijd uit, schept tijd. En dat komt in alles tot uiting, in de kleur, in de geur, in de vorm, in de textuur en de struktuur van de dingen en de aard van de tijd maakt ze kenbaar, ook hem.

En vooral dit laatste treft hem als een schicht: het inzicht dat ook hij een los, zichzelf min of meer genoegzaam ding is *dat tijd uitstraalt.*

Waarom deze gedachte hem zo treft of wat zij inhoudt, hij zou het niet kunnen zeggen en hij heeft ook geen zin er verder over na te denken. Een zekere onverantwoordelijkheid heeft zich van hem meester gemaakt.

En denkt ineens: *Twee hardgekookte eieren*, een al even raadselachtige gedachte. Maar omdat hij tegelijk met de woorden honger voelt opkomen besluit hij ze te gaan eten.

Maar eerst doet hij zijn bruine corduroyjasje uit en trekt in plaats van de beige ribcordbroek een huiselijker spijkerbroek aan.

En terwijl hij naar de keuken loopt denkt hij: Er klopt hier iets niet, er is iets in de kamer dat niet klopt.

Hij kijkt opnieuw rond, langzaam en aandachtig.

En dan ziet hij het, of liever hoort het op het moment dat hij zijn blik er al van afgewend heeft. Het wekkertje dat stil had moeten staan, ergens tussen 10 en 12 uur deze ochtend, *loopt nog.*

En even is het of zijn hart stil blijft staan.

De poppen van het Abbekerker Wijf
een historiese documentaire

1

Een van de intrigerendste voorvallen uit ‘het dagelijks leven in de Gouden Eeuw’ is dat van het proces rond het Abbekerker Wijf, zoals beschreven door de Secretaris van Abbekerk, Jacob Landtman, in zijn boekje *Mis-Geboorte of Verhael van 't Abbekerkerwijf*; haare drie Mis-kramen; 't opgraven van drie miszelijcke Poppen; haer Vankenis; Ondervraging; Belijdenis; Pijniging; Verantwoording; en geheelen Procesze; met alle d'Advijsen van Reghtsgeleerde/Gods-geleerde/en de Sententien daar op gevolgt; met der zelver exëcutie; en al dat in die zake voor-ghevallen is. 't Hoorn, 1661.

Zoals meestal in dergelijke geschriften, presenteert het boekje niet alleen een geval, maar is het tevens een zedengeschiedenis en een spiegel van de tijd waarin de zaak zich afspeelt.

Het werkje is opgedragen aan een aantal ‘Eerenfesten, Agtbaaren, Wijzen, Voorzienigen, zeer Bescheyden Heeren’ - ‘Burgemeesteren en Regeerders der vermaarde Koopstadt Hoorn: midtsgaders der zelven Heeren Secretarissen’, etc.

2

In 1659 woonden er in't Zuyd-eynde van de Weeren, vallende onder 't gerecht van Abbekerk, ruim een uur gaans van Medenblik, twee echtelieden, de man Claas Nijszoon en zijn vrouw Aagt Germont; beiden waren omtrent veertig jaren oud en omhelsden het roomse geloof; hoewel niet van overgrote middelen, leefden ze op z'n huismans, naar handnering,

redelijk wel. Op dat moment was het omtrent vier jaar geleden dat de vrouw voor 't eerst zwanger was en, na *twee maanden* over haar tijd te zijn, de barensstonde voelde naderen. De man verwittigde de naaste buurvrouw en ging op pad om een vroedvrouw te halen, een half uur gaans bij hen vandaan.

Twee buurvrouwen begeven zich onderwijl naar het huis van Aagt Germont en treffen haar in barenswee aan, terwijl ze hen toeroept: 'Rep je, spoed je, het komt al!' En vrijwel op het zelfde ogenblik vlijt ze zich neer op de vloer en haalt vanonder haar rokken de vrucht tevoorschijn, die ze aan de vrouwen toont.

Het blijkt een dood schepsel te zijn, dat in niets op een kind lijkt: het heeft geen hoofd en geen benen, noch enige andere uiterlijke leden; het bestaat enkel uit een langwerpige klomp, met een velleken overtogen, dat - zoals een der vrouwen naderhand zegt gezien te hebben - eraan vastgenaaid of -gespeld was. Of de klomp warm of koud was konden de vrouwen niet zeggen, noch of deze enigermate vuil of bebloed was; wel konstateerden ze dat er, uitgezonderd enige nattigheid van water, van onreinigheid op de vloer evenmin sprake was.

Als de vroedvrouw komt is alles al achter de rug en tot haar verwondering treft ze geen na-geboorte aan.

De kraamvrouw wordt te bed geholpen en ieder die haar komt bezoeken mag de klomp zien. Daags daarna wordt deze met de gebruikelijke lijkstatie en onder het luiden der klokken begraven. De vrouw houdt nog enige tijd het kraambed.

Twee jaar later wordt Aagt Germont opnieuw zwanger. Ze is nu *vier maanden* over haar tijd voor de barensweeën komen. De man vertoeft op dat moment op het veld en bij haar thuis is alleen een zuster van hem, een oude gebrekkelijke vrouw. Volgens Aagt - en de buren nemen dit verhaal over - verschijnt er nu een wildvreemde vroedvrouw ten tonele, die in opdracht van hun landheer in Hoogkarspel, dat op drie uur

afstand ligt, haar komt helpen bij de bevalling. Kort erop vindt deze plaats en wel zo voorspoedig dat er verder geen buurvrouwen aan te pas hoeven te komen. De vroedvrouw windt de vrucht in doeken, die in een houten doos klaarliggen en speldt deze vast. Daarna vertrekt ze, zonder enige beloning voor haar diensten te willen aanvaarden, zeggende dat de landheer haar genoegdoening zal schenken. Wel raadt ze Aagt Germont aan om door haar schoonzuster, die al die tijd in het achterhuis bezig is geweest, de buurvrouwen te laten waarschuwen. Als dezen komen krijgen ze een gezwindeld popje te zien, bevattende een dode vrucht. De haard wordt aangestoken en de kraamvrouw wordt in een warm bed gelegd. Op de haardstenen en op de vloer treft men ‘de gewoonlijke vuiligheid’ aan, grotendeels bestaande uit water en enig bloed. De kraamvrouw verbiedt hen expresselijk de windselen van het dode popje los te maken.

Evenals de eerste misgeboorte wordt ook de tweede plechtig ter aarde besteld.

Hoewel er onder het volk enig gerucht is opgestoken raakt het gebeuren na de begrafenis weer in vergetelheid.

En dan wordt Aagt Germont voor de derde maal zwanger. Ze neemt langzaam in omvang toe, maar ook nu blijft de bevalling uit en wel van midden zomer tot laat in de herfst (*6 maanden*). En weer, terwijl de man op het veld werkt, komt dezelfde onbekende vroedvrouw opdagen; ze geeft haar een drankje van medicinale kruiden en onderzoekt haar lijf, konstateert dat ze zwanger is en vertrekt weer. Op de negentiende van de Slachtmaand komt ze terug, in opdracht van de landheer, om te helpen bij de op handen zijnde verlossing. En ook nu is de man afwezig.

De vroedvrouw geeft Aagt Germont opnieuw een kruidendrankje en zegt de volgende ochtend terug te zullen keren. Voor die tijd moet ze haar man opdracht geven haar moeder

te halen, die in Zijbekerspel woont.

Vroeg in de ochtend vertrekt de man met een schuitje en spoedig nadat de vroedvrouw is gekomen beginnen de weeën. Als man en moeder arriveren is Aagt Germont inmiddels bevallen van haar vrucht plus na-geboorte en van alles wat er bij hoort, ‘na aller wijven wijse’.

Meteen na de bevalling had de vroedvrouw de kraamvrouw de rug toegekeerd, opdat deze de vrucht niet zou zien en nadat ze het kind had bezwindeld en in een houten bak gelegd, verbood ze Aagt Germont het te bekijken, met de opdracht dat de buurvrouwen het ook niet mochten zien.

Als de man thuis is gekomen roept hij de buurvrouwen en als dezen komen treffen ze de kraamvrouw aan bij de haard, ‘koudt ende zeer bevende. Alle gewoonlijke onreynigheyt zagen de burinnen over de vloer verspreydt leggen en de vrught niet verre van daar, toeghewindelt en over dekt in een houte bakje, “twelk al wederom een dood” mis-Schepsel hiete te zijn.’ Maar toestemming om het met eigen ogen te aanschouwen kregen ze niet.

's Daags daarna maken de buurkinderen, zoals gebruikelijk, palmhoedjes over het dode kind en krijgen melk & maaltijd, waarna het lijkje statelijk wordt begraven.

3

Nauwelijks was het ‘leste Popjen’ ter aarde besteld of allerlei geruchten over de vreemdigheid van de zaak deden onder 't gemene volk de ronde. Er werd gegist, maar niemand wist precies wat er aan de hand was. Tovenarij? Zou de man misschien 's nachts, uit vrees voor ontdekking, het kind weer op gaan graven? Enzovoorts.

Toen deze geruchten het Gerecht ter ore kwamen besloot men het kistjen op te laten delven. Dit geschiedde, op de 24-ste van de Slachtmaand. Het kistje werd bij kaarslicht de kerk in gedragen en geopend.

En wat vond men toen het Popje dat erin lag werd losgespeld? Een lichaampje van stokvis, de staart gespleten en de twee helften als voetjes omgebogen; de armpjes waren twee met gort gevulde bloedbeulinkjes (bloedworstjes) en het hoofdje een kleine rode kool, overtrokken met een velleken van blaas en daarop een mutsjen waaronder een topjen haars uitstak. Onder 't lijfje lag een doek met een aangenaaid binnenrandje, waarop met zwarte zijde gestikt de letters A.G.

Van het bovenstaande werd proces-verbaal opgemaakt; vervolgens werd opdracht gegeven ook de twee andere kistjes te openen, wat gebeurde in aanwezigheid van een menigte van mensen.

In 't oudste kistje werd aangetroffen: een langwerpige, witte en naar 't scheen met een velleken overtogen klomp smeer of reuzel, ‘in alle manieren schijnende de reuzel van een vet varken te zijn’. Het tweede kistje bevatte naar aanvankelijk leek enig menselijk schepsel, dat echter bij nader toezien bleek te bestaan uit een menigte oude lappen van diverse couleuren, omwikkeld met lijnwaad; het hoofdje was vergaan maar leek eveneens een kooltje geweest te zijn.

Het gemene volk oordeelde terstond dat Aagt Germont het een of ander heilloos bedrijf aan haar kinderen had begaan.

De baljuw van Abbekerk besloot de zaak aan een nader onderzoek te onderwerpen. Twee gerechtsdienaren werden in het huis van Aagt Germont geposteerd om haar dag en nacht te bewaken tot ze het kraambed had verlaten.

4

Getuigenverklaringen worden opgesteld, zowel van de buurvrouwen - ze blijken scherp waargenomen te hebben en leggen er de nadruk op dat Aagt Germont hen verboden had de doodgeboren vrucht te bezien - als van de echtgenoot. Ook wordt aan twee ervaren vroedvrouwen opdracht gegeven het

lijf van Aagt Germont te onderzoeken. Ze verklaren dat ze bij Aagt Germont alle verschijnselen aantreffen die men bij een kraamvrouw tegenkomt, alleen heeft ze geen of weinig zog in haar borsten. Ze menen dat, ‘buiten alle disputen’, Aagt Germont onlangs waarlijk gebaard heeft.

5

In tegenstelling tot de twee vroedvrouwen geloven velen dat Aagt Germont niet gebaard heeft, althans geen levende kinderen, een mening die gedeeld wordt door de aanklager.

Volgen wederhoor van de vrouw en man. De derde maal moet Aagt Germont vragen beantwoorden als: Of ze enig leven in haar buik heeft gevoeld tijdens haar laatste zwangerschap (Antwoord: Somtijds heeft ze getwijfeld en dan weer niet, maar de leste vier, vijf weken heeft ze geen leven gevoeld); ook moet ze de vroedvrouw beschrijven die haar bezocht heeft. Vraag: Of de vroedvrouw haar de laatste maal niet verzocht heeft om stokvis, beuling en kool. Antwoord: Nee.

Daarnaast worden getuigenissen van de buurvrouwen opgenomen over het echtpaar. Deze luiden gunstig: beiden zijn luiden van eer & deugd & vromigheid; er valt niets op hen aan te merken, het zijn goede buren.

De baljuw eist tenslotte haar gevangenneming en in de vroege ochtend van de 4e januari komt hij haar van huis halen, te voet; eerst voert hij haar naar de herberg, waar ze rijkelijk gesuikerde brandewijn nuttigen, en vervolgens naar 't gevang. In het ‘donkere gat’ dat de kerker is krijgt ze boeien om de benen die aan ijzeren kettingen zijn vastgemaakt. Toezicht wordt uitgeoefend door de Bode, een man van tachtig jaren. Haar eigen man mag haar dagelijks eten komen brengen en hij geniet voorts de vrijheid zo lang bij haar in de kerker te verblijven als hij wenst, al is het de hele nacht, omdat naar verluidt de vrouw ‘angstvallig en dikwijls zeer onpasselijk’ is. Nadat ze enige dagen aldus opgesloten heeft gezeten beginnen

haar benen vanwege de ijzeren beugels te zwellen; de Officier* laat de beugels nu losmaken en geeft haar toestemming zich vrij te bewegen.

Op 13 januari 1659 breekt de eerste rechtsdag aan. De Officier voert voor de Vierschaar van Schepenen zijn 'bewijzen' aan en verzoekt over te mogen gaan tot 'scherper examen' of Torture. De gevangene zelf werd niet gehoord.

De schepenen vonnissen onmiddellijk en wel in die zin, dat het verzoek van de Officier voorlopig niet wordt ingewilligd; hem wordt verzocht eerst nadere informatie en getuigenissen in te winnen.

De man van Aagt Germont dient hierop een verzoek in tot ontslag uit de gevangenis onder borgsom. De schepenen houden het verzoek voorlopig acht dagen in beraad. De Officier persisteert bij zijn eerder gedaan verzoek tot tortuur, om tot ontdekking van de waarheid te komen na overlegging van ingewonnen informatiën. De tegenpartij verzoekt de eis als impertinent te verwerpen en de gevangene uit haar detentie te ontslaan. De Officier persisteert bij zijn verzoek.

Als de zaak voor de open rechtskamer besproken wordt heeft zij al zoveel bekendheid gekregen dat aanzienlijke personen uit andere steden komen om hoor en wederhoor bij te wonen. Uitvoerig wordt het gewicht van de 'bewijzen' gewogen en het recht op tortuur bestudeerd, met verwijzing naar vroegere uitspraken en geschriften. O.a. wordt gesteld: 'Dat geen rechter iemand ter torture ofte pijnbank behoort te condemneren, tenzij het betichte feit ofte misdaad zo klaar bewezen wordt en blijkt als de middagzon aan den hemel.'

...

Welke bewijzen heeft den heer eiser nu in handen?

Gene ter wereld, dan alleen enige losse verklaringen dat de gedetineerde zoude gebaard hebben, zonder te weten wat.

* In het boek worden Baljuw en Officier door elkaar gebruikt.

...

Heeft niet de Officier klaar betoogt dat zij, gedetineerde, de eerste maal omtrent twee, de tweede maal vier en de leste maal zes maanden langer heeft gedragen dan de gemene loop der vrouwelijke natuur met zich brengt? Waaruit wel klaarlijk is af te meten dat het geen natuurlijke vruchten zijn geweest.

Bonaciolus in tractatu de foetus formatione Cap. 6, waar hij handelt de Mola, Graecis Mijlo.

Hierin verhaalt hij onder andere van een zekere vrouw, dewelke door haar man meende bevrucht te zijn, omdat haar lichaam zeer zwellende was en door andere bijkomende zaken die ordinaris de zwangere vrouwtjes ervaren. Doch de gewoonlijke barenstijd vervuld zijnde, bevond men geen vrucht tevoorschijn gekomen, noch verminderde de zwelling des buiks. Totdat ze eindelijk, na verloop van vier gehele jaren, verlost werd van een wanschepsel: een ongefatsoeneerde klomp vlees. En is het dan geen wonder dat een zo ontstelde vrouw genoeg met haar eigen lichaam te doen heeft gehad en niet nieuwsgierig of begerig is geweest zulk een wanschepsel te aanschouwen? En is het niet veeleer voorzichtig van een vroemoer het uit de ogen van de moeder te houden?

Dat de gedetineerde niet weet wie de vroemoer geweest is, moet men daaruit presumeren dat zij haar vrucht zou hebben mishandeld?

Neemt de heer Eiser aan dat het niet mogelijk is oude lappen, stokvis en soortgelijke vodderijen te baren? Welnu, dat wordt door de gedetineerde zelf evenmin geloofd, maar wel dat in plaats van haar vrucht, door enige vileine, God-en-eer vergeten mensen, die haar oprechte staat benijdden, deze dingen buiten haar kennis in de kistjes zijn gelegd. Hetwelk bij het eerste kistje zo klaar blijkt als de dag, want hebben de buren niet getuigd dat zij heeft gebaard een langwerpig wanschepsel met een vel overtrokken? En is in plaats daarvan niet een varkensreuzel gevonden?

Zo men alles wel overweegt, zal men onder 't geen de heer Eiser heeft aangevoerd een aantal wankelbare suspiciën en presumptiën vinden die in criminele zaken geen plaats horen te hebben en waarop de rechter vooral niet iemand ter torture kan brengen.

Verwijzende naar de welsprekende Cicero, wordt tevens gesteld dat uit de burgerlijke staat van Aagt Germont en haar voorgaande onberispelijke levenswandel niet tot een dergelijk wangedrag besloten kan worden, want niemand handelt op slag zo tegen zijn voorgaande natuur in, laat staan dat een moeder tot zulke onmenselijke gruwelen in staat zou zijn dat ze haar eigen vrucht om zou brengen. Etc., etc.

De zaak is echter zo moeilijk en ingewikkeld dat men alvorens uitspraak te doen nog adviezen wil inwinnen bij Amsterdamse en Haagse Rechtsgeleerden. Daar dezen hun schriftelijke verklaringen niet op tijd gereed kunnen hebben besluiten de Schepenen de detentie met nogmaals acht dagen te verlengen.

6

In de nu volgende periode ontvangt de gevangene veel bezoek van lieden die haar willen zien en spreken; een van hen heeft rijkelijk sterke drank meegebracht, waar ook de Bode in zo ruime mate van gebruikt dat hij iedereen vrije toegang tot de gevangenkamer verleent. Door de grote toeloop, vooral van kinderen, ontstaat er welhaast burengerucht. Als dit enkele schepenen ter ore komt waarschuwen zij de burgemeester en tezamen tijgen ze naar het raadhuis; daar vinden ze de deuren van het gevang wijdopen, zodat de gevangene gemakkelijk had kunnen ontvluchten als ze er nog toe in staat was geweest.

De adviezen van de rechtsgeleerden komen nu binnen. Dat van de Amsterdamse luidt kort samengevat, dat men aanraadt het verzoek van de Baljuw om scherper examen te mogen afnemen alsnog in beraad te houden en de gevangene

voorlopig uit haar detentie te ontslaan, onder voorwaarde dat zij zich onbeperkt ter beschikking houdt. Als redenen voert men aan dat het ten laste gelegde Crimen niet duidelijk is omschreven en dat nergens uit is gebleken dat de gedetineerde werkelijk een levend wezen ter wereld heeft gebracht en dat zij dit dus ook niet kan hebben mishandeld. En ten derde, dat evenmin bewezen is dat de gedetineerde zelf de Poppen of wanschepsels heeft gemaakt, laat staan met het doel iemand anders te bedriegen of te kort te doen. Een klaar en redelijk advies dus.

Het advies van de twee Haagse rechtsgeleerden wijkt hiervan af, in die zin dat zij adviseren de zaak nader te onderzoeken en indien Aagt Germont niet in staat is zich beter te ‘zuiveren’ dan zij tot nu toe heeft gedaan het verzoek van de Officier in te willigen.

7

De zaak A.G. geniet nu alom grote belangstelling. Een zeker geletterd predikant neemt het in een verlicht pamflet voor A.G. op en stelt, dat de vrouw zelf niet schuldig is omdat ze geen moord heeft begaan, maar dat ‘de Duivel zijn personagie gespeeld heeft, haar zo opgeblazen makende alsof ze zwanger was’; kortom, 't was schijnbaringe, Duyvels Toverije. Matth. 4:9, Act. 8:9 en Gal. 3:1.

Niet alleen tijdens de schijnbaring, ook daarna kunnen de zinnen bedrogen worden, waardoor men meent dat er een ware vrucht ter wereld wordt gebracht.

Vele vermaarde voorbeelden van dergelijke zinsbetoveringen kunnen gegeven worden, zie de geschriften van vermaarde geleerden als Voetius, Templarus en Abraham Palingh. De laatste verhaalt in een boek dat kortelings uit is gekomen van een vrouw die ‘slanxkens’ (slangetjes) ende krabben zoude gebaard hebben, die door verscheidene mensen zouden zijn gezien.

In tegenstelling tot deze geleerde persoon riep het gemene volk, dat graag voor eigen rechter speelt, om wraak, iets waar de rechters - die de schuld allerminst bewezen achtten - niet voor voelden; evenmin wilden ze de zaak echter laten stagneren of handelen als de man die, toen zijn wagen in de modder bleef steken, de Goden bad dat ze hem eruit zouden helpen zonder zelf een vinger uit te steken. Reden waarom ze besloten de uitspraak nogmaals acht dagen uit te stellen en opnieuw advies in te winnen, dit maal bij enige rechtsgeleerden in Hoorn. Maar 't volk, dat als diepste eerzucht heeft ‘om de geheimste handel van zijn overheden te doorsnuffelen’, begon te morren en te gissen, want de adviezen werden niet openbaar gemaakt. Aagt Germont en haar man ontging dit niet en het zekere voor het ongewisse nemend vlucht de vrouw uit de gevangenis en duikt onder. De bode wordt van zijn funktie ontheven.

De Baljuw doet de man van Aagt Germont voor de vierschaar verschijnen, ten eerste omdat de verdenking gerezen is dat hij wel eens medeplichtig kon zijn aan A.G.'s vreemdigheden en dat er mogelijk van guiterij sprake is, misbruikende niet alleen de heilige spijze die Gode de Heere geschapen en gegeven heeft tot nodig onderhoud van 's mensen leven, maar ook openbaarlijk bedriegende en den spot drijvende mette gemeente of den volke en de Christelijke begravinge. Uit deze godloze ende bedriegelijke handel kan niet anders gepresumeerd worden dan dat de gebaarde kinderen door zijn huisvrouw zijn omgebracht of op een andere wijze mishandeld. Bang dat deze delicten en zijn aandeel erin door scherper examen aan de dag zouden komen heeft hij zijn huisvrouw helpen ontvluchten middels sinistere praktijken, 't geen ten exempele van anderen dient te worden bestraft met besloten hechtenis gevolgd door straf aan den lijve tot de dood er op volgt; zijn goederen dienen hierna geconfisqueerd ten profijte van de Graaflijkheid. En anders moeten de Schepenen naar exigentie de zaak bestraffen. Aldus de Officier.

De man wordt aangehouden en op 't Stadhuis vastgezet. Daarop verzoekt hij ontslag uit de gevangenis onder belofte in korte tijd zijn vrouw te doen terugkeren. De Schepenen, kennelijk moe van de zaak, leggen het verzoek naast zich neer en vertrekken veerdiglijk.

De man doet nu bericht uitgaan naar zijn vrouw, die bij zijn broer ondergedoken zit, en verzoekt haar terug te keren naar de kerker om hem eruit te verlossen. Na drie dagen komt ze, waarna de Officier de man vrijlaat. Als de zaak opnieuw voorkomt doet de Officier of Aagt Germont niet weggeweest is.

Inmiddels is ook het advies van de Hoornse rechtsgeleerden binnengekomen. De analyse van het geval is van aanzienlijk minder gehalte dan die van de Amsterdamse rechtsgeleerden en de eindkonklusie luidt, dat men, hoewel geen ‘dood lichaam’ gevonden is, men ‘uit krachtige en sterke presumptiën ook iemand kan straffen’, ja zelfs tot er de natuurlijke dood op volgt. (Sande lib. 5, tit. 9, def. 24.) Met voorts het zeer rechtsgeleerde vervolg van eigen vinding: ‘Hoeveel te meer zal men dan iemand ter torture mogen brengen ofschoon het dode lichaam daar juist niet en zij, hoewel er nochtans vele en verscheidene sterke presumptiën zijn dat 'et er wezen moet -’

Of er presumptiën en indiciën genoeg zijn laat men aan het oordeel van de Rechter over, al wijst men er wel op dat A.G.'s vlucht uit de gevangenis de zaak verzwaart en dat er ook verscheidene graden van tortuur zijn, waaronder die welke speciaal bedoeld zijn voor oude zwakke mannen en voor vrouwen.

Men besluit met toch maar zelf een voorstel te doen en wel om over te gaan tot een ‘middelmatige torture’ om aldus tot ‘de waarheid der gehele zaak te komen’, waarna verder geprocedeerd kan worden.

8

Opnieuw wordt Aagt Germont voorgeleid en de Schepenen putten zich uit in het stellen van vragen. Er worden echter geen nieuwe feiten meer blootgelegd, alleen zegt Aagt Germont nu dat ze via ‘een bizondere openbaringe’ meende te weten dat ze de twee laatste keren niet van een vrucht verlost werd; het verslag hiervan luidt alsvolgt:

Weinig dagen geleden, in de nacht, toen zij, gevangene, op een stoel in 't gevangenhuis zat is de zelfde vroedvrouw bij haar gekomen en presenteerde wonderlijke dingen, in het bizonder alle wellust van de wereld; ook zei zij dat ze haar meteen zou verlossen indien zij, gevangene, met haar wilde gaan. Maar daar zij bespeurde dat de vrouw ronde voeten had en ook omdat zij door dichte deuren tot haar was gekomen, oordeelde zij dat deze gedaante een kwade geest was. De gevangene verklaarde verscheidene malen haar verzoek afgeslagen te hebben, zeggende dat ze haar nu genoeg bedrogen had en haar toewensende dat ze verzwolgen zou worden in de afgrond van de Hel.

Daarop is de gemelde schijnvrouw, na omtrent een half uur bij haar geweest te zijn, verdwenen. De gedaante had toen ze kwam vuur noch licht bij zich gehad, terwijl toch het gevangenhuis zodanig verlicht werd dat de herkenning van de vrouw mogelijk was.

Tevens verklaarde de gevangene dat zij dit nieuwe voorval aan niemand ter wereld verteld had behalve aan haar man Claas Nijsz.

De rechters waren al met al niet veel wijzer geworden. Ze twijfelden er geen ogenblik aan dat Aagt Germont bij haar volle verstand was; veeleer zagen ze in haar laatste verklaring een poging om hals en have te redden; men kwam er niet achter of de laatste verschijning werkelijk plaats had gevonden of door een ander ‘versiert’ was.

De meningen, mede op grond van de uitgebrachte adviezen, liepen zo uiteen dat men tot geen eensluidend oordeel kon komen. De Schepenen zelf waren maar ongeletterde lieden en de zaak groeide hun boven het hoofd. Geopperd werd het proces door te verwijzen naar de hogere Rechter, de Heren van de Raad van het Hof van Holland, maar daar zag men toch maar van af in verband met de kosten; men had al genoeg uitgegeven. In plaats daarvan besloot men te rade te gaan bij de zielzorgers ter stede, zoals ook in Israël wel geschiedde wanneer een zaak te zwaar was voor de lagere rechters en men de Levitische Priesters raadpleegde. Hierop gingen brieven uit naar de drie plaatselijke predikanten.

Dezen raadden aan, na de zaak ‘in de vreze des Heren’ ‘op 't aldernauwste’ geëxamineerd te hebben, Aagt Germont nogmaals te ondervragen, aangezien niet alle punten duidelijk waren; de manier waarop werd aan de Rechters overgelaten, aangezien in Gods woord hiervoor geen aanwijzingen worden gegeven.

De zaak wordt eentonig en bij de volgende ondervragingen komt niets nieuws tevoorschijn. Daarop wordt eindelijk vonnis gewezen, rekening houdende ‘met de meeste stemmen van de Rechtsgeleerden’.

‘Schepenen, iterativelijk gehoort de playdoyen van pertyen ten wederzijden, gezien de informatiën en andere stukken weer-zijden, (...): Verklaren, met advijs van de Heeren Burgemeesteren deser Steede, den Eyscher indesen, zoo verre zijn verzoek te adjudiceren, dat den gedetineerde, met een middelbare Torture ter discretie, en volghens d'orde van Schepenen daar te stellen, ter scherper examen (...) zal werden ghebracht.’

9

Om te verhinderen dat ze opnieuw kan ontsnappen wordt Aagt Germont weer in ijzeren boeien geslagen en de nieuwe bode moet de sleutels van de binnendeuren afgeven. Haar da-

gelijks voedsel wordt A.G. door een klein lichtgat aangereikt. Voordat de scherprechter komt gebeurt er weinig, al zaagt ze op een dag een van de ijzeren beugels waarin ze vastgeklonken zit glad door, omdat de ijzers haar te zeer knellen. Waar ze de vijl vandaan heeft wordt niet vermeld. Nadat haar voor de zoveelste keer gevraagd is of ze bij haar voorgaande verklaringen blijft, gaat men over tot 'het onderzoek door pijne'. Gaarne bekent de schrijver van het boekje, die voor de rest alles van *alles* afweet, zijn onkunde en die van Rechters op dit gebied, reden waarom hij er niet over kan uitweiden. Niettemin weet hij het volgende te melden. De Scherprechter had tevoren een ijzeren kram in de vloer en één loodrecht erboven in de zoldering gestagen. Aan de bovenste kram had hij een schijfloopje gebonden, aan de onderste (na de ogen van de vrouw met haar neusdoek geblinddoekt te hebben) bond hij haar grote tenen vast. Daarna hees hij haar op, eerst met de handen voorwaarts (want zo wilden enige van de Schepenen het), maar dat kwam niet eens op nijpen neer. Hierop bond hij haar handen op de rug en het trekkoord aan de saamgebonden handen. Vervolgens hees hij haar zover op dat haar voeten de grond niet meer raakten.

Schout en Schepenen ondervragen haar nu opnieuw, maar Aagt Germont blijft bij wat ze gezegd heeft. De Schepenen bevelen de Scherprechter stijver aan te trekken. Deze doet dit, maar omdat de zoldering laag is raken haar handen weldra de schijfloop.

Hoewel Aagt Germont duidelijk pijn lijkt te lijden, willen enige van de rechters toch dat er krachtiger wordt aangehaald. De Scherprechter zegt dat dit niet mogelijk is en ook dat de grens van draaglijkheid voor de vrouw nu wel is bereikt. Zo, tussen vloer en zolder hangend, wordt Aagt Germont nogmaals ondervraagd.

Daarop wordt ze neergelaten. De Schepenen trekken zich terug in een ander vertrek en oordelen dat ze nogmaals op-

gehesen moet worden. Dit gebeurt. Antwoorden als tevoren. Schepenen trekken zich opnieuw terug, nu met Scherprechter. Deze verklaart dat hij aan het vonnis en aan zijn opdracht heeft voldaan, waarna de vrouw wordt neergelaten.

Ze blijft in hechtenis, zij het ongeboeid.

10

Volgen nieuwe pleidooien etc. en weer wordt schriftelijk advies gevraagd aan enige onpartijdige Rechtsgeleerden, die de twee eerder gevraagde uit Hoorn blijken te zijn. Hun advies wordt geheim gehouden; de essentie ervan luidt, voor zover ik hun abracadabra begrepen heb, dat ze de Officier aanraden een nieuwe 'eis ende conclusie' tegen A.G. op te stellen.

Grote onenigheid onder de Schepenen. Sommigen hebben genoeg van de zaak en willen deze het liefst 'Gode bevelen', anderen willen het advies wel opvolgen, maar het merendeel voelt er niet voor om terug te vallen op *voorbeelden*, daar dit 'een geval zonder gelijk geval of een exempel zonder exempel' is en men verkiest daarom in deze spoorbijstere zaak het verstand der Rechtswijzen te volgen, daar bizondere zaken bizondere inzichten en verklaringen behoeven.

De Officier dient hierop zijn reeds bekende aanklachten in en eist dat zij naar de plaats gevoerd zal worden waar men gewoon is Justitie te doen om aldaar aan een paal gesteld en vervolgens gewurgd en tot pulver verbrand te worden, of anders zoals de Schepenen de Eiser het best wensen te volgen. Haar goederen dienen geconfisqueerd ten profijte van de Grafelijkheid.

Na antwoord van de pleiter, repliek van de Officier, dupliek van de pleiter, besluit de meerderheid van de Schepenen om, tegen de stem van de Burgemeesteren in, opnieuw de Hoornse Rechtsgeleerden te raadplegen en de zaak nogmaals acht dagen uit te stellen.

De argumentering in het advies dat de Rechtsgeleerden ten-

slotte uitbrengen is van een even laag allooi als hun voorgaande en behelst niets nieuws. Als vonnis wordt voorgesteld de gevangene te voeren naar ‘de plaatse daar men gewoon is openbare criminele justitie te doen, om aldaar aan de pale of potboef gebonden of vastgemaakt te worden’, daar moet ze blijven staan met drie opgemaakte poppen in haar armen, gedurende de tijd van een half of heel uur, tot arbitrage van de Heren Schepenen en ten spektakel en spot der gemeente. Tenslotte dient ze veroordeeld te worden tot de kosten van het proces.

Dit vonnis wordt, zonder verweer of hoger beroep, aangenomen.

11

De toeloop van toeschouwers is groot als de dag van executie van het vonnis aanbreekt. Iedereen wil de vrouw zien. Deze heeft zich ‘siertjes opgeschikt’ en, naar men later te weten komt, enige wijn gedronken om over haar schroom heen te komen.

Vrijmoedig betreedt ze de schepenzaal, alwaar haar door de gerechtsdienaar het vonnis wordt voorgelezen.

Men bindt daarop drie poppen in haar armen en leidt haar naar de potboef of schandpaal voor het stadhuis. Maar omdat ze daar voor het vele volk niet voldoende zichtbaar is en er ook niet veilig staat wordt na overleg besloten een stellage voor het bovenste venster aan te brengen waarop ze tentoongesteld zal worden. Dit geschiedt en kort erop troont Aagt Germont daar hoog boven de menigte.

Aanvankelijk gebeurt er weinig, daar omgeroepen is dat niemand met stenen, ijzeren of andere harde voorwerpen mag gooien noch met licht kwetsende stoffen op straffe van drie ponden.

Maar als ze daar een kwartiertje gestaan heeft bedenken enkelen dat het verbod slechts betrekking heeft op harde en scher-

pe stoffen. Dit gaat van mond tot mond en weldra begint men, eerst de jongens en vervolgens ook verscheidene ouderen ‘en zelfs fatsoenlijke personen’, met koemest en andere vuiligheid te werpen en wel ‘met ongewone ijver en lust’.

Spoedig erop stopt men stenen in de koedrek om de vrouw ‘een ramp toe te brengen’. Deze, dit ziende, wendt haar gezicht naar alle kanten om de stenen te ontwijken. Aanvankelijk slaagt ze daar goed in, maar ten langen leste neemt het gegooi van alle kanten zo toe dat ze getroffen wordt. En steeds wanneer een steen haar raakt stijgt er een algemeen gejoel en gejouw op.

Als Aagt Germont ongeveer een uur op het schavot heeft gestaan wordt ze een paar maal achtereen in haar gezicht getroffen, zodat er bloed van haar gelaat stroomt tot op de witte poppen.

Dan vindt de aanklager het genoeg, aangezien ze ‘ten spektakel en niet ten dode gedoemd’ is. Ook de rechters achten het vonnis ten uitvoer gelegd.

Aagt Germont wordt omlaag gebracht. Zij bedankt de Heren ‘voor genadig recht’ en wordt weer naar de kelders van het stadhuis gevoerd, alwaar velen haar nog willen bezichtigen en spreken om er later over te kunnen vertellen.

Volgt nog het nodige geharrewar over de proceskosten, die wel door de man overgenomen, maar te hoog gevonden worden; hij voelt er bij voorbeeld niets voor om ook voor de scherprechter en het schavot te betalen en gaat in hoger beroep. Uiteindelijk komt men tot een minnelijke schikking, die naar gefluisterd wordt de helft bedraagt van het geëiste bedrag.

Hierna neemt het leven zijn dagelijkse gang. De vrouw woont weer in alle rust en vrede bij haar man, zoals ze dat nog steeds doet, ‘latende de wereld gedurig twijfelen wat de ware geschapenheid harer zake zij, zo ze niet onder d'as van vergetelheid altoos begraven blijve’.

1661, 1978

De kabouter, de reus & de middenman

De kabouter & het onbereikbare

De kabouter, hoe klein ook, had een enorme snor. Waarschijnlijk had hij hem van zijn grootvader geërfd, want de snor slaat volgens de wetten van Mendel wel eens een generatie over.

De kabouter met de snor zat achter zijn buro en staarde in de ruimte toen ik binnenkwam. Zijn blik richtte zich met vertraging op mij.

- Wat is er van uw dienst, vroeg hij.

- Niets, zei ik.

- Dan bent u hier aan het juiste adres, zei hij en stelde zijn blik weer op oneindig. Hij krabde met een potlood in zijn snor alsof daar een ander, klein snorretje aan het doorkomen was.

- Misschien is er toch iets, zei ik.

- Te laat, zei hij. Een mens krijgt maar één kans in z'n leven.

- Kabouters niet, vroeg ik.

- Een halve, zei hij, kabouters krijgen een halve kans, maar die kunnen ze steeds voor de helft herhalen.

- Dat klinkt niet slecht, zei ik.

- Het is zéér slecht, zei de kabouter streng, want het is altijd minder dan één, hoe lang je ook doorgaat. Je komt steeds dichter bij de één, dat wil zeggen je bent er steeds een beetje minder ver van af, maar bereiken doe je hem nooit en dat is nog erger, als u begrijpt wat ik bedoel.

- Nee, zei ik.

- Dat had ik ook niet verwacht, zei hij. Maar goed: ik zei, het is slecht, maar het is *leefbaar*; je blijft doorgaan.

Hij staarde weer met zijn wat melancholieke ogen in de ruimte, door een venster dat er niet was en krabde in zijn snor.

- Je blijft doorgaan, zei hij even later, behalve ik. Ik blijf niet tot in het oneindige doorgaan, althans niet vrijwillig. Ik probeer mij altijd in te denken dat ik in de laatst resterende fraktie voor die 1 zit, maar dat lukt meestal niet omdat ik mij zo moeilijk aan het opdringerige werkelijkheidsgevoel van het veel grotere deel dat achter mij ligt kan onttrekken - al moeilijker zelfs, in de mate dat dat deel groter wordt en ik ouder. Hoewel het nauwelijks iets met mijn werkelijke leeftijd te maken heeft, voegde hij er achteraan.

Hij hief zijn hand op. - Nee, nu niet zeggen dat ik er jong uit zie, want dat zou u alleen mogen als u mijn werkelijke leeftijd wist en die weet u niet; misschien ben ik wel leeftijdsloos. En zo, hernam hij zijn uiteenzetting, leef ik permanent in een - laat ik het maar zo noemen - *fraktiebestaan*, met een gevoel dat fraktiever wordt naarmate ik de één dichter nader.

- Wat voor soort gevoel is het, vroeg ik.

- Moeilijk, zei de kabouter; alles wat - laat ik het maar zo noemen - fraktief is, is moeilijk uit te drukken.

- Is het een typies min-gevoel, probeerde ik te helpen, een - 1 gevoel?

De kabouter keek mij minachtend aan. - Eerder is het een nog-niet-één-gevoel, maar zelfs dat is het niet helemaal, omdat dit gevoel niet precies is te vatten wanneer je het werkelijke gevoel van 1 niet kent. Je kent het alleen bij benadering.

- Probeer het dan te omschrijven, waagde ik.

- Ik zal mijn best doen, zei de kabouter, maar ik garandeer niks. Garanties bieden alleen de Hele en de Grote Getallen, breuken lazeren soms in elkaar als ze samenvallen en wat je overhoudt is een handvol nul, als ik het zo mag zeggen. En dan ben je nog verder van huis. Maar goed, laat ik het proberen.

Het is zoiets als ergens heel dicht bij en toch onmogelijk ver af zijn - juist de kleinere afstand maakt het zo frustrerend, als een vingersmalle sloot of een abstrakte potloodlijn waar je niet overheen kunt; door een voortschrijdende fraktionering krijgt je bestaan het karakter van een perfide eeuwigheid of pseudo-tijdloosheid, maar ondertussen - *in*tussen moet ik eigenlijk zeggen - is het meer een eeuwigdurende tussentijd, een permanent nabestaan vanuit een permanent voorbestaan. Het is als door twee gaatjes tegelijk gaan en dat zonder van elkaar te weten wie waar aankomt, ja zelfs zonder iets van jezelf te missen, behalve de gedachte achteraf aan een - abstrakte en oningevulde - mogelijkheid. Maar op het moment dat je dit denkt zit je al weer achter je buro in je snor te peuteren en weet niet eens meer waar je geweest bent en of je wel ergens anders geweest bent of een deel van jou, zo kort heeft het allemaal geduurd, *als* het geduurd heeft. Het enige dat je bij is gebleven is het vage gevoel van en aan iets vreemds. Maar dat is voor mij toch al zo gewoon dat het voor mij nauwelijks de moeite loont om mij af te vragen of het tevoren anders was, dan wel of er een wezenlijk verschil in vreemdheid is. Eerder ervaar ik het gevoel van ik-ben-er-en-ik-ben-er-niet als het normale, besloot hij plechtig.

- Heeft het misschien ook iets van het bekende nul-gevoel, vroeg ik.

- O nee, kreunde de kabouter en keek mij vol afgrijzen aan. Hoe kan dat nu als je je leven lang als nul-en-*nog*-*wat* geleefd hebt, of liever als *nog wat*, want een nul alleen ben je nooit geweest, net zo min als je een één was. Het nulpunt is een eindpunt, nooit een begin. Ieder die leeft en denkt leeft naar de volheid van de nul toe, als ik het zo mag zeggen, of naar de komplete leegte.

En met iets in zijn blik van: En nu niet verder interrumperen, vervolgde hij:

- Het is als tegelijk geest zijn en een reëel levend wezen -

ironies: een gevoel dat u niet onbekend zal zijn -, met dit verschil dat de geest zo dicht is dat ze nog net geen materie is en de materie zo ijl dat ze op de rand staat van komplete vergeestelijking. Je hebt het *gevoel* van beide, maar je weet niet goed aan welke kant van de veronderstelde grens je staat, zal ik maar zeggen.

Ik knikte.

- Er valt niks te knikken, zei hij, want als ik het zo heb weergegeven dat het na te voelen is heb ik gefaald, er valt niets na te voelen, of bijna niets. Het is zoiets als het gevoel van niet-zo-zijn en wel-zo-zijn tegelijk, maar met meer niet dan wel, behalve voor de laatste fraktie van het gevoelsmoment waarin het omgekeerde het geval is, meer wel dan niet. Maar zit je hier, achter je snor, dan is het weer helemaal niet waar: het is alleen waar *geweest*, zonder eventueel ooit wáár geweest te zijn en zonder enige garantie dat het ooit - weer - waar zal zijn, al is het maar voor een mini-fraktie van tijd of on-tijd. Hij keek mij aan. - Als ik nu zeg *overdrachtelijk*, dan denken de mensen dat ik het irreëel bedoel, niet *echt*; maar ik bedoel het juist wel echt & reëel: er vindt een overdracht plaats, maar vraag me niet hoe. Op het moment dat u denkt er achter te zijn - Ffft...!

Hij maakte een gebaar van wegwezen van de hand, van weg *zijn.* En één moment dacht ik werkelijk dat hij weg was, gedurende een fraktie van een sekonde.

- Dat is het, zei hij, voor 't eerst bijna-glimlachend, maar nog net *niet* en *niet* meer.

- Ik ken het gevoel, zei ik en wuifde met mijn hand. Ffffft.

En dacht één moment dat ik weg was.

- *Bijna*, glimlachte de kabouter. - Het is als een vondst die je krijgt en weer vergeet en die je daarna opnieuw krijgt alsof het de eerste keer is, terwijl je blijft zoeken naar de eerste vondst die je vergeten bent. - Ofwel, het is als het dekoderen

van iets dat helemaal geen geheim is of dat geen kode kent; misschien heb je zelf wel iets in elkaar geknutseld, onbewust van een kode, die er niettemin is, of je hebt wel een kode toegepast, maar dan een die je kompleet vergeten bent en nooit meer kunt achterhalen. En wat bewijst het vergeefse onderzoek? *Niets.*

Ook wel is het als woorden die, nadat je ze gesproken hebt, werkelijkheid blijken te zijn. Alleen blijft de vraag: is het toeval, en vooral, is het *jouw* toeval; ofwel, waren de zelfde woorden al eens eerder - dezelfde - werkelijkheid? of een andere werkelijkheid? Of werd die werkelijkheid waarvan jij dacht dat het de jouwe was en waarvan jij zelf deel uitmaakt, gesproken door een ander? En dat brengt mij - voorlopig - op de volgende tese, zei hij pompeus belerend: - De werkelijkheid verandert naarmate hij anders gesproken wordt.

- En anders gedacht.

- Uiteraard, maar vooral anders *gesproken* of *geschreven.* Alle werkelijkheid is tijdelijk, is tussenwerkelijkheid, maar vooral deze. En in zo'n tussenwerkelijkheid leven wij, maar vooral ik.

- Het is verwarrend, zei ik.

- Alleen voor wie schijnhelderheid de normale staat is, zei de kabouter nuffig.

Ik sloeg mijn ogen neer.

- Niets is aanvankelijk helder, beleerde de kabouter, alles begint troebel; maar bij de konstatering - pardon, bij de formulering ervan - begint de verlichting, zij het niet noodzakelijkerwijze van de troebelheid. Wat klaar wordt is het karakter van zijn onhelderheid. De mist die verlicht wordt is een heldere mist, maar het blijft mist. De kunst van het formuleren is om niet troebel te eindigen.

Ik sloeg mijn ogen weer op. Mijn denkgenoot scheen iets groter geworden.

- Dus het is in de eerste plaats een kwestie van taal, zei ik,

van fraktieve woorden, anders niet.

De kabouter zuchtte. - Weer niets van begrepen, zei hij. Of nee, herstel: half begrepen, of de helft daarvan, of daarvan weer de helft. En de kans is verkeken om er achter te komen waar wel en waar niet, hoe zeer je je ook haast; ja, hoe meer je je haast des te tergender lokt dat wat je niet & nooit te weten komt maar wat door zijn nabijheid bereikbaar lijkt. En dat is een ander voorbeeld van wat ik bedoel. Het is als jezelf inhalen met de snelheid van het licht of van ik-is-een-ander, zonder ooit helemaal samen te vallen met jezelf; je kunt je naderen. En het zelfde gebeurt met je woorden: je tong praat en praat, woorden die voortdurend bezig zijn zichzelf in te halen, jou in te halen of voorbij te praten, zonder dat het ooit lukt.

De kabouter leunde achterover. Ik was begonnen te transpireren. Op mijn bovenlip voelde ik iets jeuken en prikkelen, alsof er een snorretje op doorkomen stond.

Ik stond op het punt mijn mond te openen om iets te zeggen, maar de kabouter schudde opnieuw zijn hoofd. Maar dit keer was ik hem voor.

- Wat kan ik voor u spreken, zei ik snel.
- Niets, zei hij. Of bijna niets.
- Dan bent u aan het juiste adres, zei ik; *bijna.*

De reus, de middenman & het mangat

De reus, hoe lachwekkend groot ook, had een zeer kleine snor die er als een kunstsnor opgeplakt zat.

Hij keek met gepaste welwillendheid, die op slecht verborgen meewarigheid leek, op mij neer en vroeg, of zei: - Wat kan ik voor u doen.

- Alles, zei ik.

- Alles is al gedaan, zei de reus zuchtend, als een uit zijn krachten gegroeid, onwillig kind.

- Wat doet u hier dan? vroeg ik kribbig.

- Omdat er buiten uw alles nog het nodige te doen valt - misschien zelfs wel het meeste en waarschijnlijk het meest belangwekkende. Maar dat zult u niet kunnen begrijpen, voegde hij er aan toe, vandaar de vraag.

- Mijn vraag heeft anders uw antwoord opgeroepen, zei ik scherp, en dat gaat op zich al alles te buiten.

- Uw vraag heeft voor u een nieuwe vraag opgeroepen, korrigeerde hij, niet voor mij, mijn schijnbare antwoorden zijn uw vragen. Maar daar kwam u ook voor neem ik aan.

- Nee, zei ik agressief.

- Dus ja, zei hij, lachend als de leider van een groei- & stoeigroep.

- Ik weet niet eens of ik wel naar u toegekomen ben, zei ik, misschien laat u de mensen wel naar u toekomen, louter door uw grote gestalte en de suggestie die u wekt dat u alles beheerst en beheert.

- Een misverstand, zei de reus, het zoveelste. Maar als de mensen in mij werkelijk het einde van alles zagen zouden zij mij moeten schuwen als de pest.

- En ik dacht dat buiten alles het meest belangwekkende lag? - Dat doet het ook; maar in plaats van met een grote boog om mij heen te gaan moeten en zullen ze door mij heen die alles voor hen vertegenwoordigt. En dat het meest belangwekkende buiten alles ligt zei *ik*, niet u; u dacht niet verder dan aan alles en tot áán alles. Ik weet wat ik niet weet, jullie weten nauwelijks wat je weet en komen aan mijn niet-weten niet eens toe.

- Dank u, zei ik.

- Het is niet als een belediging bedoeld hoor, zei de reus goedig, al is het er misschien een in uw ogen.

- Maak het nog maar erger, zei ik.

- Vergiffenis, zei de reus treurig.

- Waarvoor?

- Voor *niets*! barstte hij uit. Maar ondertussen zit ik er mee en het loopt weer eens uit op vergeving vragen voor iets waar je geen schuld aan hebt of een schuld die anderen je aanpraten. Zo gaat het altijd bij alles wat buiten de vertrouwde verhoudingen uitsteekt en dat irriteert door zijn grootte, of liever, dat tegelijk irriteert en aantrekt, een gemengd gevoel dus dat nog versterkt wordt door alles wat anderen er in gelieven te projekteren, 'tzij positief of negatief en wat ze tot overmaat van ramp nog ‘het menselijke element’ gelieven te noemen ook, alleen om zich er beter mee te kunnen vereenzelvigen.

Nu kan ik wel op de grond gaan zitten, vervolgde de reus, schijnbaar om medelijden te werven, maar dan lijk ik op een overmaatse baby of een biddende beer en dan ben ik nog belachelijker. En waarom ben ik belachelijk als ik mij kleiner maak? Omdat de verhoudingen dan zoek zijn. Dat is het hele probleem. Het is niet zozeer de grootte zelf die ergernis opwekt - de grootte *an sich* zal ik maar zeggen -, maar de ver-

houdingen, gezien natuurlijk vanuit het blikpunt van wie kleiner is, want het formaat van dat waarop iemand die groter is neerkijkt zal hem een zorg zijn, behalve dan dat hij zich permanent buiten proportie en eenzaam voelt. De wereldboom is omgehakt en geen eekhoorns die meer zinvolle, of zinloze, tijdingen overbrengen.

Hij kamde met de nagel van zijn wijsvinger in zijn snor.

- Maar goed, aangenomen ik ga nu op de grond zitten, dan *speel* ik iemand die kleiner is, een reuzenbaby zogezegd en niemand neemt het serieus, omdat dan niet alleen de verhoudingen zoek zijn maar ook de relaties die er mee aangegaan kunnen worden, met andere woorden - Nee, onderbreek me nog niet, zei hij afwerend - ze zijn voor mij en tegenover mij *altijd* zoek, wat ik ook doe, hoe ik ook existeer. Ik zelf leef in feite *buiten alles*, ongewild en vandaar dat ik -

Hij zweeg even. Ik kuchte.

- O, soms doe ik wel eens een poging, hernam hij zich, om die manke verhoudingen opzettelijk te beklemtonen, een soort schokeffekt voor wie mij ontmoet, dat mogelijk gewenning bespoedigt, terwijl het tegelijk mijn zelfvertrouwen uitdaagt en het gevoel van vervreemding, door het te versterken, vermindert. Neem nu mijn snor, die, zoals u hebt kunnen konstateren, ongewoon, nee buitenproportioneel klein is en die op een kunstsnor lijkt. Wel, het *is* een kunstsnor.

Hij pakte het snorretje bij een punt en trok het los, met een flink stukje kunstvel er aan.

- Er onder zit een andere, grotere snor, die de mijne is. En ik zou dit prosedee kunnen herhalen als het zinvol genoeg was, maar dat is het niet. En zie, ben ik nu akseptabeler, sta ik minder buiten alles? - Nee, eerlijk antwoorden met uw blik. Goed, ik zie het al. An und für sich ben ik aanvaardbaarder zal ik maar zeggen, maar in verhouding niet: sterker, ik heb mij als probleemfiguur bewust gemaakt en dat is iets dat mij nog kwalijker genomen kan worden. Ik ben een verschijnings-

vorm van alles-tussen-aanhalingstekens, die *alles* ter verandering of ter aanvulling openlaat. Alles wordt tot marge door mij en van mij, met inbegrip van u en ik en de wereld waarin we leven; alles wat bekend was wordt plotseling onbekend, raadselachtig, anders, dreigend, omdat niemand meer weet tot hoever de marge zich uitstrekt waarin hij zich bevindt en waarin al het eertijds bekende en vertrouwde zich bevindt.

Ik wilde reageren, maar de reus was door het dolle heen.

- In het begin is het de mens, 'tzij groot of klein, niet duidelijk wat *alles* is, vervolgde de reus, vooral omdat hij er zelf deel van uitmaakt en dat wat buiten hem ligt hem toch al oneindig groot en uitgebreid voorkomt, zij het van een grootheid en uitgebreidheid die hij uiteindelijk toch denkt te kunnen vatten, ja die hij al *min of meer* omvat omdat hij ze in de bevatbare formule ‘alles’ heeft ondergebracht, waarna dit ‘alles’ aanvaardbaarder is of lijkt, met inbegrip van het aanvankelijk onbereikbare of mystiek dan wel oceanies diepe dat als het natuurlijk marginale wordt beschouwd en tegelijk als het vanzelfsprekend raadselachtige wordt ervaren. Verwoord ik het op een redelijk begrijpelijke wijze, vroeg hij.

Ik knikte sprakeloos. - Dat stemt tot tevredenheid, beiderzijds, zei hij. Elk wezen wil nu eenmaal begrepen zijn. Maar goed - *dan* komt plotseling als in een bliksemflits het besef dat het woord alles lang niet alles dekt en dat er een onvoorstelbare en onvatbare uitgebreidheid buiten het begrip ligt, buiten de woordformule zal ik maar zeggen, en dat de hele taal nog niet in staat is die maar bij benadering uit te drukken. Op dat moment voel je je reddeloos verloren in een nagenoeg *ondenkbare* ruimte, of onduldbare ruimteloosheid als het begrip ruimte je op zichzelf te eng voorkomt, en de taal die je tot nu toe bijstond om je in de oude ruimte staande te houden blijkt plotseling van nul en gener waarde: je kunt er niet mee uit de voeten en op den duur krijg je zelfs het gevoel dat ze je alleen maar in de foute richting leidt; je schrijft haar daarom

geheel af - wantrouwt haar niet eens meer, maar schrijft haar af. Punt uit. Alleen als toevallig iemand op komt dagen die je naar alles vraagt ben je genoodzaakt weer in het oude kwaad van taal te vervallen.

- Zalig zijn de doofstomgeborenen, zei ik, want zij verkeren in het hemelrijk van absolute stilte.

- O nee, zei hij verschrikt, je moet wel eerst taal gekend hebben, veel taal zelfs, zoveel mogelijk taal, voor je er afstand van doet, anders kun je niet buiten de taal-die-alles-is treden; om iets te ont-doen moet je het eerst gedaan hebben, om - als ik het zo mag zeggen - te ont-talen moet je eerst de woorden en begrippen gekend hebben die je hele voorwereld hebben gevormd. Maar daarna begint het dus pas.

- Zoals *gezegd*, zei ik ironies.

- Precies, zei hij; prik in me en er spuit taal uit, maar ik ontken haar, want het is inadekwate taal.

- Waarvan akte, zei ik.

Maar hij hoorde het al niet meer en vervolgde: - En zo wordt alles nog marginaler dan het al was, met inbegrip van het bewustzijn door anderen van mij, dat nog vager wordt dan het al was, zodat ik op den duur *bijna* het gevoel krijg dat ik niet eens meer mijn eigen marge kan bepalen, laat staan de marginaliteit van mijn eigen persoon kan beoordelen. Maar ondertussen, ondertussen is het uw nieuwe werkelijkheid, uw nieuwe ruimte geworden waarmee en waarin u binnen de kortste keren hebt leren leven, of sterven; uw *nu* zogezegd, of zelfs uw hier-en-nu, niet zonder twijfel en onzekerheid, maar niettemin... Kijk, zei hij alsof er zelfs maar sprake van was dat er iemand anders was dan ik, en hij tilde mij, letterlijk, op en hief me op zijn hand die hij als een schaal voor zich uit hield. Hier staat u. In mijn ruimte, binnen mijn proporties, die onderdeel zijn van mijn buitenruimtelijk bewustzijn, als ik het zo mag zeggen. Er is angst om te vallen, van *mijn* hand - vanzelfsprekend zou ik bijna zeggen -, én er is angst *om om*-

hoog te vallen. Vraagteken.

Ik knikte. Hij knikte. - Op dit moment van angst, een existentieel moment, als ik de oude term nog eens mag gebruiken, op dit suprème moment van existentiële angst ben ik-en-mijn-ruimte *alles* voor je en jij en de jouwen proberen mij door mij te verkennen voor jullie vertrouwd te maken, kenbaar, inventariseerbaar - mijn aderen worden bevaren, mijn huidoppervlak afgespeurd naar onderhuidse trillingen, schokken en zenuwtrekkingen en mijn bewustzijn wordt spekulatief geëxploreerd als was het de Nieuwe Wereld zelf. - Maar man, barstte hij uit, het is de *oude wereld.* Naar de nieuwe ben ik zelf op zoek.

Hij zette mij behoedzaam neer en wiste zich het emotionele zweet van het voorhoofd.

- En daar heb je geen notie van, vervolgde hij, ik bedoel, notie van het *idee* dat dit domein buiten het bekende of vermoede *alles* ligt, omdat je geen idee kunt hebben van de idee als werkelijkheid, als ideële werkelijkheid, zeker niet als ik dat nauwelijks heb.

Arrogant, arrogant. En ik, spottend: - Als het nu eens een waandenkbeeld is, een drogbeeld?

- Dan is er de idee of de ideële werkelijkheid van het drogbeeld, voor mij. - Nee, herstelde hij zich, dat is te gemakkelijk. Zo zie je maar weer hoe licht je je door woorden tot zo'n gedachte laat verleiden. Ik had moeten zeggen: Die realiteit bestaat inderdaad niet zolang er niet op z'n minst een *vermoeden* bestaat, een al of niet vormgevend vermoeden.

- En dat vermoeden bestaat?

- Bij mij en voor jou.

- Voor mij?

- *Ik* ben het verbeelde vermoeden voor jou en voor ieder die naar alles of meer dan alles streeft.

- Alles was voor mij voldoende, zei ik.

- Tot voor enkele ogenblikken. Nu is het ook voor jou voor-

goed te laat. Van nu af aan is het: alles plus nog wat.

En nu nog iets, zei hij sardonies glimlachend als in een lachspiegel en het was alsof ik mijzelf tot buitenmenselijke proporties opgeblazen en gesatiriseerd zag. Je hebt natuurlijk gedacht: eenmaal een fijne duidelijke vorm voor ogen - al is het maar bij wijze van vormformule - is het hele leef- en streefplan klaar en helder uitgelegd.

- Dat denk ik niet, zei ik.

- Jawel, zei hij, anders zag je me niet zoals je denkt - of dacht - dat ik was. Het is zien of ontkennen. En toen ik mijn mond open wilde doen: - Voor ontkennen is het te laat. Je *ziet.* Maar ondertussen zie je niet wat je letterlijk *denkt* dat je ziet, want inmiddels is alles, zoals we zagen, marginaal en dus vager en onbestemder geworden, inklusief mijn persoon of mijn sterk uitvergrote onpersoon.

Ik hoop niet dat ik duidelijk genoeg geweest ben, zei hij onderzoekend op mij neerkijkend, want dit zou betekenen dat ik de waarheid geweld zou hebben aangedaan en gemakkelijke begrijpelijkheid leidt in het algemeen toch al niet tot opzienbarende waarheden, als u begrijpt wat *dit* inhoudt.

- Nee, zei ik nukkig.

- Dan is het goed, zei hij.

- Ik heb eens een kabouter ontmoet, zei ik, als om mij - op mijzelf? - te wreken.

- Kabouters? Bestaan die dan?

- Ze bestaan, zei ik veelzeggend. Via de taal.

Hij schrok voor het eerst zichtbaar, leek van zijn stuk gebracht en zelfs iets ineen te schrompelen, al was het voldoende geweest om mijn taal eenvoudigweg te ontkennen, maar zo groot was kennelijk de magie van het woord dat hij het naliet. - Zij en hun bewustzijn bestaan in mijn bewustzijn, dus in uw buitenbewustzijn.

Mijn wraak was zoet. - En als u ze wilt zien zult u ze moeten ervaren via mijn bewustzijn en zult u mijn taalbewustzijn moeten delen.

- Je ontaal.

- Mijn ontaal, zei ik, die u kunt afleren zodra u hem aangeleerd hebt.

- Ik ken de taal, zei hij, zij is ook de mijne. Of was het.

Hij herstelde zich, grijnsde.

- Maar jouw kabouters bestaan voor mij niet als kabouter, omdat het verschil tussen mijn bewustzijn van hen en jouw bewustzijn van hen als kabouters zo groot is dat jouw bewustzijn van hen voor mij vergelijkenderwijs niet telt, waardoor ik hen niet als kabouters van *mij* kan zien. Maar ook dat is niet helemaal waar, zeker niet sinds je hen gezegd en een voor jou stellig vermoeden of een eventuele verbeeldingservaring verwoord hebt. Taal is besmettelijk, zei hij met een pijnlijk gezicht, en kabouters en mensen als u zijn de gaten waardoor ik heen moet om het andere te bereiken of te vermoeden. Iets van mij blijft in jullie achter, maar jullie gaten ben ik voortaan zelf, zij maken voorgoed deel van mij uit. En wat jullie in mij herkennen en soms zelfs idealiseren zijn die gaten, *jullie* gaten. Als reus ben ik zo gezeid jullie gatenmens. En via mijn gaten pogen jullie een opening naar het andere te forceren, het te verkennen en aan te zuigen; en als ik dan tenslotte volledig uitgehold ben, uitgevuld met gaten zogezegd, dan denken jullie dat je het onmogelijke bereikt of benaderd hebt: het grote mysterieuze gat, de negatieve reus. Maar o wee, de verwachte ultieme implosie en opname van de ene wereld in de andere vindt niet plaats, in plaats daarvan is er een tergend langzame osmose, naarbinnen, naarbuiten, heen & terug, heen & terug, als ademhalen, ademhalen in de mist, met de zuiging van de mist binnen en buiten, als mond-op-mondbeademing in een Lichaam dat steeds meer uit gaten bestaat, gaten die zich vullen met mist, grensmist, in plaats van met de meedogenloze illuminerende helderheid die men beoogde.

Hier wilde ik inspringen en reageren, maar wanneer ik mijn mond opende om te spreken blies hij, nee ademde gewoon

mijn adem weer terug in mijn keel, zodat geen klank mijn lippen verliet, zo eenvoudig was dat. En eigenlijk gebeurde het niet eens met opzet, maar alleen omdat hij zo zwaar ademde, als het ware uit empatie met zichzelf en zijn gaten en in sympatetiese beweging met de vermeende zuiging, naarbinnen, naarbuiten.

- En wat is de eindrealiteit, verbaliseerde hij - niet zozeer de gaten dan wel de fenomenen in en om de gaten, het heen en weer zweven, tussen de bijna's & de alsofs, die de essentie van het andere kenbaar maken en die er wellicht de essentie van *zijn.* De onzekerheid die hieruit voortkomt lijkt misschien nog het meest op het bekende hinken op twee gedachten, een lange en een korte, maar wat is de juiste? Foute? Wat telt is het, tijdelijk, evenwicht tussen de twee, dat ene moment voor het omtuimelen en voor de rest is de normale gang: hinken op twee gedachten. Maar, en nu komt het: op het moment dat je er vrede mee bent gaan krijgen blijkt dat de meest stimulerende periode achter je ligt, toen je er nog géén vrede mee had. Probeer je die toestand terug te krijgen, dan lukt het niet. Het meest onbereikbare is *dat wat achter je ligt* of in dat wat je achteraf meent gehad te hebben, terwijl je destijds dacht dat je het niet had ofwel er onvrede mee had. Ga d'r maar aan staan, zei hij. De toekomst van de mens ligt sowieso achter hem en wie denkt dat zijn persoonlijke toekomst voor hem ligt of in iemand anders, is jong en onbesuisd, of hij is als een dwerg die op de schouders zit van een gewoon mens en die daarom denkt dat hij een reus is. Hij lachte schamper. - Onderman + bovenman = superman, hoe klein bovenman ook is. Grijnzend: - Overigens ligt de mens, in welke grootteorde dan ook, achter mij, de mens an sich zogezeid, jij bent zogezeid als mens-an-sich mijn gat, mijn implosiepunt waar ik doorheen moet om mij door mijzelf heen te kunnen wringen om aan de andere kant tevoorschijn te komen. Maar daarover straks.

Ik stond op het punt vuur te spuwen, als een kermisklant die zijn slechte adem aansteekt en er tegen goed geld mooi weer mee speelt, kunst mee flikt en dit volhoudt zolang zijn slechte adem duurt, vooropgesteld dat hij zijn tong niet brandt, wat ie blijkbaar nooit doet.

De reus zag het en zei sussend:

- Kalm maar, kalm maar, in wezen vind ik je best aardig en bij tijden zelfs vertederend, omdat je zozeer op jezelf lijkt en misschien ook wel omdat je me aan mijzelf herinnert, dwz. aan wie ik was toen ik nog als een rechtop lopend foetus over de wereld ronddarde met mijn neus in de wind alsof de werkelijke volwassenheid pas met mij bereikt was of zelfs achter me lag, wat natuurlijk ook zo was - je bent het ongeboren ongelukkige kind waarvan je in gedachten al houdt nog voor het gekonsipieerd is. - O natuurlijk, je bent een lieve kleine miezerd, een aandoenlijke nebbisjman, een put in de lucht, meer niet, je bent een kleine soebatter, een vriendelijk hondsvot, een scheet in de fles die voor geest speelt, een ingedeukt ei met een clownsgezicht erop getekend.

Ik had het allemaal zelf kunnen zeggen, maar hij was mij voor geweest. Soms leek het of hij mijn gedachten raadde, ja, of hij mij dacht vanaf het moment dat ik als David tegenover Goliath de konfrontatie aan was gegaan, zij het niet via een slinger met kiezelsteen, maar met het lanceren van een vraag. - Je had het allemaal zelf willen zeggen hè, zei de reus, maar ik was je voor? Mis. Je hebt mijn opmerkingen geanticipeerd en gedacht als de jouwe en zelfs de vergelijking met David en Goliath is vals. En zo gaat het steeds: je denkt je zelf via anderen - via mij bijvoorbeeld - en meent dat je jezelf gedacht hebt. Maar ook dat maakt je aandoenlijk sympatiek in mijn ogen, pardon, in mijn gedachten. - Weet je, soms voel ik je als een langgerekt gekrieuwel door mij heen kruipen, een darmvormige harlekijn die me doet giechelen en lachen en soms zelfs kronkelen en brullen alsof ik gekieteld word, tot

ik het niet meer houd en zelf niet meer weet of ik nog giechel of jank van ellende onder het lachen - zoveel houd ik van je, zei hij en wiste zich de tranen uit de ogen.

Ik vergat even mijn woede en vernedering, wist niet goed waar de tranen een uiting van waren en voelde mij verward en, hoe ongelooflijk ook, een tikje schuldig, zij het dat het de schuld betrof van een ander ik waaraan ik slechts zijdelings deel had of deel had gehad, maar ook *hij*!

En onmiddellijk erop voelde ik mij gegeneerd en daarop weer woedend worden. En alsof ik metterdaad in hem was kreeg *hij* een kleur - het deed mij een onuitsprekelijk genoegen. Ik ben inderdaad nog zijn kwetsbare punt, dacht ik. Maar hij schudde zijn hoofd. - Alleen als herinnering, zei hij. Maar ik wist niet of ik dit moest geloven of niet, daargelaten dat ik het niet wenste. In ieder geval gaf het mij het gevoel sterker te staan.

- Mijn kleine lieve nageboorte, vervolgde hij, mijn neusgeboorte, mijn toonloze sjwah. Je fluit en zingt mooi, je maakt hartverscheurende muziek en vervaardigt kunstvoorwerpen die gemoed & geest in vervoering brengen; je voert amusante schijngevechten op die op de werkelijkheid vooruitlopen of haar parodiëren, je maakt komiese luchtstoten tegen vogels met één vleugel; je kookt van diverse natuurprodukten een produktief maal dat de inwendige mens versterkt en je bedekt & verfraait de uitwendige mens met een overvloed aan kledij & snorrepotterij die in toenemende mate de lichamelijke funkties overnemen; je klinkt & stinkt uit al je holen als een geretardeerde holemens die van zijn stank parfum heeft gemaakt en van zijn kreten zinvolle of schijnbaar veelbetekenende klanken - en toch, of daaróm - O, als het moet bemin ik je de verdommenis in via je eigen tegenstellingen. Je houdt van iemand en pleurt hem plat; de liefste koosnaam is een vloek en omgekeerd. Weet je niet, geachte patjepeeer, zei hij op warme toon, dat iedere naam tot op zekere hoogte een noodlot

is; hij heeft altijd iets van zijn tegendeel, zijn eigen omkering en een wezenlijke naam geeft dit weer en lokt zijn werkelijkheid uit.

- Kom hier, miesmacher, stuk oorsmeer, fluisterde hij hees en ik zal je - Er verscheen iets van razernij in zijn ogen en een regenboog van speekseldeeltjes schoot van zijn lippen.

- Nounou, zei ik enigszins geschrokken.

- Vergeef me, zei hij, ik word emotioneel als ik maar aan de mogelijkheden van een naam denk. Weet je, soms zou je alle namen en benoemingen in één naam willen onderbrengen, die je dan wat mij betreft met een Hoofdletter mag schrijven. Maar de som van alle namen is niets, nihil.

- Mijn idee, zei ik.

- En dat begon met te vragen om alles, zei de reus en zijn stem klonk bijna menselijk.

- Dat deed ik niet, zei ik.

- O jawel, zei de reus. Dat is het eerste dat men wenst te vergeten wanneer alles teveel komplikaties oplevert of wanneer blijkt dat het niet haalbaar is. Maar o, wist je dan niet dat *alles* het meest op *niets* lijkt? Alles of niets is geen keuze.

Van het nóg naamloze gaat alles over in het wéér naamloze.

Hij rilde en zijn blik richtte zich voor het eerst naarbinnen, verloor zich in binnendiepten die ik niet vermocht te peilen, vanzelfsprekend niet, omdat ik mijn eigen ondiepten niet eens kan peilen.

- Hoe heet je eigenlijk zelf, vroeg ik, wat is je naam?

Hij hervond zich, trad weer naarbuiten.

- Een goeie vraag, zei hij lachend. Met jou kan ik praten.

- Ik heb nog bijna niks gezegd, zei ik.

- Ik hou van mensen die niet het achterste van hun tong laten zien, zei hij.

- Zo kom je er altijd, zei ik.

- Akkoord, zei de reus, ik probeer het maar. Een nieuwe

proeve dat wij goed met elkaar van gedachten kunnen wisselen.

- Ik dacht niks, zei ik.

- Precies, zei de reus. Stilzwijgende instemming en een blanko bewustzijn is wat we voor alles nodig hebben.

Ik zweeg gefrustreerd. De reus knikte goedkeurend.

- Maar spreek op, man, zei hij, zeg wat je op je hart hebt, verbaal begaafde beroepsgestoorde.

- Je hebt me de woorden ontnomen, zei ik.

- Onzin, zei de reus, wie de woorden eenmaal bezit hoeft ze zich door niemand laten ontnemen, hij kan ze hooguit zelf opheffen of voor hem láten opheffen. Maar goed, geen woorden, bedenk nieuwe, desnoods één!

- Daar ging het nou om, zei ik.

- Precies, zei hij, alleen, je *wist* het niet.

- Ik wist het wel, maar ik was het vergeten, zei ik.

- Dat is het, zei de reus.

- Dat *was* het, zei ik.

- Wat? vroeg de reus.

- Het gat, zei ik.

De kabouter & zijn dikke denkbeeld

Na geruime tijd weer eens bij mijn kabouter binnengelopen. Hij keek me verwijtend en tegelijk met berusting aan, alsof ik eigenschapsrecht op hem deed gelden, louter door het feit van mijn grotere lengte, lengte die zijn dagelijkse moest zijn. De uiterlijke verandering was opvallend: hij zag er opgeblazen uit, was pafferig geworden als een binnenvetter die alles opneemt en niets afgeeft, als het niet nodig is zelfs geen zweet. Vooral het gezicht viel in het oog, met de overdreven ronde wangen en konen die een hoogrode kosmetiese kleur hadden, de lippen tuitten vol en vochtig boven een mollige kin of dubbelkin en zelfs het tamelijk hoge voorhoofd leek meer te welven dan voorheen; zijn snorretje tenslotte leek op zijn bovenlip te drijven als een kleine zeerob. Het hoofd als geheel had veel weg van een buiksprekerspop, die ook de wervende kindertrekken heeft waarop de ethologen ons attent hebben gemaakt en die de funktie zouden hebben ons te verlokken tot vertedering en verzorging; deze trekken worden kommercieel toegepast en uitgebuit bij kinderpoppen; bij buiksprekerspoppen treft men ze aan in gekarikaturiseerde vorm.

Mijn kabouter leek dan ook op een karikatuur en de om medelijden wervende uitstraling die van hem uitging was nihil, iets waarvan hij zich bewust leek, overbewust zelfs, als iemand die zich te zwaar heeft opgemaakt, maar die tegelijk in het onbehaaglijke bewustzijn verkeert dat aan z'n gezicht ‘toch niets te verbeteren valt’.

Hij zag mijn blik. Zei zonder te groeten: - Dat is er nu van me geworden, een karikatuur van mijzelf.

- Hoe is het zo gekomen, vroeg ik op warme, medelijdende toon.

De kabouter keek me broedend aan.

- Door jou natuurlijk. Door de besmetting die er van je aanwezigheid uitging.

- Was het de aantrekkingskracht van het onbereikbare die je verleidde?

De kabouter lachte schamper. - Van het *bereikbare.* Juist de illusie van bereikbaarheid werkt fnuikend als de suggestie eenmaal gewekt is. En als het bereikbare niet haalbaar blijkt dan gooi je er om te beginnen nog een schepje bovenop.

Ik heb mij werkelijk volgepropt met koninginnengelei en ander krachtvoedsel, met biovital, zemelen, Prosana-honing, ginseng, onbespoten biodynamies graan en müsli, Dr. Vogelen Weledapreparaten, gemalen kalfsfoetus en apeballen, dozijnen krachttermen en oppeppoëzie, maar wat is het resultaat? Geen groei, alleen maar een zinloos uitzetten in de breedte.

Had ik het niet kunnen weten, zei hij gespeeld bitter en een lichtelijk gechargeerde jiddiesje toon aanslaand die zo vaak wordt gebruikt om zelfspot een mildere klank te verlenen; had ik het niet kunnen voorspellen. Ieder die z'n limiet heeft bereikt groeit alleen nog maar in de breedte! Kijk maar naar al die mannen die er prat op gaan dat ze niet zo nodig hoeven. Maar ze blijven wel zitten waar ze zitten, in de politiek, in speeltuinverenigingen en voetbalklubs en ze zijn met geen archimediese krik van hun plaats te wrikken, ze maken zich *breed* en ontwikkelen eelt waar een normaal wezen wipzenuwen heeft. Walgelijk, zei hij, zichzelf in een spiegeltje bekijkend. En op den duur raak je nog aan de prikkels van het krachtvoer verslaafd ook, zodat je er niet meer buiten kunt. Je wordt zinloos zwaarder tot je je van puur gewicht niet meer

bewegen kunt. Precies het tegenovergestelde dus van de groei die je beoogde. - Het is de geperverteerde wil om te groeien en aan je gefragmenteerde bestaan te ontsnappen die je de das om doet, besloot hij bitter.

- Anderen krimpen alleen maar en schrompelen tenslotte in elkaar, probeerde ik hem te troosten met een volstrekt absurd argument.

- Wel, dat is dan ook het enige dat er op zit, zei hij: krimpen, schrompelen, krimpen & schrompelen. Moet ik een sherrykuur volgen? vasten of een andere tijdelijke dood sterven? op tering-ideeën leven? mediteren met de duim in de mond, de knieën opgetrokken, de rug gekromd?

- Terug naar *af*, zei ik.

- Ja, zei hij, alleen is het niet echt af, omdat af in het spel er van uitgaat dat je opnieuw start, een nieuwe sprong naarvoren maakt. Het *af* van de mensen is een gespeeld af, dat niemand erg vindt behalve de neurotiese winners die niet tegen verlies kunnen. Persoonlijk ken ik geen af, zoals ik ook nooit de 1 bereik. - Maar goed, het gevolg was dat ik me al minder en minder ging bewegen. In het begin, dus lang geleden voor mij, kwam ik nog wel eens in de tuin om mijn tuintje te wieden en kalm van gemoed te worden, vervolgens keek ik nog wel eens door het venster ‘als door een duistere rede’ naar dezelfde tuin, maar nu doe ik zelfs dat niet meer. In plaats daarvan heb ik van mijn werkruimte een soort kunsttuin gemaakt die meestentijds als mediteerruimte gebruikt wordt.

- Mediteren? waarover?

- Over mijzelf natuur-lijk, grapte hij; het ik de natuur van de nietbeweger - natura naturans, de natuur die zichzelf natuurt, zijn omgeving denatureert. Hij wuifde gebarend om zich heen. - Ernst wordt tot spot.

En nu pas ontwaarde ik het interieur, dat je met evenveel recht natuurlijk ook zijn exterieur zou kunnen noemen. Als enige opsmuk, of gewoon kamervulling? stonden of hingen er in

groten getale menselijke dan wel kabouter- of reus-achtige figuren; wát het waren was in feite niet uit te maken omdat ze in grootte nauwelijks verschilden en àls er al eens een - gering - verschil in formaat was berustte dit, zo te zien, op louter toeval, alleen de lichaamshoudingen en -vormen alsmede hun kleding en gezichten verschilden en varieerden zeer.

De figuren stonden in groepjes of geïsoleerd in kamerhoeken of op kastjes en schoorsteenmantel, hingen aan muren, klitten tegen het plafond als menselijke engelen en enkele klommen zelfs in het snoer van de lamp en het gordijnkoord; een paar zaten er op het elektriese verwarmingselement en één hield op het buro op parmantige wijze een asbakje vast, terwijl een andere zijn kleine benen over de briefweger liet bengelen en weer een andere roerloos en in gebukte houding voor een muizegat op de loer zat en een vierde in zijn zeteltje in een stenen boek zat te lezen. Bij nader toezien leek een deel der figuurtjes te praten, andere verrichtten onbestemde handelingen of maakten gebaren waarvan je de zin kon raden; een klein deel tenslotte was gedeformeerd, in gezicht of ledematen en vaak drukten de gezichten de meest uiteenlopende emoties uit, soms zeer heftige.

De exemplariese realist. En zonder formaataanduiding geen formaat leek hij te denken.

Maar hij schudde zijn hoofd, liplachend.

- Andere interpretatie, zei hij. Of géen.

Ik wilde een van de beeldjes opnemen, - welbeschouwd hadden ze allemaal wel iets van hem, wat overigens voor de hand lag -, maar hij riep verschrikt: - Niet doen! niet doen!

- Waarom niet? vroeg ik.

Hij ontweek mijn blik en zei spottend: - Angst om te vallen.

- Van het beeldje?

- Nee, van mij. En dat het van angst zal gaan leven.

- Zoals anderen van angst dood gaan?

- Nee. Voor levenden is er alleen maar die mogelijkheid, ten

aanzien van beelden is er alleen maar de vrees voor het omgekeerde. Zelf moet ik er niet aan *denken* dat een van mijn beelden uit angst tot leven zou komen, buiten mij, in nog kleinere gedaante en dan -

Hij voltooide de gedachte niet, althans niet in woorden.

- Ik sprak onlangs met een reus, zei ik, half om hem uit zichzelf te lokken, half om hem uit te dagen.

- Reuzen bestaan niet echt, zei de kabouter, althans niet in die mate dat je met ze kunt spreken. Hij zei het pinnig en met veel nadruk, alsof het bestaan van de reus en niet alleen van de reus van zijn ontkenning afhing.

- Dat klopt, zei ik, voor jou bestaan ze niet, ze zijn *te* groot. Hij keek mij aan of ik het beledigend bedoelde, maar ik schudde van nee.

- Dan is het een metafysiese reus, sloeg de kabouter terug, een Idee of begrip dat boven zijn aanvankelijke, d.i. de hem en soortgelijke wezens geëigende vorm is uitgegroeid. Mede daarom vervagen ze en noden uit tot ongeremde spekulatie. Dat is althans *mijn* verklaring. - Sommige denkers, vervolgde hij, menen nog steeds dat dergelijke fundamentele, 'platoniese' Ideeën of begrippen aan de werkelijkheid ten grondslag liggen en ze zoeken er hun hele leven naar, dwz. zoeken naar bewijzen voor een objektief bestaan er van. Het is een hoogontwikkelde vorm van primitivisties denken, niet ongelijk aan dat van het zogenaamd primitieve animisme. Er zit een idee *in* mij, niet achter mij; een idee dat op mij lijkt èn op mijn soort- of lotgenoten - want alle kabouters lijken op elkaar nietwaar -, dus niet omgekeerd, ik & anderen die lijken op ons idee. Toch is het niet alleen de grootte of kleinheid die het verdwijn- of verschijnpunt bepaalt, maar vooral, of ook, de mate van konkreetheid of die van vervaging en abstraktie. Als ik nog verder in de breedte uitzet vervaag ook ik, dwz. het idee van mij als kabouter vervaagt en tenslotte ben ik ook uiterlijk alleen maar een vormeloze platgeslagen patzak vol

vetzuur en andere oververzadigde ideeën. Leer daar iets uit, zei hij.

- Wat, vroeg ik.

- Wat je *wilt*, zei hij. Of nee, niet wat je wilt, daar is mijn denkbeeld niet willekeurig genoeg voor, niet zwevend genoeg zou ik bijna zeggen als het met het oog op mijn konditie niet zo potsierlijk klonk.

- Wat dan, zei ik.

Hij schudde opnieuw zijn hoofd, hij leek wel een nee-zegger geworden.

- Draai je om en sluit je ogen, zei hij. Nee, laat maar. Sluit gewoon je ogen en denk na hoe je aan me dacht toen je bijvoorbeeld de vorige week aan me dacht en hoe je aan je reus dacht. Akkoord?

Ik sloot mijn ogen. Hij wachtte even om mijn innerlijke beeldvlekken en beeldmist tot rust te laten komen en te stabiliseren. - Goed, zei hij dan. Waar zitten mijn ogen als je me oproept. Of liever waar zaten ze *toen*, toen je aan me dacht?

Ik richtte mijn blinde blik op ooghoogte - *mijn* ooghoogte - en knikte.

- En waar zit mijn solar plexus of zonnevlecht?

Mijn kin zakte automaties iets, maar niet veel.

- En denk nu aan je reus.

Mijn hoofdschedel helde iets achterover, evenmin veel, niet meer dan wanneer ik een lang mens in de ogen keek.

- Siewotaimien, zei mijn kabouter. Doe ze maar weer open, je sleutelgatogen.

- Ik heb het gezien, zei ik nederig. Als beeldloos idee zijn we allemaal even groot.

Het verraste me een beetje.

- Tot zover ben ik door mijn vadsige breedte niet aangetast, zei mijn kabouter, of liever *was* het niet. Want als je nu morgen je ogen sluit en mij visualiseert zie je mij zoals ik *nu* ben, in al mijn huilerige breedheid, *iets* langer misschien dan vroeger

vanwege het binnengezichtsbedrog dat veroorzaakt wordt door de waargenomen breedte, maar véél lijviger, ja, misschien nog vadsiger, plomper en onappetijtelijker, omdat inmiddels de Idee zich ook op zijn eigen houtje uitgebreid heeft - karikaturen werken zo -, tot deze tenslotte de denkbeeldige vorm doet springen en zich over de aarde uitstrekt als een nachtmerrie, een lavastroom van onwezenlijk rillend & lillend vlees dat -

Hij had zelf even de ogen gesloten en zijn nek iets achterover gebogen.

- Ik had hier misschien nooit moeten komen, verzuchtte ik, als een levende vraag.

- Het maakt weinig uit, zei de kabouter, zijn ogen weer openend. De *meeste* vragen worden ten onrechte gesteld; hun manko is niet zozeer dat ze onjuist als wel overbodig of inkompleet zijn en dat is wat de grootste verwoestingen aanricht: het onnodige of inkomplete tot bewustzijn brengen. En het zelfde geldt voor overbodige aanwezigheden.

- Ik wil wel weggaan, zei ik gepikeerd.

- Antwoorden kunnen nog ongedaan gemaakt worden, zei hij schouderophalend, vragen niet meer; die blijven zich stellen; ze rijzen dwangmatig als dwangvoorstellingen, als eenmaal tot leven gewekt leven of pseudo-leven, dat zich herhaalt omdat het echt leven wil zijn; tot zo lang zal het zich blijven herhalen, zelfs als het oorspronkelijke leven dat er aan ten voorbeeld heeft gestaan gedoofd is. - Maar dat is allemaal voor mij niet relevant, zei hij, omdat ik er geen deel aan heb; voor mij is het alleen - abstrakte - kennis.

- Wat is dan wel relevant, vroeg ik.

De kabouter dacht na of deed of hij nadacht bij wijze van retoriese denkfiguur.

- Ik heb je bij een vroegere ontmoeting enkele merkelijke voorbeelden gegeven van onzekerheidssituaties, tussentoestanden en hoe het aanvoelt er in te verkeren en er eeuwig

& altijd als symbool van te fungeren, als tussensymbool zogezegd. Dit blijft, hoe zeer je je ook uitzet. Het symbool zet namelijk ook uit!

Een ander voorbeeld, uit de literaire ionosfeer, - op zichzelf een tussensfeer -, vooral typerend voor een permanente nog niet-situatie waarin een niet-méér niet eens denkbaar is, tenzij als achterliggende nul-situatie en die is dan weer niet ervaarbaar.

- Mm. Ik bromde neutraal.

- Neem een verhaal, voor mijn part een levensverhaal en daar loodrecht op de lijn die de bekende parameters van tijd, psychologiese ontwikkeling, voortschrijdende bewustwording, etc. voorstelt.

- Dan ben jij zeker het verhaal.

- Mis. Ik ben de lijn van de parameters, met dit verschil *dat de mijne nooit de levenslijn van het verhaal snijdt, maar er vlak vóór ophoudt*!

Om de een of andere reden vond ik het voorbeeld schokkend en ook deprimerend.

Ik poogde van het onderwerp af te stappen, maar de kabouter was nog niet aan het eind van zijn spraakwater.

- Of dit, zei hij, neem dit: je ontkent iets, iets dat je vertrouwd is, je *bewijst* dat het niet waar is en toch blijf je erin geloven; je schrapt woorden uit je woordenschat, maar ze blijven opduiken en je gebruikt ze, misschien zelfs vaker dan tevoren. Of dit: je haalt de steunen onder een boekenplank vandaan en de plank blijft hangen in de lucht, je sloopt de muren van je éénkamerwoning en het blijft een éénkamerwoning met een dak erop, je zaagt de poten onder je stoel vandaan en het blijft een stoel, waar je op kunt gaan zitten. Kijk, zei hij, *ik zit op die stoel*, in deze krankzinnige kamer, ik geloof niet in mijn bestaan en toch spreek ik je toe, in woorden die zichzelf en mij ontkennen of die ik niet langer erken.

Hij sperde zijn ogen wijder open en bewoog een paar keer

zijn borstelige wenkbrauwen op en neer.

- En nu nog een allerlaatst embleem. Een groter voorwerp dat volledig achter een kleiner schuilgaat, zonder dat er sprake is van perspektivies bedrog of zinsbegoocheling. Je ziet het niet maar vermoedt dat het er is. (Even zijn neus rimpelend: Bijvoorbeeld een mens of een reus achter een dwerg.)

Hij keek mij aan om te zien hoe ver hij kon gaan.

- Ga door, zei ik.

- Dit is het einde.

- Het einde is nog niet in zicht, dacht ik. (Spitsvondig.)

- Je *zegt* het, zei hij triomfantelijk, als betrof het een spreuk uit de Tao Te King die zichzelf beantwoordde. - Vroeger zeiden ze wel: in mijn einde is mijn begin, of was het omgekeerd? Ik echter was geneigd te zeggen: Mijn einde *is* mijn begin *is* mijn einde. Maar ook dat geloof ik niet meer. Ik kom aan mijn begin niet eens toe, mijn einde ligt vóór mijn begin. Dat geldt trouwens voor ieder menselijk wezen: je *bent* nog niet of je bent al *geweest.* Gisteren ga ik naar heden, morgen was ik hier. Etcetera.

Mijn kabouter begon me te deprimeren, zoals ik mij zelf soms deprimeer als ik niets beters weet te bedenken, maar dat ben ik dan zelf.

- Maar nu terug naar de materie, waar het allemaal -schijnbaar - om draait.

Ik voelde me opgelucht. We naderden veiliger terrein.

- Ik zei daarstraks al, hoe zwaarder, hoe plaatsgebondener; tot je op den duur het gevoel krijgt dat er tasters & spruiten of heel dunne tenen uit je zitvlak groeien en toch blijf je doorgaan, niet alleen vanwege de gewenning aan de sterke eetprikkels, maar ook omdat je innerlijk, je Idee zogezegd, zich uit frustratie wil uitbreiden en al uitzettend een eigen leven gaat leiden. Je hebt er geen greep meer op. Je haalt de hele wereld naar je toe, zuigt alles op wat je te pakken krijgt, in de hoop het te kunnen verteren, en wat weigert te komen droom je:

je eigen omgeving, mensen die naar je toekomen, andere kabouters en je beeldt ze uit zolang de tijd het toelaat, naar de natuur of naar de onnatuur van je verbeelding. Natura deformans. Haha. - Maar wat gebeurt er? De meeste dingen, of beelden van dingen, blijken onverteerbaar; mensen en kabouters: onverteerbaar; je vermorzelt, vermaalt & herkauwt ze in je boek- of lebmaag, maar de brokken blijven hard, niets wordt opgenomen, alles wordt onverwerkt opgeslagen; en let op, dáár zwelt het op en zet uit, zwelt op, zet uit en zuigt op zijn beurt de dingen en mensen aan, zodat je van binnen nog meer uitzet en van binnenuit naar buiten toe.

Ik voelde mij niet op mijn gemak; voelde mij als het ware in hem opzwellen en uitzetten, bijna lijfelijk.

- O natuurlijk, vervolgde mijn kabouter - maar was het mijn kabouter nog wel? trouwens was hij het ooit geweest? - natuurlijk, vervolgde mijn kabouter, vreten ze elkaar wel op daarbinnen, maar voor mij en mijn binnenwereld zet het geen zoden aan de dijk.

Ik blijf opzwellen, als een waterzuchtige binnenvettende platgedrukte reus, tot ik ontplof, of liever, tot de dingen en de mensen in mij ontploffen en ik met hen -. Daar is het wachten op!

Ik voelde mij al onbehaaglijker worden, iets dat de kabouter niet kon ontgaan.

- Het gunstigste dat je in dat geval kan overkomen is dat je bijtijds ziek wordt, jezelf uitteert of alles eruit kotst.

Maar ook dat is blijkbaar niet voor mij weggelegd. Het enige dat mij soms lukt is *zieke* mensen naar mij toe te laten komen, zieke, gedeformeerde, aangevretene, die mij van binnenuit kunnen uithollen.

- Dank je, zei ik.

- Ik bedoel niet speciaal jou, zei hij. Melodramaties: - Ik sta sowieso voor het rottende kabouterdom en het is alleen maar een weldaad voor de aardbol als het verdwijnt. Fluisterend bijna: - Misschien ben ik wel de laatste kabouter.

- Dat had je gedacht, zei ik. Maar ik zal me wreken, in je of buiten je.

Hij knikte instemmend. - Hoe meer hoe beter, zei hij. Misschien is het mijn enige kans op genezing. Vreet me maar op, verslind me maar.

- Ik ben niet zo geaard, zei ik, terugkrabbelend.

- Daar vreesde ik al voor, zei hij somber.

Het werd stil in het vertrek vol 1-, 2- en 3-eiigen. De kabouter sloot zijn ogen opnieuw.

Het was stil nu. Ik aarzelde. Dat wil zeggen, ik had niet het gevoel te aarzelen om iets te doen, maar ervoer de aarzeling als een normale of niet ongewoon aandoende, zwevende evenwichtstoestand tussen twee on-zekerheden, twee niet-gegevenheden, waardoor ik de indruk kreeg te zweven zonder het gevoel van aardgebondenheid te verliezen, dus alshetware te zweven *op* de aarde, met twee voeten op de grond. Ik aarzelde dus, en ineens, onverwacht voor mijzelf, bukte ik mij en tilde hem op.

Ik tilde hem op met het doel hem zo mogelijk op mijn schouders te heffen en *naar buiten* te hollen, weg uit het vertrek, met idee en al.

Maar acharme, hij was veel te zwaar. Hij was zo loodzwaar dat ik met mijn geatrofieerde armen er niet in slaagde hem hoger op te tillen dan krap een halve meter. En ondertussen gilde & krijste mijn kabouter als een aardvarken en spartelde met zijn benen.

Ik hijgde.

Na een ogenblik liet ik hem uitgeput weer zakken.

En gillend en krijsend zakte hij door de vloer, een onregelmatig gat achterlatend.

En één moment voelde ik de verleiding mij aan de zuigkracht van het gat over te geven.

Daarna draaide ik mij abrupt om en trapte een paar van de beelden in diggelen.

De lege reus

Toen ik de volgende maal mijn reus wilde bezoeken was hij er niet. Alleen zijn afwezigheid was er: reus in de vorm van een leegte, *zijn* leegte.

Ik wendde mij af, liep terug en stelde mij opnieuw voor hem op, salueerde spottend en herhaalde dit, drie, vier maal, maakte wervende knorrr-, prrr- & babygeluiden, maar de reus liet zich niet zien, noch maakte zich door ook maar één enkel teken, 'tzij visueel of auditief, kenbaar; en hoe intens & geladen ik mijn blik ook op hem richtte om hem, desnoods via intensivering van zijn leegte, te realiseren, hij werd er niet zichtbaarder op, noch zijn afwezigheid voelbaarder dan deze al was en dan, zou ik bijna zeggen, voorheen zijn *aan*wezigheid was. Ten einde raad stelde ik mij zo uitdagend mogelijk voor hem op en probeerde hem terug te spreken.

En met dat ik begon te praten kreeg ik weer moed, werd overmoedig. Ik tuitte mijn handen voor mijn mond en riep als een klaroenstoot: - Ben je er?!

Geen antwoord.

- Ben je er *niet*? riep ik.

Evenmin antwoord, zoals verwacht of half *niet* verwacht.

- Luister, zei ik, en het was min of meer of ik voor het eerst sprak: de dag is pas begonnen voor wie de dag begint. En ik vervolgde, op een wijze zoals men het steeds, van klein tot groot bij mij had gedaan, zij het mijnerzijds zonder enige illusie: - De naam van iemand die je goed kent, heel goed zelfs.

Maar je vergeet hem steeds weer. Het wordt gênant op den duur. Misschien leeft hij of zij wel in je naaste omgeving, je weet heel goed wie het is, alleen de naam ontschiet je, steeds opnieuw. Je schrijft hem op, prent hem in en prompt vergeet je hem opnieuw. En zo, dag in dag uit. Het zweet breekt je tenslotte uit alleen al bij de gedachte aan de (vergeten) naam. Ik veegde met mijn linker mouw over het voorhoofd.

- Het is om van schaamte door de vloer te zinken. En dan gebeurt waar je voor gevreesd had: langzaam maar zeker begint ook het gezicht te vervagen, je kunt het je, als je opnieuw de naam memoreert, nauwelijks meer voor de geest halen, zelfs niet als je de persoon in kwestie gisteren pas hebt ontmoet. Weldra herken je en ken je wel de naam - misschien, o wonder, zelfs beter dan ooit daarvoor! - maar niet meer het gezicht dat er bij hoort; dat is weggevallen en laat zich niet meer oproepen. De naam zou reus kunnen zijn, zei ik.

Geen reaktie. De parallel appelleerde kennelijk niet aan hem, hoe treffend zij zich aan een normaal ontwikkeld mens ook voor moest doen.

- Kom op nou, zei ik joviaal en maakte de er bij behorende schouderbeweging, kom op nou, joh. Laat je zien, maak je kenbaar. Je bent tenslotte geen abstrakte, autonome god, die iedereen maar aan z'n lot overlaat en zich om niemand bekommert.

Geen reaktie.

Wie iemand of wie de wereld weg wil denken lukt het niet, dacht ik, en wie dat wat uit zichzelf weg is terug wil denken speelt het nog minder klaar. - Luister, zei ik. Er was eens iemand die de wereld dacht, zijn wereld. Hij dacht zijn huis met de straten en het park er omheen, dacht de mensen en het verkeer in de straten, de vogels in de bomen en de lucht, allemaal zoals het hoort, en ook nog een overvliegend vliegtuig waar zijn vrouw in zat die ook in werkelijkheid op weg was naar huis. *Alles* was op de wereld, letterlijk alles, alleen hij

zelf niet; en toen hij zich er op wilde denken lukte het niet. De/zijn wereld was er en hij was er, maar *hij* was niet *op* de wereld en daar bleef het bij. Hij kon de wereld alleen denken omdat hij er buiten stond. Maar, en nu komt het, omdat hij er zelf niet op was beschouwde hij de wereld niet (meer) als de zijne. Hij dacht haar weer weg en toen was *hij* er alleen maar - zonder wereld. Wacht, zei ik, wacht, en maakte de er bij behorende afwerende handbeweging, we zijn er nog niet. Toen hij tenslotte uit dodelijke eenzaamheid ook zichzelf weg wilde denken lukte het weer niet; hij kon zichzelf niet denken omdat hij niet buiten zich stond noch kon hij zich om die reden wegdenken.

En wat deed hij toen? riep ik luid.

Een aantrekkelijke vraag, dacht ik, maar ho maar. Geen stremsel, geen teken, geen denksel. Zelfs niet het geringste vleugje of partikeltje van een rijzende gedachte werd naar mijn bewustzijn overgeseind, geen golfje hersenenergie werd opgewekt en deed een neutraal stofdeeltje trillen, nee hoor, dat zou al te mooi zijn, zou al te positief of positivisties gedacht zijn.

Ik begon mij op te winden.

- Je had véél groter moeten zijn of véél kleiner, zei ik, dan had ik je niet hoeven te denken, in het eerste geval had ik je niet *kunnen* denken omdat ik je grenzen niet kon denken en was ik in je alles en niets opgegaan en in het tweede was je in mij opgegaan; je was, misschien onmerkbaar opgenomen in mijn eigen kleine niets, dat ik soms voel en soms niet. Ik zelf had dan je grenzen gevormd.

Maar nu, riep ik uit, ben je mijn alles verslindende, nullifiërende middenniets buiten mij! Groter belediging moest niet denkbaar zijn!

Behalve voor hem, dacht ik bitter, toen hij nog steeds niet reageerde. Geen menselijke belediging is groot genoeg.

- Ik wil je grenzen niet eens kennen! riep ik. Ik hoef niet meer.

In de beperking toont zich de middenmaat!

Ik begon nijdig te worden. Eerst hoog van de toren blazen en dan van geen aanwezigheid willen weten, ja zelfs je afwezigheid niet erkennen. Tegelijk merkte ik dat hoe meer ik sprak des te dringender eisten mijn woorden hem op en versterkten op hun beurt mijn behoefte aan zijn aanwezigheid; mijn woorden spraken minder hem dan mijn behoefte aan hem. Maar misschien, dacht ik, hoe groter de behoefte en hoe sterker de drang, hoe eerder hij zich gedrongen voelt zich kenbaar te maken, als een geest die door de klem van de oproep bijna geprest wordt zich te ectoplasmatiseren, of hij wil of niet. Daarbij vergat ik dat het ook mijn gaten waren waardoor hij was verdwenen; of niet verdwenen? Een gat was hij, een leeg gat dat alles aanzoog en opnam zonder iets af te geven of af te staan.

- Je bent een *hond van stro*, riep ik woest, met mijn eigen schallende echo op de achtergrond, nee een *mastodont van stro*, riep ik, die even oplaait om dan in één sekonde op te branden. Niets blijft er van je over dan een poederfijne as die je met het lichtste ademtochtje weg kunt blazen. Ja, die je zelfs kunt inhaleren zonder dat je longen er iets van merken.

Een loze mastodont van stro, riep ik, bijna huilend, waarvan alleen de holte overblijft!

Niets reageerde, ook zijn holte niet.

Of toch? Het was of er een lichte zuiging uitging van de holte waar ik hem dacht, een die mij dwong mijzelf te antwoorden, voor het eerst.

- O, zei ik bitter, ik weet het wel, pas als hij ouder wordt durft de mens voor zichzelf te bekennen dat ook hij een hond van stro is; als je jong bent *zeg* je het alleen, zonder dat je precies kunt voelen wat het inhoudt. Maar dat neemt niet weg dat de schok groot is wanneer blijkt dat niet alleen jij en je reus van stro zijn, maar dat de hele wereld en het hele heelal van stro zijn!

Brand dan! brand godverdomme! riep ik.

Maar holtes branden niet.

- Dat is het wezenskenmerk van een opgebrande mastodont van stro, zei ik smalend.

Het was onredelijk, vooral omdat zijn gat, zoals gezegd, ook het mijne was, evenals zijn lege heelal.

- Een reus van stro, zei ik wat zachter. Sloeg even mijn ogen neer en vestigde ze weer op hem, even boven ooghoogte, alsof ik opzag naar iets. Richtte mijn blik en vulde haar met beelden, beelden die als het ware - in hem - hun werkelijkheid moesten uitlokken en deze op hun beurt *hem*, ik kon het niet laten.

> En ik zag, ter hoogte van zijn buik, een grote schietwilg met een labyrint van half zichtbare takken & twijgen en ontelbare smalle groene blaadjes, midden in het stadsdekor. Twee vlaamsegaaien schieten er helblauw en wit doorheen, doorklieven het gebladerte als was het groene lucht. Er vlak naast en iets er onder bloeit een veel kleinere japanse kers barok overvloedig en overdadig roze. Daaronder baant het groen zich aan alle kanten een weg en vormt een park; gras, struiken, bloemen, struiken, bomen. Daar weer achter en er doorheen schemeren de huizen, nauwelijks nog zichtbaar: brokstukken van muren, het in het zonlicht flitsende glas van een voorruit of autolamp. Een man wandelt over het pad, een aangelijnde hond aan de rechterhand. De hond trekt hard aan de riem zodat de man zijn rug achterover moet spannen.
> Enkele sekonden later komt een klein meisje van een jaar of drie vier over het pad aangelopen, parmantig alsof ze helemaal in haar eentje is, gekleed als een moderne kabouter.

Geen reaktie.

- Het ergste is een *onzichtbaar* gat, riep ik, je weet nooit hoe groot het is. Misschien ben je inmiddels wel gekrompen tot

een klein gat. Een klein, onkreatief gat, zei ik om hem te tergen. Stilte.

- Alle muziek verdwijnt er in, alle licht, niet alleen alle materie, ook het onzienlijke, riep ik, beelden, dromen, denkbeelden, goden, alles verdwijnt in je. Alles neutraliseer je, want alleen de leegte is neutraal en jij bent het in het ronde kwadraat. Je moet je met bijtende zuren bewerken, woorden op je afvuren als koningswater en zoutzuur, je leegte martelen met de gruwelijkste voorstellingen - of juist de liefelijkste beelden? Nee, o nee, alles neutraliseer je, het dondert niet wat. En ik deed een stap achteruit.

De muren van de huizen hebben iets bejaards, huidverkleuringen, levervlekken van misschien wel eeuwen tijdverschil. Toch goed onderhouden, dus tijdloos. De kozijnen nieuw in de verf, beige. Achter het grote spiegelraam van het café zit een vrouw van een jaar of zestig koffie te drinken aan een tafeltje met een soort perzies tapijtje erover, de witte kop voor haar, er naast een leeg, wit schoteltje - twee schoteltjes. De vrouw kijkt naar het ene schoteltje. Ze is gezet, dikke armen, dik bovenlijf en ze zetelt er of ze daar, *met* haar gezicht, nog uren zo kan blijven zitten zonder zich te vervelen.
Ze pakt nu haar brillekoker, haalt de bril er uit, zet hem op haar neus en kijkt even om zich heen. Daarna zet ze de bril weer af en kijkt naarbuiten.

Naast het café is een wasserette; binnen bewegen zich enkele vrouwen en twee donkere gastarbeiders, ook waarschijnlijk een student, voor de grote ronde roterende ogen van hun masjienes, anderen zitten op een bank te lezen of vouwen op een houten tafel het gewassen en gedroogde goed. Een van de vrouwen verlaat juist de wasserette met een boodschappenwagentje; uit de open klep van de tas steken een paar gekreukelde flarden plastic van een donkergrijze vuilniszak.

O egoïst, zelfvoldane nul, die niets afgeeft, niets terugstraalt, vervuld als je bent van je niets, niets dat je je toegeëigend hebt van anderen. En alleen door de reusachtige omvang van je niets had je je bestaansrecht kunnen bewijzen.

Leeft het zijn van het niets, riep ik, zoals geschreven staat?

Ja, riep ik. Maar het niets leeft ook van het zijn, dat het vervolgens tot zijn eigen niet-zijn maakt!

Verder kon en wilde ik niet gaan, het was meer dan ik tot nu toe zelf gewend was te verdragen. En nog antwoordde hij niet, mijn negatieve reus.

- Je hebt niet eens een dubbelganger, riep ik, in verkleinde vorm of in positieve vorm, of het moet de mens zijn zoals die hier voor je staat, ik de zoon van het niets! riep ik.

De reus reageerde niet; zelfs het zoon-idee kon hem niet verleiden, wat ik mij overigens in kon denken, want wat kan een zoon van niets zijn als de vader het niet is?

> De herfststorm joeg de mensen door elkaar. Donkere en donkergrijze en bruingrijze partijen buitelden als in een reusachtige centrifuge; zo nu en dan lichtte een fellere kleur op, lichtblauw, tomaatrood, oker.
> Dan bedaart plotseling de storm; een lichte wind blaast de kontoeren van de dingen strakker. Alles verstilt; een mus zit roerloos op een gevelrichel. Alleen boven de daken van de tegenoverliggende straathelft jagen de wolken nog als bezeten door de lucht; daaronder is niets van de drift van de elementen voelbaar of zichtbaar. Hij neemt haar hand. En ineens kronkelt en wringt de stad zich als in hevige pijn. Herstelt zich. Ondergaat opnieuw een paroxisme van spastiese bewegingen/en herstelt zich. -
> Spoedig erop begint het te sneeuwen; fijne stofsneeuw maakt de mensen snel witter; bij vlagen neemt de onzichtbaarheid toe, waarna flarden van een grotere helderheid volgen. Een paar brilleglazen flitsen ergens.
> Dan wordt het sneeuwen rustiger, de vlokken groter; door

een dichter wordend raster glijden fietsers, voetgangers en auto's als schimmen van gisteren uit een ooghoek. Een trotter springt behendig door het verkeer, half zwevend, als op luchtkussenzolen en bereikt veilig de overzijde van de straat. Een tram doemt op en stopt verderop bij een verkeersheuvel. Niemand stapt uit.

- Ik negeer je, riep ik, ik ontken je: bij dezen. Maar het was - al lang - te laat; hij was niet meer te ontkennen, noch in woorden, noch zonder woorden, zijn bestaan evenmin als zijn niet-bestaan.

En toen was er het geluid van overvliegende ganzen. En het werd plotseling donker.
Er daagde een vlek in de lucht als van een reusachtige onregelmatige romp, waarin eerst nog een paar knopen glimmen, een paar lichtjes aanspringen, doven, weer opflikkeren en dan blijven schitteren als laag hangende sterren. De sterren nemen in aantal toe, vormen kleine melkwegen waarvan sommige op eiwitsnoeren lijken. Lichtveren doorschieten zo nu en dan het kleine heelal, een komeetstaart flitst op en valt terug in het donker. Er schemert iets onbestemds & onrustigs, als een vlek oermaterie, een stollend en zich materialiserend idee dat/
Aan de onderzijde, vlak boven de aarde en bijna erop, licht nu een stad op, een stad van miriaden trillende lichten en geel, oranjerood schijnsel en de weerschijn ervan op de wolken erboven. Twee, drie nachtvliegtuigen stijgen snel achter elkaar op en kiezen al knipperlichtend het donkere heelal. Het is betoverend, als een nachtelijke fata morgana in een vlakke woestijn die minuten- en minutenlang duurt. En de vliegtuigen *blijven* opstijgen, steeds dezelfde drie, zonder terug te keren. Daarop lijkt de stad nog iets te gaan dalen, heel langzaam en bijna onmerkbaar.
Daarboven is het nu lichter aan het worden. Er verschijnt, levensgroot, een jongenshoofd met een koptelefoon op.

Stilte.

- De mens is als een reuzenkat, riep ik, die voor een reuzengat op de loer ligt, maar hij kan tevergeefs wachten, want in het gat zit een kunstmuis *en die komt er nooit uit*!

Ik probeerde het nog eenmaal opnieuw, voor het laatst. Maakte mijn pas achteruit ongedaan en deed vervolgens nog een halve stap naarvoren.

- Een reusachtige rode zon die in twee minuten een volmaakte boog beschrijft aan de hemel, van opgang tot ondergang - in twee minuten, riep ik, in tweeëneenhalve - en die *even* stilstaat als *jij* het zegt, riep ik - niet meer dan een paar minuten misschien, maar hij *doet* het, riep ik, hij stráált zoals een zon hóórt te stralen, van zonsopgang tot zonsondergang, riep ik. *En hij gaat dwars door je heen!*

Een nachtklub, sprak ik wanhopig, bij daglicht. De lichten en neonletters gedoofd. De schim van een uitsmijter of portier voor de gesloten deur, geüniformeerd, gegalonneerd. Een kraanwagen, een truk met oplegger, een trekker met een hoogopgetaste rugzak op weg naar de jeugdherberg, een krijsende baby die even het hele verkeer stillegt. De haven, sprak ik, een zeekasteel met honderden blinkende vensters, een loodsbootje, een kadaver van een kalf dat weer gaat leven en wegzwemt; een meeuw, een zonnebadende vrouw op het dek, een rijpe meloen, een sigaar?

Het is nooit genoeg hè! riep ik bitter en nasaal. Deed nog een stap dichterbij en hield hem enige werkelijk konkrete dingen voor: een sigaretteaansteker, een zakdoek, sleutels, een kogelpen, geld, een tramkaartje en tenslotte mijzelf, waarbij ik op de tenen ging staan.

Maar het was allemaal weer tevergeefs.

Ik zweeg uitgeput, stopte met denken. Het zinloze spenderen van wilsenergie had mij vermoeid gemaakt, vooral oogmoe, want ik wilde hem voor alles *zien.* Maar door mijn woorden, mijn woordzucht had ik de leegte alleen maar groter gemaakt:

zijn leegte en mijn leegte.

/En toen langzaam - het was alsof ik ergens op stond te wachten en aftikte, als een vertraagde reaktie op mijzelf aftikte tot ik mij had ingehaald, onderwijl de adem inhoudend, terwijl in feite de wachttijd al lang was verstreken en ik alleen maar door een sprong voorwaarts de inhaalmaneuvre kon voltooien -, toen pas drong langzaam het verpletterende besef bij mij door dat de reus niet langer overeind stond maar was gaan liggen en zich uitgestrekt had op de aarde, plat & vlak als de aarde zelf. Terwijl ik al die tijd tegen zijn afwezigheid gesproken had alsof hij nog rechtstandig erop stond als een lemen gigant of een loze leviathan waarvan ik de leegheid niet kon aksepteren.

En vóór mij, om mij voelde ik nu - ja, ik stond er middenin - overal zijn afwezigheid en hoe meer ik er op lette hoe intenser het gevoel werd. Het was of hij in kleinere gaten uiteen was gevallen. En waar ik liep, overal voelde ik nu de gaten in de werkelijkheid, de grotere en kleinere en de soms zeer kleine als een fijnmazig netwerk dat amper van het raster van de materie was te onderscheiden en dat dus meer een soort tussenmaterie was, half gat, half stof, ofwel meer of minder van het een of van het ander.

En dit was het verraderlijke - je liep erover en ertussen zonder meteen te weten wat het was; je zag een snuivend paard lopen, een jonge moeder met een kinderwagen en je wist niet wat het was, markthallen, een winkelstraat, auto's, mensen en je wist niet hoe werkelijk of onwerkelijk ze waren - want dit was het verraderlijke: alle gaten waren opgevuld, niet alleen de kleine en zeer kleine, alle gaten waren kompleet gevuld met niets & leegte, die de vorm hadden van de oorspronkelijke dingen en die van zo'n grote dichtheid waren dat - schijnbaar of niet - de dichtheid van de oorspronkelijke materie werd benaderd. Het verschil was alleen voelbaar, van moment tot moment en van plek tot plek.

Ik liep erop en ertussen, aarzelend, ik liep; en wat mij op den duur nog het meeste vrees aanjoeg was dat het gevoel langzamerhand *minder* werd! Het werd minder en ik onzekerder, opnieuw onzekerder. En ik voorvoelde het moment dat ik niet meer zou kunnen voelen wat het verschil was tussen ding en gat, tussen het ding en *zijn* gat, wat het een was of het ander, ja dat ik in feite niet meer zou weten óf er nog wel werkelijkheid was of dat alles gat was geworden, een met goedgelijkende schijnmaterie, met konkreet niets gevuld gat.

Toen dit tot mij doordrong verkilde ik tot op het bot en een tijdlang bleef ik als aan de grond vastgevroren staan, ik durfde geen voet meer te verzetten. Ik zag de mensen lopen, zag de dingen bewegen of onbeweeglijk staan en geloofde het eerst niet, *kon* het niet geloven, zoals ik ook met evenveel recht en reden geloven kon dat ik al die tijd niet gelopen had maar stil had gestaan en misschien was dat ook wel zo.

Een gracht, een klein deel ervan. Het water is vuil, goor, maar het oppervlak blikkert toch boven een donkere ondergrond. In de gracht peddelt een opblaasbaar gummibootje met een veel te grote, dikke jongen erin, meer een man, die snel groter en ouder wordt; als hij de brug genaderd is is hij al grijs. Maar hij ziet er niet ongelukkig uit, misschien door het bezit van het bootje.

Langs de wallekant staan twee auto's en een oude, halfvergane bakkerskar en tegen de stam van een boom een fiets.

Voor de hoge stoep van het oude grachtenhuis blijft een in krijtstreeppak gestoken man van een jaar of dertig staan en kijkt naarboven, naar het linkerraam op de vierde verdieping waar een plantenbak hangt.

En toen, langzaam ontdooide er iets, ik verzette een been en schuifelde voetje voor voetje vooruit, zonder enig vertrouwen in de aard van de werkelijkheid en zonder enig geloof erin, wetend dat ik zelfs de oude halfzekerheid nooit meer zou verwerven.

Maar vreemd genoeg gaf deze enige zekerheid die ik had mij een begin van zelfvertrouwen, ik wist niet waarom. Misschien was het alleen maar een begin van gewenning en zou ik weldra niet meer weten. En alleen op momenten van verhoogd of gesensitiveerd bewustzijn, als ik bedroefd was bijvoorbeeld, zou ik mij bewust zijn van het karakter van de werkelijkheid waarop en waarin ik mij bevond.

En dit verschilde eigenlijk nauwelijks van hoe ik de wereld tot nu toe ervaren had. Misschien zou ik alleen de oude hoogtedimensie missen die een oude illusie was. Aan horizontaliteit wen je alleen als je zelf met je tenen omhoog ligt.

Vaarwel dus negatieve reus. Ik nam mijn hoed af en groette hem, groette in de hoogte, dwz. net iets boven ooghoogte, of iets lager. Lachte.

Daarna versnelde ik mijn pas. Misschien, bedacht ik, heb ik helemaal niet stilgestaan maar de hele tijd gelopen.

Taalfiguren in A & O

1

O zet handtekeningen of wist ze uit.

E tekent met Spengler.

F imiteert of annuleert zichzelf en geeft voor 't laatst zijn naam: kapitein Nemo.

S legt een dodemansknoop in zijn hoofd en vergeet hoe hem te ontknopen.

A voelt zich 1-maal, P nog niet.

H denkt zich een magies getal en benoemt alles & iedereen met dit getal.

C kruipt door het oog van een 0 (nul) en ziet deze als noemer van alles & iedereen.

M drinkt dagelijks thee met de minister-president en brengt zijn eigen suikerklontje mee (: zijn inbreng, ja).

K hinkt op 2 gekalkuleerde benen naar het oneindige en stapt er naast.

R beschouwt de hele wereld als een *boek*, geschreven door anderen; hij leest het boek tussen de bedrijven door.

Q vindt leven zonde van zijn tijd (en van mijn tijd).

B woont als Adam-in-ballingschap in Amsterdam, G als Lucifer in Scheveningen. (Zij weten van elkanders bestaan via de SF-fanklub.)

C1 heeft een notie dat hij iemand anders was dan hij was toen hij was voor hij (iemand anders) werd; hij vergeet de notie.

X keert alles om wat niet omkeerbaar is en verkiest de historiese weg naar de toekomst die hem bekend is.

K kwadrateert zichzelf en verliest zich in de volgende vergelijking.

H konsipieert een nieuwe notie van onsterfelijkheid en *sterft* vervolgens permanent en konstant *niet.*

F2 noemt zijn dubbel een idioot, een schizo, een kloon, maar speelt met hem als een zoon, die hem overleeft.

R leest Roland Barthes en ontdekt voor 't eerst in zijn leven wie hij (in de ogen van anderen) be-tekent; de ontdekking kost f 32.50.

E zegt 1 en blijft er bij.

U zegt A en O en meent het.

Z zwijgt in alle talen, zoals het behoort.

2

S voelt zich 1-maal, P nog niet.

A zegt: De verrassing is er af.

N is de absoluut zwijgende minnaar - geen woord! L praat zich via de meerderheid voortdurend tot leven, tot zij zwijgt (een vrouw).

O heeft ogen die door gesloten oogleden been kunnen kijken, door gesloten deuren en gesloten literatuur, daarom ziet hij alles het liefst gesloten.

U zit zoals altijd op zijn gespleten ponteneur en veert als door een scherp nee gestoken overeind. Zegt: Ja of ja?

K wordt nog steeds vertederd door de gedachte aan een robot die een mens droomt. W is er al een.

D ruikt zelfs de rook van een sigaret op het televisiescherm; hij dooft de sigaret.

J bedenkt een elektroniese sigaret, een ondoofbare.

V houdt alleen van natuurkunst, natuurtaal, natuurmensen.

V1 alleen van *zijn* natuur.

X pendelt tussen pandemonium en panharmonium, tussen solitair en solidair.

R bewondert het neutmm; R1 het werkelijk gezegde; R2 alles wat konjunktief en indefinitief is.

Z naait de nar een extra oor aan, de zon een extra oor aan en coupeert de oren van zijn hond, Z1 die van zijn vrouw.

R3 laat de woorden elkander vermoorden en knijpt er zelf tussenuit.

R4 gooit zijn woorden als voedsel voor zijn schaduw, zijn schaduw verslindt ze, uitgehongerd.

H beschouwt zelfs de dood als een vorm van kreativiteit en kan er zo mooi mee uit de voeten. (De hond loopt als een hazewind en blijft hem voor.)

H2 koopt een hond (koopt!) en duwt hem een krant in de bek vol overlijdensadvertenties; de hond loopt hem achterna.

E zegt 1 en blijft er bij, EF respekteert dit, Y zwijgt veelzeggend.

3

P zegt A en O en hij meent het.

K maakt etniese kengebaren en is bereid zich te laten duiden, maar niemand kent het systeem. Daarop speelt hij voor harlekijn, danst zijn karakters & runen en zie, ieder begrijpt hem, intuïtief.

Z is voortdurend bezig de wereld *niet* te veranderen; maar de wereld verandert ook zonder hem, *dus* zonder hem; daarop verandert hij mèt de wereld.

OQ beschouwt zijn ‘zelf’ als straf en besluit een einde te maken aan alle zelfbestraffing. U handhaaft zijn ‘zelf’ en bestraft de maatschappij er mee; de hele maatschappij wordt nu zijn ik en de tijd waarin hij leeft noemt hij zijn ik-tijdperk.

S+1 denkt een kind in zich, hij voedt het op, een dag lang en vergeet het. De dag erop is het een oude man (F), gebukt gaand onder zijn d.i. S+1's verleden. Ik zie hem lopen: eerst in mijn gedachten, daarna in werkelijkheid op de tevee.

T houdt niet van televisie en sneeuwt zichzelf wit. Ook J houdt het verder voor gezien & gedacht.

E zegt 1 en denkt de 0 (nul) er bij of er voor. B kruipt er door. C bemint zozeer W dat hij hem uitstoot, waarna Y hem, de uitgestotene, in zich opneemt & absorbeert, in de hoop op haar beurt door C opgenomen & geabsorbeerd en vervolgens uitgestoten te worden.

V zegt het woord vogel, daarna vogelnest.

G houdt het verder voor gezien & gedacht.

Z^+ kijkt naar een plant en de plant beweegt. (Zeker!) Z1 denkt aan een plant en de plant beweegt in hem. Z2 *praat* met de plant: de plant wordt er horendol van.

MM aanbidt de boom als boom, het groen van de boom, het chlorofiel van de boom en de groene ionosfeer van de boom en volgt gespannen zijn groei gedurende 120 jaar.

X+Y aanbidt alleen de abstrakte boom, de levensboom èn de dodelijke vleesboom - afhankelijk van zijn melancholie of terapie -, maar beiden beoefenen het houthakken als hobby. (Terloops wijst R2 er op dat van hout ook potloden worden gemaakt.)

H beschouwt de dood als een vorm van leven en leert er zo aardig mee leven.

PM's naïviteit kent geen taalgrenzen; O protesteert; NO zwijgt.

A vergist zich in anderen, verwisselt zich in anderen.

E zegt 1 en handhaaft dit. CO protesteert.

4

Voor MM betekenen woorden nog iets. IK koopt een dikteerapparaat.

S luistert op veilige afstand alles af.

R wil 'n rivier verdrinken in z'n eigen water. RO stroomt of droomt iedereen onder met zijn oo's. E voelt over*al* nattigheid.

A voelt zich 1-maal, P nog niet of zelfs minder.

FS wil 'n nakomeling, maar pas over honderd jaar. S+1 bedenkt al vast een naam (voor over honderd jaar).

V heeft weer hoofdpijn in't kunsthart. Bij P funktioneert alles nog *redelijk.*

Q heeft last van een klappende ekster en wil een psychiater op hem afsturen.

S heeft last van een psychiater en wil een ekster op hem afsturen.

X bereidt zich voor op een begin dat hij nog niet kent, Xx niet op een einde dat hij sinds lang kent.

E zegt 1 en vermenigvuldigt dit met 1. U zegt zero en blijft er bij.

Pim is als een mens geboren uit een naam. De naam van Pim is een vergissing.

G noemt God een verborgen verleider, Z in de zon liggen een vorm van zelfverbranding. TT schudt zijn hoofd en zegt: Tuttut (zijn eigen woordkern).

NN in zijn eetwoede verslindt hele globes, maquettes, simula-

tiemodellen, speelgoedarmeeën. Ronald nodigt hem thuis uit. S wil nergens de nadruk op leggen, niets aksentueren en maakt zich, denkt hij, aldus ongrijpbaar, als een neutraal taalveld, een negatief tijdveld, een onafzienbaar veld van menswetenschappen.

J houdt het verder voor gezien & gedacht & gezegd.

U beperkt bewust het alfabet en denkt hiermee de wereld overzichtelijker te maken, zijn leven overzichtelijker te maken en het aantal kombinaties & vergissingen kleiner.

P^+ breidt het aantal letters juist uit en bereikt er sneller niets mee, of het Niets.

S verspreekt de werkelijkheid, zoals gewoonlijk.

O rebelleert (nog steeds) in alle talen.

U zwijgt veelzeggend.

Taalfiguren in AX en OX

1

P bedwingt de willekeur door haar te benoemen. PX handhaaft de wanorde door haar te behandelen als kosmos. PX sr. herinnert zich nog het woord natuurrecht.

Anon. H denkt in ideegetallen. Anon. X & IJ houden van puzzelen, cryptogrammen & legkaarten, Anon. X2 & 3 van hoge konsentraties cijfers en letters zondermeer; op den duur kunnen zij niet meer zonder.

MX zegt: Getallen hebben hun eigen ideologie, QX: Getallen *zijn* hun ideologie, N Xaverius X spreekt van ‘besmet cijfermateriaal’. (Waarvan akte.)

E *kijkt* (een feit!) en kijkt zich rijk. B kijkt zijn spiegel in scherven en alles wat zijn brekend oog ziet. (Wat hij niet ziet kijkt hij niet.)

W ziet in de A nog steeds een os, in de O een oog dat kijkt of terugkijkt. P ervaart de letter Z als een nederlaag.

N plukt een vrucht van een boomdiagram, een sappige appel bijvoorbeeld en verleidt er een vrouw mee of een travestiet. NX studeert levende talen en noemt zich Evo, soms ook Ivo of Eva.

Ook CX wil een naam, denkt aan Crito, Cratylus, Criterion, &c, maar zijn onomatotheet wijst het af, wil enkel een gesloten O, van onan, onoma, onomatopee of on. Hierop draait C zijn X als een zandloper om.

PZ jr. schrikt voor geen mismaakte taalfiguur terug: alles is goed als het zijn naam maar draagt en overdraagt. En zie, zijn nakroost, hoe gedeformeerd ook, noemt hem vader, een enkele zelfs vader der vaderen of god-de-vader en men is het er over eens dat hij er heeft uitgezien als zij.

OQ veracht tekentaal, wenst alles letterlijk figuurlijk & cijferhard.

WP relativeert alle cijfers, alle letters, ongeacht hun volgorde. WQ schudt het alfabet dooreen en kiest zich een nieuwe dagnaam. (Houdt deze echter geheim.) Waarvan akte.

PO beleeft iedere mededeling als poëzie en zie, het *is* poëzie. Ook PU beschouwt de letter Z als een nederlaag. Waarvan akte.

ZU gaat over tot de orde der literatuur.

2

A acht zich (bij voorbaat) bewezen. P ontbreekt het aan tijd om zich uit te leggen (ab ovo). PS verklaart zich eeuwig nader en raakt al verder van huis (en van zichzelf).

M ziet de zon als een karakter, de wind als een hypotese en het leven als teorie. (Waarvan akte.) ML kleedt zich in historiese littekens en plant een opa op z'n neus.

TE beschouwt het feit dat de dag & het licht voor *iedereen* zijn als demokraties en dat de zon *voor niets* opgaat als socialisties. TX voelt zich zo langzamerhand de enige socialist op een onbewoond eiland. (Waarvan akte.)

TU Xaverius X voelt zich opgenomen in de reidans der tijden. Hij ervaart iedere uitspraak als pure poëzie.

Met R is het slecht mosselen eten, vooral als er vitamine C in in de maand zit (van mei tot augustus). Hij wenst u dan de t. En natuurlijk krijgt P het, die het al lang onder de leden heeft.

N ervaart dagelijks de nadorst van anderen en laaft zich vergeefs aan solidariteit. Op den duur raakt hij aan zijn solidariteit verslaafd (evenals NX, die er een roeping van maakt, of een beroep). O krijgt al een droge keel als hij eraan denkt.

Ook voor K is de wereld boeiend als een boek, maar het boek mag niet meer kosten dan f21.50.

KX is bereid het dubbele te betalen voor een witte bladzijde.

BZ aarzelt opnieuw tussen privé-massa en kollektief-ik. Beide wachten op hem (& U). U gaat echter over tot de orde der literatuur. Waarvan akte.

3

M ontdekt tot zijn verrassing dat er een mens in de mens zit en onthult zijn ontdekking aan MP, die zegt dat het voor iedereen opgaat behalve voor hem: wie in hem gezeten heeft staat voor hem, in levenden lijve. (Waarop M zich doodschrikt en P ontheemd achterlaat.)

J zegt tegen P: De mens in de mens is bij ieder dezelfde, behalve bij mij - jij bent *mijn* mens. P: Ik herken je niet. (Waarop J zich doodschrikt en P ontheemd achterlaat.)

NH zegt: De mens die uit de mens naarbuiten treedt is geen mens, de mens die alleen achterblijft is geen mens.

TP zegt: *De* mens bestaat niet. IP ontkent dit, wijst op zichzelf. (EP taxeert hem met een plusminusblik en ontkent wat hij ziet (niet); wat hij niet ziet ontkent hij niet.)

AL koopt een hond om voor hem te huilen en leeft zelf vrolijk blaffend verder. De hond van OE wast zijn ogen in onschuld en neemt opgewekt fluitend de benen.

Mannix is 'n boom van een Ix en droomt steeds meer vogels in zijn kruin. (Een arend van lucht vliegt metterdaad op en wiekt weg.)

RO Korz is jurist in Madurodam, ontbindt lilliputwetten en

andere verbanden. PQ Quax speelt de vrolijke sportvisser, vist in het niets (en vangt *iets*). Waarvan akte.

AX legt alles & iedereen de gelijkheidsstraf op. BX differentieert zichzelf, bij voorkeur in anderen. CX wil niemand op z'n nummer zetten en degradeert hem tot naam. Daarna honoreert hij de naam met een nummer. C^2N sluit met PX een taalpakt af: zijn naam staat garant voor zijn naam. (Waarvan akte.)

EP Fox voelt zich net een oude wandelende jas zonder man of vrouw erin. Zum P huurt alvast een graf voor 5 dagen en slaapt erin om te wennen. Zijn woord is zijn wet, ook daarná. (Amen.)

PX zegt: Let op mijn woorden/zijn woorden. En gaat over tot de orde der literatuur.

Gepensioneerde toekomst

Morgen bloeien de metamorfozen, zei mijn vader.

Als ik opsta kijk ik al weer uit naar de avond, naar het uur dat de dag voorbij is en ik kan gaan slapen. (Slapen.)

Nee, dat is niet juist en ook onrechtvaardig, tegenover mijzelf. Ik kijk niet uit naar de avond, ik heb afgeleerd dit te doen en dit is mijn behoud. Geen ongeplande verwachtingen koesteren. Dus minder teleurstellingen.

Ik ben mijn eigen verwachtingspatroon, ik ontwerp dit patroon, laat verwachtingen toe en de eventuele teleurstellingen zijn voor eigen rekening. Géén verwachtingen kweken betekent intense verveling bij voorbaat. Daarom sta ik ze toe, bouw spanningen in op mijn bescheiden schaal en alleen voor zover de verwachting niet in toekomstverwachting overgaat. En dus is het niet waar dat ik bij het opstaan uitkijk naar de avond en naar de vergetelheid van de slaap die volgt op de vergetelheid van de dag en van de televisiebeelden. Ook naar de laatste kijk ik soms uit èn naar de verbeelding die eraan voorafgaat. Alleen in mijn meer troosteloze neurasteniese buien zie ik het donkerder in en formuleer ik het zo. Daarna weet ik weer dat het buien zijn die overdrijven. Tot nu toe althans. *Mijn* buien. Mijn dromen daarentegen hebben vaak minder van de werkelijkheid dan men zou denken, misschien wel al minder en minder, ook van de televisiewerkelijkheid:: alsof ik ook in mijn dromen de werkelijkheid minder nodig heb; mijn dromen kunnen in toenemende mate zonder. Lijkt het. Of ze wenden al meer vroegere werkelijkheid aan. Of een eigen, eveneens geplande, gespeelde werkelijkheid waardoor en waarin ik bespeeld word, gespeeld word?

Als hij het huis verlaat, meestal rond tien uur, heeft hij de neiging er eerst driemaal omheen te lopen - over pad, bordes, gazon - bij wijze van magies ritueel, maar hij doet het niet, althans heeft het tot nu toe niet gedaan.

Als hij het huis verlaat, meestal rond tien uur in de ochtend, ziet hij zichzelf vaak gaan, alsof hij ergens schuin achter zich zweeft, op een blikhoogte die ongeveer een halve à driekwart meter boven zijn hoofd ligt, vermoedelijk op hetzelfde nivo als dat waarop heiligen vroeger geacht werden te zweven als ze in extase raakten en uittraden. Alleen, hij treedt niet uit, trad nooit uit. Kijkt zich enkel in zijn verbeelding op de rug en dan nog maar kort, niet langer dan enkele sekonden. Daarna valt hij weer geheel met zichzelf samen.

Het licht is mild. Vanaf de heuvelhelling heeft men een intiem uitzicht op de kleine buitenwijk met zijn huizen, tuinen, bomen. De uitstraling van de wit-en-roze, een enkele maal oker geschilderde huizen versterkt de indruk van intimiteit alsof er een heel klein beetje sprake zou kunnen zijn van een innerlijk landschap, iets dat kleinere besloten delen van een land- of stadschap vaker hebben als ze ons zeer vertrouwd zijn en niet al te geaksidenteerd; omgekeerd krijgen wij door die vage innerlijkheid het gevoel persoonlijk deel te hebben aan het land- of stadschap. Zo voel ik het althans, een indruk die zich in dit geval nog nadrukkelijker manifesteert vanwege de hoogbouw die volgt en die zich voortzet tot aan de rand van de oude stad. Haven en zee zijn van hieruit niet zichtbaar, maar ik wéét dat de zee nu blinkt en op het moment dat ik eraan denk deelt het blinkende zeebeeld zijn innerlijke schittering aan mij mee en veroorzaakt een zekere, niet alleen anticipatoriese opgewektheid. Meer naar rechts, het binnenland in begint de heuvelrij die men van hieraf kan zien. In een van de flatgebouwen aan de voet van de heuvel rechts woont mijn vrouw. 's Middags als ik haar opzoek en wij elkaar niet eerder getroffen hebben vertel ik haar wat ik gezien heb, zoals zij

mij wat zij gezien heeft. Meestal heb ik méér gezien - meer dan er in werkelijkheid was volgens haar -, maar meestal heeft ook zij het een en ander gezien, zij het minder dan er waarschijnlijk te zien viel. En nu praat ik niet over de preciese betekenis van het woord zien, want die ken ik niet en wil ik niet kennen, als er al van één preciese betekenis sprake zou kunnen zijn.

Hij laat zijn benen de zachtglooiende straatstoep afwandelen, ongehaast; haast heb ik al in geen dertig jaar meer gekend, gelijk niemand.

Er werken veel mensen in de tuinen, achter een enkel raam kleurt reeds het 3D-telescherm. Hier en daar voor de ruiten een witte of gevlekte porseleinen poes of voor de deur een kunsthond, op het gazon een kunstgeit, een koppel keramiese konijnen, een plastic eend of fazant en eenmaal, bij een surrealisties ingesteld gezin, een ouderwets kunstgebit in een kooitje met in de mondholte een glazen oog. Sommige kunsthonden geven zelfs een pootje, permanent en een paar maal heeft iemand zelfs een nepdrol of bolus naast zo'n viervoeter gedeponeerd.

Waar hij zich eens, een jaar of twintig geleden over verwonderd had was dat niet meer mensen, vooral zij die weinig hobby's hadden, er toch niet een *levend* dier op nahielden. Aanvankelijk was dit wel zo geweest en in een bepaald stadium had er zelfs in de buitenwijken een kakofonie geheerst van hondegeblaf, hanegekraai, kattegejank, het gemekker van geiten, het bitse gekwek van papegaaien, het hese gepiep van apen en cavia's, het opgepepte gekweel van zangvogels plus de natuurlijke vogelgeluiden van eksters, kraaien en ander wild gevleugelte. Daarna was het langzaam maar zeker afgenomen. Naarmate de prikkels vanbuiten in het algemeen minder werden droogde ook de resterende behoefte aan prikkels uit of werd de luiheid navenant groter: de inertie versterk-

te zichzelf via induktie met zichzelf en omgeving. Alles wat niet voor de hand lag werd teveel, ook het verzorgen van dieren, het opruimen van hun uitwerpselen en alle ongewone prikkels stoorden op den duur of werden als overbodig ervaren, als lastig, belemmerend voor de gemoedsrust. Een enkeling had al een gazon van kunstgras of kunstbloemen in de perken, maar dit lag nog in de sfeer van het eigenlijk-ontoelaatbare en werd met misnoegen aanschouwd. Met de sport was het evenzo vergaan; na de op een na meest favoriete vrijetijdsbesteding te zijn geweest - televisie stond natuurlijk nummer één - was ze afgedaald tot nummer vier of vijf op de ranglijst; de resterende beoefenaars hadden zich ten dele uitgeleverd aan het zwakke aftreksel ervan, het trimmen of trotten, dat men, desnoods met tegenzin, deed ter wille van een minimale lichamelijke konditie.

Zelf had hij iets soortgelijks meegemaakt met seks. Na een aanvankelijk mateloze overgave eraan, een moedwillige verslaving aan de meest intense, het hele lichaam stimulerende genotsprikkels die tot een soort erotiese religie werd, de enige die het leven nog kon zaligmaken, de dagelijkse exploitatie van lichamelijk vuurwerk die uren van de dag in beslag nam en bijna semi-kosmiese proporties aannam (:de fantasieën die erbij ontwikkeld werden), de vrij plotselinge atrofie die intrad na wat niet eens oververzadiging genoemd kon worden, want die kent seks op zichzelf niet; de atrofie werd veroorzaakt door een gebrek aan *andere* prikkels. Erotiek bood geen redding meer. De erotiese fantasie had zichzelf uitgehold, te snel.

Een levende hond: het blijft een aantrekkelijk, speels verbeeldingsdier. Gooi een bal weg en hij brengt hem terug, wel tien keer achtereen. Ook andere dingen brengt hij terug of draagt hij aan, soms ongevraagd: een stok, een dode vogel, een afgerukte vinger of een ander klein verbeeldingsdier.

Eigenlijk zou ik een levende hond moeten hebben, ik heb het

mij vaak voorgenomen. Misschien is het toch hun geur die mij afschrikt, het feit dat ze ongeremd winden laten in je huiskamer.

Hij passeert het klaverblad van visvijvers met de honderden mannen en vrouwen langs de oevers, als figuraties reuzenvliegen, elk één hengel in de hand of aan de voeten. De stoeltjes en koffiekannen, de parasols. De onvermijdelijke grapjassen die even tevoren een voorwerp aan hun snoer hadden gehecht - een kindersandaal, een beha met een steen erin, een boeddhabeeldje, een verzwaarde tampon, een miniflesje likeur. Voor hem geen vissport.

Veel werd er trouwens niet gevangen, misschien wordt er teveel en te wanhopig gevist.

Ik blijf even staan om te kijken. En terwijl ik kijk is het of lucht en licht zich boven het water verdichten en de trillingen een schim vormen, een in witte gewaden gehulde, bijna doorzichtige schaduw die over het water wandelt - ongeveer een decimeter boven het oppervlak - als op luchtkussenzolen. Ik zie het. Daarna ontzie ik het. Het is bijna onwillekeurig geweest, ik bedoel het zien.

Even verderop wordt door een honderdtal mensen gewerkt aan hun toren van Babel, een kunstmatige berg die nog niet hoger is dan een middelhoge heuvel. Vrachtwagentjes rijden de grond aan, transportbanden met schoepen erop voeren de aarde naarboven.

De aarde op de stompe top wordt enigszins vlak geharkt. Daarna zullen de voet en de hellingen zich verbreden en zal de top weer worden verhoogd. Inmiddels zijn de hellingen ten dele begroeid met onkruid dat een jaar later bedolven zal worden onder nieuwe aarde. In dit tempo doorgaande zal het nog twee à drie generaties duren voor de berg de hoogte van een historiese kerktoren heeft bereikt. Maar het is een sport, een tijdverdrijf waaraan een wisselend aantal vrijetijdsbesteders

zich met overgave wijdt - bij perioden. Misschien zijn het dezelfden die er ook nog levende honden en katten op na houden en die nog regelmatig vrijen.

Soms lijkt het of ook de schoonheid vermindert, of de erotiek aan de dingen wordt onttrokken door de tijd. Dat zijn de gevaarlijke momenten. Het wordt dan de hoogste tijd om nieuwe metoden te bedenken. We moeten de voorwerpen in leven houden, het landschap laten duren, zoals de Inca's destijds de zon rollende hielden door hun vaak bloedige rituelen en ook door het magiese balspel: de bal mocht de grond niet raken en evenmin met de handen aangeraakt worden.

Ik maak mijn wandelingen en kijk. Kijk de dingen werkelijk en mijzelf in leven. Dat lukt mij beter dan mij in leven *denken.*

De auto's en kleine bussen suizen bijna geruisloos langs mij heen, je ruikt soms alleen maar de parfum en de zonnemelk die door de open raampjes of uit de dakloze cabriolets waaien. De kleuren flitsen in langgerekte morsestrepen aan mijn ooghoek voorbij. Mijn benen paraderen dat het een lievelust is en storen zich niet aan de vele trotters en trimmers op weg naar parken en groenstroken of op de terugweg. Op sommige punten is hun aantal zo talrijk dat ik bang ben dat ze als een lintvormige jaggernaut een hond of een kind onder de voet zullen lopen en dat niemand het zal merken. Het kan best zijn dat over een maand hun aantal al weer afneemt en dat blijft dan een tijdlang zo tot een nieuwe golf van entousiasme even plotseling opkomt - een kwestie van een dag of twee, drie - en de trotters opneemt en voorwaarts stuwt; misschien is men gewoon snel vermoeid en ontleent men de nieuwe aandrift aan elkaar, zoals men ook de vermoeidheid aan elkaar overbracht, de besmetting doorgaf. Mensen besmetten elkaar bijna permanent, ook buiten de modestromingen om; echtscheidingen en kinderen krijgen zijn eveneens aan golfbewe-

gingen onderworpen, zoals men weet.

Uit een van de villa's - uit deze - komt muziek, als een ijl, stromend spook van welgeordende trillingen. Het danst. Ik *zie* het voor me. Ik herken het. De tweede cellosonate van Mendelssohn Bartholdy; lieve, bijna twee honderd jaar oude muziek die, nu nog, tot leven wordt gebracht. Het ontroert hem. Ook de gedachte eraan ontroert hem èn de onhandigheid waarmee het stuk gespeeld wordt. Hij kijkt naarbinnen door de open terrasdeuren. Het meisje dat de pianopartij voor haar rekening neemt lijkt op zijn dochter. Toen ze piano en dwarsfluit speelde werd hij ook vertederd, voornamelijk door haar vergissingen, ze maakten hem aan het lachen. Alle bekende komposities van de laatste drie eeuwen bezat hij in perfekte uitvoeringen op compactdisks, maar onhandig gespeelde levende muziek boeide hem het meest, reden waarom hij graag naar plaatselijke konserten ging.

De zeurderige toon van de cello klinkt heel laag-bij-degronds, alsof de voeten van het spook nauwelijks van de aarde loskomen. Hij glimlacht. Zijn dochter zal hem over een week komen bezoeken. Het raadselachtige in hun relatie is de vervreemding die zoveel op afstandelijke vertrouwdheid lijkt. Het is iets dat hij nooit helemaal heeft kunnen vatten, deze geografiese maar intens emotionele ervaring die door de afstand nog verhevigd wordt: alsof hij pas vanuit de verte goed van zijn dochter zou kunnen houden en zij van hem. Kwam ze thuis (thuis!), dan ontwikkelde zich afstand, automaties.

Zijn vrouw - niet haar moeder - wekte soms de indruk meer van haar te houden dan hij, wat onjuist was. Bij haar is de ontwikkelde afstand alleen kleiner, zoals haar verte dichterbij ligt. *Hij* voelt de verte tot haar. Altijd. Bijna als pijn. Ze woont slechts vijfentwintig kilometer hiervandaan.

En dan is het of weer even, fel, een gevoel van eenzaamheid dreigt, eigenlijk

meer vanuit het verleden dan vanuit de realiteit van het heden. Eenzaamheid die onbestemd wordt genoemd heeft vaak iets van een onzichtbare mist van fijnverdeelde partikeltjes die over alles uitgespreid ligt en die tot in alle hoeken en poriën doordringt. Die andere eenzaamheid, een veel heviger, huist ergens in het lichaam en lijkt op een kramp, een gerekte pijnscheut, een knauwende bebloede mond.

De eenzaamheid kende hij maar al te goed uit de periode vlak na het vertrek van zijn eerste vrouw. De verslaving aan tweezaamheid en gezin. De ontwenningsverschijnselen die volgden en die tot in iedere vezel, iedere cel voelbaar waren. Uit eenzaamheid had hij soms naar de telefoon gekeken, in de hoop dat deze zou gaan rinkelen. En het wonder! een keer of wat *was* deze ook gaan rinkelen. Een- of tweemaal was het zijn dochter geweest; ze pendelde, zoals dat bij kinderen al lang schering en inslag was, tussen de twee huizen heen en weer.

Vanaf die tijd was hij pas goed begonnen zijn verbeelding in te schakelen. En het beeld van de telefoon had hem - op een andere wijze - nog lang vergezeld. Heel opdringerig in het overgangsstadium, maar eigenlijk min of meer tot in het heden toe, zodat het leek of hij bij het telefoneren permanent naar zichzelf luisterde, alsof er steeds iemand op de lijn meeluisterde: hijzelf. En de ander bléef luisteren, ook als hij al lang opgehangen had; begon soms in de hoofdtelefoon tegen hem te praten terwijl hij zelf niets terugzei.

Na het ontwenningsstadium was het allemaal minder geworden of vrijwel geheel verdwenen. Daarna hadden andere luisteraars zijn plaats ingenomen, onder wie zijn tweede vrouw. Maar tegen de tijd dat hij haar ontmoette was hij zozeer aan zichzelf en zijn nieuwe leefmodel gewend - het was méér dan een nieuwe leef- of gewenningsvorm alleen, vooral aktiever, want gebouwd op allerlei metodes en foefjes om zich staande te houden en een staat van redelijke tevredenheid te handhaven - dat ze besloten om een gescheiden bestaan te blijven lei-

den en slechts een deel van hun leven te delen zoals zovelen dat tegenwoordig deden, want ook Meta had na haar twee voorgaande huwelijken een eigen-leven opgebouwd, zij het met minder moeite dan hij. Ieder kiest zijn eigen, meest bevredigende vorm van eenzaamheid, *als* er gekozen kan worden. Zijn dochter woonde nu al weer een jaar of twee op zichzelf, had nog een eerste werkperiode van vijf jaar tegoed en amuseerde zich. Op een keer was ze badnaakt door de huiskamer naar haar eigen kamer gelopen en intuï.tief had hij geweten dat ze het opzettelijk had gedaan om door hem gezien te worden. Hij had niets gezegd.

Een week later had ze het besluit genomen om op zichzelf te gaan wonen.

Maar het gevoel van werkelijk diepe eenzaamheid waar hij bang voor was geweest was niet teruggekomen. Anderzijds vervulde hem dit, vreemd genoeg, met een zekere spijt, alsof zijn leven blij vend oppervlakkiger was geworden en alleen nog maar bedreigd kon worden door de onzichtbare mist van onbestemde eenzaamheid die in momenten van verveling en verbeeldingsloosheid opkwam.

Zijn aandacht wordt getrokken door een kat, een van de halfverwilderde die overal wel hun kostje opscharrelen; ze worden vooral aardig gevonden omdat niemand zich voor hen verantwoordelijk hoeft te voelen *nadat* men ze voedsel heeft gegeven en met ze heeft gespeeld. De kat, een donkere met een wit puntje aan d'r staart, besluipt een vogel en ze doet het met een zo intense aandacht dat het lijkt alsof ze al voor een deel met de vogel is samengevallen of de vogel met de kat. De vogel, een lijster, ziet de kat wel maar stoort zich niet aan haar, wat op zichzelf al vernederend is. Met één zwart fonkelend kraaloog net *niet* op haar gericht laat ze de kat rustig op zich toesluipen en vliegt pas als deze haar persoonlijke veiligheidsgrens genaderd is in alle kalmte weg om even verderop weer neer te vallen, vanwaar ze onaangedaan de kat beschouwt.

De kat, in opperste vernedering, kijkt de andere kant op alsof ze helemaal niet van plan was geweest de vogel te verschalken, ja alsof ze zelfs geen vogel gezien had. En: verdwenen is de vernedering. Verdwenen is de vogel. Er is helemaal geen vogel geweest.

Grandioos, denkt hij, voorbeeldig! Ook zie je soms een kat plotseling een eindje gaan lopen nadat ze eerst urenlang vadsig in de zon heeft gelegen. De kat loopt langzaam maar zeer doelbewust. Staat dan weer even plotseling stil alsof er geen doel geweest is. Ze heeft het doel gespeeld, haar soepele ontspannen bewegingen hadden een doel toen ze het doel speelde en zolang ze het speelde; op het moment dat aan het doelgevoel voldaan is heeft met de behoefte het doel afgedaan.

Hoe vaak heb ik mij geen doel gedacht, denkt hij, heb het gespeeld tot het voor mij afgedaan had; misschien heb ik het wel van de katten geleerd. Op die manier houdt een mens zich levend en lopende: hij redt zich zolang hij zijn leven speelt.

En op dat moment zie ik een jongen door de achtertuin rennen - dezelfde waar de kat haar vogel speelde -, gevolgd door twee leden van de vrijwillige burgerwacht met hun band om de bovenarm. De jongen, een jaar of vijftien, zestien oud met gladgeschoren hoofd en gekleed in een hemelsblauw hemd en een even blauwe broek stormt door de heester naar de volgende tuin, een opening achterlatend ter grootte van zijn lichaam. De twee leden van de burgerwacht stormen door dezelfde opening, waarna de heester zich weer enigszins sluit.

Een paar minuten later klinkt uit de tuinen een snerpende, hemelsblauwe kreet.

Op de stoep bij mijn voeten ligt een nog smeulend sigarettepeukje. Het brandt een gaatje in de steen.

Het lijkt een smeulend sigarettepeukje van honderd jaar geleden.

Het verband tussen de ene prikkel of ervaring en de andere

is mij natuurlijk niet ontgaan, hoe kan het ook. Als je elders iets opwindends of iets nieuws meemaakt - het doet er op den duur nauwelijks toe wat - dan is de kans veel groter dat zich bijvoorbeeld een warm eroties gevoel ontwikkelt, een gevoel dat al of niet overgaat in een reëler eroties schimmenspel. Het is dan alsof de afstand tussen mij en haar vorm krijgt, een heldere doorzichtige gevoelsvorm die soms dezelfde omtrekken aanneemt áls of lijkt óp datgene wat we samen gezien hebben, of die juist helemaal geen vorm aanneemt, wat misschien wel het meest volmaakte is.

Een van de meest idylliese momenten, waarvan ik de beelden even moeiteloos kan oproepen alsof het gisteren heeft plaatsgevonden en niet vijf jaar geleden, was die middag toen ze voor een vrijwel verlaten kust een dolfijn hadden zien spelen; ze hadden er met kinderlijke opwinding naar gekeken als in een dolfinarium zonder wanden. Daarna waren ze in een verstilde stemming naar huis gegaan, hadden zich ontkleed en waren naakt naast elkaar op bed gaan liggen, zonder elkaar aan te raken. Zo hadden ze een half uur gelegen, bijna roerloos, een uur, terwijl de warme zeewind door de open balkondeuren naarbinnen woei over hun droge gespannen huid waarop ieder haartje afzonderlijk voelbaar was, over het schaamhaar, rond de ontblote eikel, tegen haar halfgeopende vulva en beiden hadden ze het gevoel gehad in een lichte roes te verkeren, een roes die ze eindeloos hadden willen rekken...

Sommige mensen hielden tegenwoordig een statistiek bij van de relatie tussen seks en ondergane prikkels en het rare was dat het numerieke feit alleen soms een positieve invloed uitoefende op de erotiese aktiviteit - het zelfde feit had ook kunnen frustreren en verlammen vanwege de lichtelijk vernederende gedachte dat statistiek je erotiek kon regelen -, maar wanneer een afnemende correlatie zou worden gekonstateerd zou de frustratie ongetwijfeld optreden en het al of niet vermeende negatieve effekt versterken.

Veel mensen hidden trouwens statistieken bij op alle mogelijke gebieden. Iedereen kan in zijn omgeving wel een aantal vrienden of kennissen aanwijzen die aanleiding geven tot lachen of leedvermaak; zo zijn er echtparen die eens per maand een grafiek trekken van het aantal uren dat ze hoofdpijn hebben gehad, depressief zijn geweest, zich aan elkaar of/en aan anderen geërgerd hebben, enzovoort - wie er het slechtst aan toe is geweest wordt winnaar en verdient medelijden, ook al krijgt men het niet altijd, wat dan weer het begin kan zijn van een nieuwe statistiese maand in mineur. Het hoogtepunt is 31 december, wanneer het grafiese jaar zijn definitieve vorm krijgt en in twaalf, nee dertien bladen naast elkaar aan de wand hangt. Een mens moet iets in z'n leven hebben, al is het maar statistiek. En statistiek heeft één groot voordeel: over wat genoteerd is hoef je je niet meer druk te maken, de kurve denkt en voelt voor je. En misschien, heel misschien is de persoonlijke statistiek ook een verkapt verzet tegen de *algemene* statistiek, waarin je als een alomtegenwoordige nul opgaat en verloren gaat, want overal om je heen heerst, zichtbaar of onzichtbaar, statistiek.

Maar één ding is en blijft opvallend: waarom houdt bijna niemand een statistiek bij van leuke dingen? - uitgezonderd de staat die uit zelfrechtvaardiging de cijfers vervalst? En nou jij weer.

Mijn vader vroeger: - Ik heb overal gewoond, behalve waar ik op dat moment woonde.

- En ik dan? vroeg ik.

- Tja, zei mijn vader.

Het was een schokkende ervaring, als je erover nadacht nadat je intuïtief al geschokt was en de vraag je mond spontaan had verlaten. Je eigen bestaan was in het geding, al was het vooralsnog maar in taal.

- En ik dan? Nu gesteld geldt voor mij het omgekeerde: over-

al waar ik momenteel woon - en ik heb nergens anders gewoond - overal waar ik momenteel woon woon ik *niet.* En dat is allerminst schokkend. De opmerking van mijn vader was het wèl.

Vroeger was niet alleen anders maar ook elders en mijn geboorte - en hetzelfde geldt voor mijn hele generatie en allen die na mij geboren zijn - ligt elders, elders of nergens, ook in de tijd. De generatie van half- of nietgeborenen en niet opgegroeiden, de half levenden en de levenslang stervenden.

De gedachte - hij was toen vijftien jaar - was even ingrijpend geweest als de enkele jaren eerder gedane ontdekking dat zijn naam in feite de omkering van die van zijn vader was. Husselen met de lettervolgorde van het alfabet kon de hele wereld op z'n kop zetten en niet alleen de taalwereld in een volstrekte wanorde storten. Maar dit was alweer een latere gedachte, toen hij er eveneens van doordrongen raakte dat je de letters van het alfabet ook weer niet zomaar in een snelkookpan kon stoppen en de pan alleen maar hoefde te schudden.

Daarna had hij een korte tijd met de gedachte gespeeld schrijver te worden, dichter, maar zijn eigen omkering had hem er vanaf gebracht, zijn vaders cynisme, plus natuurlijk de wereld, die zelf àl te veel van een omkering kreeg. Hoewel - in mijn hart hoop ik misschien nog altijd op mijn eigen omkering, of op die van de wereld. Maar zolang deze niet heeft plaatsgevonden heb ik al mijn verbeelding nodig voor nieuwe verbeelding, want waar niet is moet toegevoegd worden en bovendien heeft mijn eigen plaatsbepaling in de wereld teveel van mijn verbeelding geëist, teveel om schrijver te worden.

De eerste gevallen zijn gekonstateerd van reuzenschildpadden, struisvogels en casuarissen die eieren leggen met een plastic schaal. Zegt men. De casuarissen overleven alleen nog in dierentuinen en bij hen laat het zich eerder denken. Misschien ontwikkelen de ongeboren kuikens en schildpadjes binnen-

kort wel kleine bio-elektriese drilboren in hun snavel of neus. Het feit is even verbijsterend als mijn vaders ervaring op een lentemorgen toen hij het uiteinde van een geknapte plastic drooglijn uit de grond trok en zag dat deze worteltjes had geschoten. Ik stond toevallig in de tuin met mijn bal en zag het ongeloof in zijn ogen. Hij keek alsof hij plotseling in een andere wereld terecht was gekomen of dat het einde van *zijn* wereld was aangebroken.

Ik nam het snoer van hem over en bekeek de fijne plastic haarworteltjes die over een lengte van één centimeter uit het snoer gesproten waren, ik zag het en vond het interessant en bijna vanzelfsprekend.

Later verwonderde het mij dan ook nauwelijks toen de eerste verhalen opdoken van mensen die beweerden aan de struiken in hun tuin trosjes aalbessen en lijsterbessen te hebben aangetroffen die de vorm hadden van clusters molekulen waarbij de besjes niet alleen aan de steel maar ook met steeltjes *aan elkaar* zaten. Kort erop zag ik ze zelf en ik vond het bijna normaal.

En dan na een nieuwe natuurlijke heuveltop komen de zee en de haven in zicht: de blikkerende geschubde zee als een reusachtige vis op een eeuwenoude prent en de stille hijskranen, de bewegingloze zeereuzen, de kaden zonder aan- en afrijdende vrachtwagens, heftruks.

Meer naar links, voorbij de stedelijke woonwijken, winkelcentra en kantoorblokken, op een geëgaliseerde kustvlakte ligt de industriestad, smetteloos; de bouwwerken ogen van op afstand als kleurrijke Stijlvilla's uit het derde decennium van de vorige eeuw, waarschijnlijk een verlate historiese invloed, maar niets lijkt hedendaagser dan juist deze fabrieken, werkplaatsen, hallen. Rook noch smook verontreinigt de lucht; weinig mensen bewegen zich in de straten en tussen de gebouwen.

Verder het land in het vliegveld met zijn blikkerende hangars, vluchttoren en andere glasrijke bouwsels; achter elkaar stijgen de vliegtuigen en helikopters op, bijna iedere twee minuten één, de kleinere voor personen-, de loggere voor vrachtvervoer.

Vóór de industriestad ligt de nieuwe haven met erin een tiental gigantiese containerschepen en rechts daarvan, tussen fabrieksstad en oude stad, de jachthaven met zijn honderden kleine boten en grenzend aan de oude stad de kade voor luchtkussen- en vleugelboten.

Er zijn, zoals altijd, opvallend weinig zeil- en motorboten op zee. Men *bezit* een boot; hem gebruiken is iets anders.

Ik blijf even staan en kijk. En het is of tevredenheid, bewegingloosheid als een donzen dekbed over het land- en stadschap ligt, een luchtige deken van donsveertjes uit de vleugels van engelen geplukt. Bijna kun je ze zien neerdwarrelen, in bijna doorzichtige sneeuwvlokken.

Soms verlang ik terug naar de stormen en regenvlagen uit mijn jeugd, de verbeeldingsloze natuur met zijn bijtende kou in de winter, de scherpe vriesprikken in je vingers die kort erop begonnen te tintelen, de sneeuw die, hoe schaars dan ook, viel en viel en viel tot alles er werkelijk winters uitzag, niet alleen maar als een wit televisiedekor of een kerstlandschap bedolven onder de poedersuiker. Er was het gevoel dat je méér leefde, niet alleen maar primitiever - de weerstand van de wind die je al fietsend moest overwinnen, de tegenstand van de natuur die ook je lichaam en je karakter vormde, een effekt dat nóg vroeger aan de woestere elementen en de krijgsdienst werd toegeschreven. Een ouderwetse gedachte, ik weet het, een literaire. En toch, mijn dochter koestert hem ook: als een herinnering aan wat ze gelezen heeft en aan wat ze gehoord heeft, van mij.

En ineens zie ik haar lopen, ook afdalend naar de oude stad,

op nog geen honderd meter van mij. Ik herken haar meteen aan haar grote mexicaanse zonnehoed en de witte ruimvallende doorwaai-jurk die gemaakt is op wind en zon. Haar gezicht gaat half schuil onder de brede hoedrand, haar schaduwrimpels als runen zijn niet zichtbaar, maar ik ken ze; samen vormen ze een gezicht, haar gezicht.

Zij, met haar indringende, soms wat ontmoedigende nuchterheid, haar natuurlijke rust en vanzelfsprekendheid, die de vanzelfsprekendheid is van verbeeldingsloze realiteit: ze nodigt niet uit haar te verbeelden, laat staan tot wat ze niet is. Nee onzin, ieder mens is gedeeltelijk het produkt van een anders verbeelding, vooral van iemand die van je houdt. Ik ben ook het fantasieprodukt van haar, wat mij op mijn beurt aan haar bindt.

Ik volg haar een ogenblik met mijn blik, ik zie hoe ze van kleur verschiet als een kameleon, nu eens is ze rood tegen de rododendrons, dan weer goudgeel tegen de gouden regen, dan schaduwblauw tegen een wak hemelsblauw van de lucht en een minuut later heeft ze een haast doorzichtig lijf in de blinkende spiegelruiten die haar als een reuzeninsekt een ogenblik met hun sterke tegenlicht gevangen houden.

Want nu aarzelt ze even - ze heeft mijn blik gevoeld - houdt haar pas in en ziet mij. Waarschijnlijk rimpelt ze haar voorhoofd nu. Dan wendt ze haar hoofd af en slaat een zijstraat in. We hadden elkaar nog niet mogen zien. Het is niet zozeer tegen de afspraak als wel tegen het toeval. Het toeval mogen we pas proberen te sturen nadat wij de grens van de oude stad overschreden hebben; dan pas begint de jacht. Dit zal zijn rond elf uur. Vrij zeker zal ze haar breedgerande zonnehoed nu in haar tas stoppen. Twee uur lang zullen wij dan elkaar proberen te vinden en te ontwijken. Wie de ander het eerst ziet heeft gewonnen. Is het ons geen van beiden gelukt, dan zullen we elkaar treffen op de plek die we afgesproken hebben, vandaag is dit

een koffiehuis aan de haven; we zullen er samen lunchen en elkaar vertellen wat we - voor elkaar - gezien hebben en meegemaakt. Ervaringen moet je tegenwoordig zoeken en oproepen, uitlokken, reële en niet-reële. Met onze ervaringen dragen wij aan elkaar bij. Veel mensen weten niet wat ze zonder elkaar moeten beginnen, maar ook niet met elkaar. Wij in prinsiepe wel: zowel zonder als met elkaar. Wij zitten ook op afstand vol onzichtbare vingerafdrukken van elkaar.

Ook taalontmoetingen spelen een rol in ons spel van ontmoeten en ontwijken. Soms dwingt de een de ander met een opmerking de voorafgaande vraag te bedenken of probeert een vraag te stellen waarop alleen een eraan voorafgaande wedervraag mogelijk is dan wel iets te doen zeggen dat aanleiding zou kunnen zijn voor de gestelde vraag; je kunt ook proberen alle antwoorden over te slaan en alleen vragen te stellen die door hun impliciete informatie alle antwoorden overbodig maken ofwel alleen vragen afdwingen, enzovoort. Dit alles natuurlijk op een eenvoudige, speelse wijze vol fouten en inkonsekwenties, want geoefend in streng logies denken zijn wij geen van beiden; bovendien zou voor ons de aardigheid er gauw af zijn; bevrijdende logika is voor weinigen weggelegd, evenals konsekwente onlogika. Voor ons mag het dus ook gewoon langs elkaar heen praten zijn; wat overgedragen wil worden kom je toch wel te weten - wat niet geweten wil zijn dringt zich soms wel en soms niet op - en vaak sluipt zelfs in de meest absurde dialoog een verhaaltje binnen.

Hoe dan ook, het gevolg in bijna alle gevallen is humor - onbedoelde - en het resultaat: het bedotten en speels verkrachten van eigen systemen, het stukspelen van redegevingen en andere taalkundige status quo's. Want zoals verbeelding de redding betekent van de realiteit, zo is het absurde de redding van de taal en op den duur misschien ook wel van de verbeelding. En dan?

- De waarheid spelen is onmogelijk, placht mijn vader te zeggen, onwaarheid spelen is realisties.

- Wat zag je morgen ook weer?
  - De zon die de heuvel af kwam rollen en die vlak voor mijn voeten blijft liggen.
  - Waarom deed je het?
  - Ik gloeide van binnen. Alleen de pit spuwde ik uit.
  - Hoe reageerden de mensen in het dal?
  - De regen vervaagde alle kontoeren van gisteren.
  - Hoe noemde hem zijn gezellin?
  - Onder de zonneboom beminde ik als een paria.
  - Je zegt het.
  - Ik *zag* het. *Nu.*

Dan overschrijd ik de grens van de oude stad en de speelse jacht begint. Ik gluur om mij heen om niet de eerste minuut al gesinjaleerd te worden. Ik heb - evenals zij waarschijnlijk - een niet voor de hand liggende omweg gemaakt. Of heeft zij hem juist niet gemaakt? Ons spel kent regels, die we desgewenst kunnen negeren, maar ook weer niet al te vaak, want daardoor zouden andere regels kunnen ontstaan. We mogen ons verkleden, een vreemde hoed opzetten, een nieuwe jurk aantrekken. Daarentegen worden we verondersteld niet langer dan 15 minuten achtereen in een café te zitten of veel tijd in andere lokaliteiten door te brengen, uitgezonderd musea, waar we elkaar vaak het eerst zoeken. Anderzijds is ook niet-zoeken toegestaan; de ander zoekt dan alleen en is de enige die op z'n hoede is, wie niet zoekt laat zich vinden. Vals spelen bestaat verder niet, vals spel is spel.

De beste mimicry is nog altijd om als mens in de mensenmassa op te gaan, maar dit maakt het spel onavontuurlijk, om niet te zeggen infantiel. Speelde je het spel serieus, dan was je je voortdurend bewust van elkanders *mogelijke* aanwezigheid,

wat weer eens iets anders is dan tastbare aanwezigheid.

Opmerkelijke ervaring: luidde de opdracht voor beiden: vind elkaar zo snel mogelijk, bijvoorbeeld om samen te gaan eten of naar het strand te gaan, dan lukte het vaker niet dan wel binnen een bepaalde tijd.

Naarmate je dichter het centrum nadert worden de huizen en de gevels van de gebouwen ouder, de overgang van nieuwe wijken naar oude stad is echter vrij abrupt omdat het karakter van de oude stad in hoofdzaak bewaard werd en dat van de nieuwere wijken niet. Daar de bebouwing er dichter is en er veel winkelstraten zijn is het er meteen aanzienlijk levendiger en de vele wandelaars hebben er ook iets minder van slaapwandelaars dan in de buitenwijken; wederzijdse aanwezigheid stimuleert, drukte animeert; mensen laden elkaar op, tijdelijk. Het historiese centrum van de stad ligt links van de havenwijk; nadat de stad vanuit de zee het land op is gekropen - de vroegste bewoners van deze streek kwamen van overzee - heeft ze zich als een oude poliep die zijn armen op verkenning uitzond en zelf op zijn plaats bleef in de laaggelegen delen tussen de heuvels verspreid; pas later werden de hellingen volgebouwd. Ik volg de oude vangarmen en voel bij tijd en wijle hun kontraktie, voel hoe ze sidderen en bewegen.

De etalages zijn zoals altijd het aanzien waard, er hoeft nauwelijks iets bijgedacht te worden. Het overvloedige fruit, de stralende groenten, de blakende vlezen en de vele, vele gebruiksartikelen en speelvoorwerpen. (O, één nieuw spel of speelding uit te vinden, één werkelijk nieuw gezelschapsspel! het zou financieel bovendien heel lonend zijn!)

Ondertussen blijf ik op mijn hoede, gluur om straathoeken en in portieken.

En op slag ontwikkelt zich het gevoel dat zij overál in de stad aanwezig is, om iedere straathoek, in ieder warenhuis, juist omdat ik haar niet zie en hoe langer het spel duurt hoe sterker het gevoel wordt. Dit is een van de verrassende effekten ervan.

- Het was warm als op een huwelijksreis, de verveling school alleen in de dieren.
- Wij aten drie croissants en dronken eindeloos cappuccino's.
- Je zei: niemand kan ooit zoveel van je houden als in een kinderboek.
- En toen was het alweer ànders en vijf dagen later.
- Jij ging op jacht in een dierentuin, ik bleef thuis in mijn kinderboek.
- En het werd onverschillig waar en wanneer.
- En het werd onverschillig waar later.
- En jij: heb je het zelfde spel met andere vrouwen gespeeld?
- En ik: hoe kan dat nu? Je speelt toch nooit twee keer het zelfde spel.

Merk op: hoe in de oude wijken ook het aantal antikwariaten toeneemt; en opnieuw verbaast hij zich erover dat allerlei busjes en koekjestrommels die twintig, vijftien jaar geleden als waardeloos weggegooid werden nu zoveel geld opbrengen; oud kinderspeelgoed evenzo. (Hoeveel mensen zullen nu niet denken: als ik *toen* al die oude rommel bewaard had..., en ze zullen overwegen *nu* hun oude rommel te bewaren. Maar helaas, ze hebben geen oude rommel en de volgende week zijn ze hun voornemen alweer vergeten. Over vijftien jaar hebben ze pas weer oude rommel en die zullen ze wegsmijten.)

Ondanks de grotere bedrijvigheid lijkt het ook in de binnenstad iedere dag zondag; zondagse mensen wandelen ontspannen of lopen verveeld hun tijd zoek te brengen. Alles trekt kijkers, iedere futiliteit, iedere ongewone aktiviteit, als een straatopbraak, een gesprongen waterleiding, het gevecht tussen twee honden - twee kunsthonden had ik bijna gezegd -, een woordenwisseling, het hijsen van een vlag en vanzelfsprekend nog meer een echt handgemeen, een goede goochelaar, een middelmatige standwerker, een uitslaande brand. Wie werkt doet het voor z'n plezier. De halfslaap van het dagelijks

leven als roes. De koesterende monotonie en spanningsloosheid. Zelfs voor dameskapperswinkels, verkoopdemonstraties en soms zelfs voor kantoorramen blijven de mensen staan om te kijken als betrof het iets bizonders.

Het is of de stad zich langzaam, bijna onmerkbaar aan het ontspannen is, steeds verder aan het ontspannen. Pas over langere periodes merk je het.

- De wereld eindigt waarschijnlijk met een kwintsextakkoord of een verminderde kwint, zei mijn vader, niet in een Grote Drieklank zoals sommige utopisten en kunstenaars vroeger dachten of hoopten of wensten, en misschien ook niet in een verscheurende dissonant, zoals we *allemaal* dachten, nee, misschien gewoon in een verminderde kwint, een subdominant of een dominantseptiemakkoord. En je weet niet wat erger is.

- Waarom geen parallelle kwintengangen of oktavengalerijen, zei ik, hele straten en lanen ervan, hele steden?

- Misschien heb je gelijk, zei mijn vader, al weet je zelf niet hoe.

- U wel? zei ik nijdig.

- Nee, ik ook niet, zei mijn vader, alleen meen ik *mijn* akkoord al te horen.

En dan ineens meen ik twee huizenblokken verderop een glimp op te vangen van haar of van iemand die op haar lijkt, een joyeuze vrouwenfiguur met breedgerande zonnehoed. Ik haast mij haar richting uit, maar verlies haar in de menigte uit het oog. Houd mij dan abrupt in, trek me terug in een winkelportiek. Zo nu en dan omkijkend keer ik op mijn schreden terug en sla bij de eerstvolgende hoek een zijstraat in, met het doel een omtrekkende beweging te maken. En nu lijkt het pas goed of het hele huizenblok, de hele wijk van haar aanwezigheid vervuld is.

- Ik leef bij de gratie van mijn variaties, zei mijn vader.
- Ik dan niet? vroeg ik.
- Het hangt ervan af wie je varieert, zei mijn vader.

De gevels in het oudste deel van de stad vertederen mij opnieuw, ze doen dit keer op keer, niet alleen door hun ornamenten, die gemakkelijk na te bootsen zijn, maar vooral door de unieke gevelverdeling, de plaatsing van vensters, luiken, deuren, de markering door richels en uitstekende stenen, en het lijkt wel alsof het in de eerste plaats de vlakverdeling is die je treft in plaats van de totaliteit van de stijl. Alle huizen en gebouwen verkeren in een uitstekende staat, zien er zelfs iets te goed uit; het is of de geschiedenis eraan onttrokken is, zoals dit het geval lijkt in de hele oude stad *en* - daarom? - *ook aan de mensen.* De gevels zijn tot hedendaags dekor geworden, zijn leeggezogen aan tijd.

Het paradoxale is dat de meer recente oude gebouwen en masjienes van de havenwerken en de oude motorvoertuigen *wel* een echt historiese indruk maken. De historie die ons van achteren al dichter nadert, net als bij het antikwariese speelgoed en de koekjestrommels en de mode en zo is het eigenlijk altijd geweest of heel lang. Het verschil met vroeger is echter dat de vérder achter ons liggende historie voor 't eerst kompleet is weggevallen: de historiese tijdvorm die voortkruipt zonder vanachteren aan te groeien; hij laat niets achter, zelfs geen uitwerpselen, geen holle gang. Voor 't eerst leven we in een histories luchtledig, dus alleen in het heden. De rest is dekor of namaak. Daarom.

Na dit gedacht te hebben bewondert hij de gevels opnieuw, probeert in het opgewekte historiese gevoel te verzinken als in een staat van mystiek-historiese inkeer, tracht de bijbehorende beelden op te roepen, maar het lukt slecht. Zelfs de morsigheid is hier nog helder en lokt niet uit tot fantaseren; de enkele hondedrol, een prop papier, een gebroken kogelpen,

een kapotte slipper, een lege heupflakon zijn te geïsoleerde, te goed geïsoleerde verschijnselen en blijven uitsluitend wat zij zijn. Echt vuil vermeerdert zich.

Dan wordt zijn blik getroffen door een jongen van een jaar of vijftien, zestien die voorzichtig, als was het een voorwerp van venetiaans glas met krullerige bladen van glas, een krop sla draagt in een doorzichtige plastic zak; hij draagt hem een beetje voor zich uit, waarschijnlijk omdat hij bang is dat de fijne bladen anders gekneusd zullen worden. De jongen is gekleed in een donkerblauwe, bijna paarse broek met wit hemd en hij loopt wat gebogen in de schouders alsof het volle gewicht van zijn leeftijd op hem drukt.

Om de een of andere reden besluit hij hem een tijdje te volgen, zoals hij dat vaker met iemand doet tijdens zijn kijkwandelingen; het idee heeft hij overgenomen uit een boek dat hij eens las. Waarschijnlijk heeft zijn moeder hem erop uitgestuurd omdat ze zelf vergeten was de sla te kopen voor de lunch. Haal jij even een krop sla voor me, heeft zijn moeder gezegd. En een moment heeft de jongen geaarzeld of hij niet zal zeggen: waarom moet ik het doen? en hij bedoelt: in plaats van zijn jongere zusje dat op de divan ligt te lezen of zijn vader die niks zit te doen voor het raam, maar hij laat het na omdat die opmerking hem meer moeite kost dan het voldoen aan de vraag, zoals het hem al jaren gemakkelijker valt een willekeurig gebod op te volgen dan afwijzend te reageren; hij heeft er zich zonder zich al te zeer op te winden of zich ongelukkig te voelen bij neergelegd als bij een natuurwet of een wettelijke gedragsregel, zoals op haar beurt de natuur onderdanig is aan wet èn manipulatie. Zo heeft hij het geleerd.

Als hij het Berzellipark nadert voelt hij zich ineens oud worden, alsof het leven in hem zijn wet heeft versneld; hij heeft de neiging even op een bankje te gaan zitten om uit te rusten, maar hij moet naar huis, weet hij, de krop sla naar zijn moeder brengen die hij nog steeds voor zich uit houdt hoewel het hier

veel minder druk is; hij heeft het gevoel of hij hem al jaren zo gedragen heeft.

Hij betreedt het park, waar het stoffig en winderig is. Stof warrelt neer op zijn hemd en haren, doet zijn brandende ogen wateren. De eerste grijze haren tonen zich. Hij krijgt het koud. Een onweersflits klieft de lucht. Sneeuw waait tegen zijn onbeschermde bovenlijf. Nergens een afdakje om te schuilen.

Hij sjokt voorwaarts, achter zichzelf aan, mompelt wat in zichzelf. De sterke wind *drijft* hem bijna naar de overzijde van het park, waar hij, als hij een van de uitgangen bereikt, zich schudt als een paard.

Het is hier tenminste droog, hoewel nog koel en vorstig, maar de winter heeft hij achter zich gelaten. Zijn schoenen zijn versleten, zijn broekspijpen gerafeld en zijn haren zijn nu helemaal grijs geworden. Hij huivert. Dan komt de zon door. Hij heft zijn gerimpelde gelaat onder het pruikdunne haar naar de eerste weldadige stralen die hij sinds jaren op zich heeft voelen neerdalen. Zucht. Haaahh... Met al dieper gebogen schouders zeult hij verder, dodelijk vermoeid nu alsof de lucht van water is. De zon die snel hoger is gestegen beukt onbarmhartig op zijn oude ledematen. De hitte is ondraaglijk en bemoeilijkt het ademhalen.

Dan eindelijk komt het ouderlijk huis in zicht. Hij kijkt bevreemd om zich heen en herkent de Oude Markt. Knikt dan even. Doet de laatste passen naar de huisdeur, die hij opent met zijn sleutel, half en half verwonderd dat deze nog in het slot past.

Gaat naarbinnen. Legt de krop sla op tafel in de huiskamer. Zijn vader, bijna onherkenbaar oud en gerimpeld, zit wezenloos voor het raam naar de lucht te staren, zijn moeder of grootmoeder - hij weet het werkelijk niet - dut in haar stoel, zijn zuster die zwarte rouwkleding draagt - háár herkent hij - lijkt op zijn moeder zoals die vroeger was, alleen tientallen jaren ouder; ze kijkt op noch groet.

Dan ziet hij hoe de krop sla, die al die tijd fris is gebleven, van het ene moment op het andere verwelkt, de bladen schrompelen ineen en worden zwart, tot er niet meer dan een handvol verdorde blaadjes is overgebleven waarvan de kern nog het meest weg heeft van een zwarte artisjok van glas. Ik had de sla niet op tafel moeten leggen, denkt hij, ik had hem in mijn handen moeten blijven houden.

Het gebeuren heeft hem bedrukt en hij besluit naar de havenwijk te gaan die nooit nalaat hem te animeren en zijn verbeelding te prikkelen, een ervaring die hij kennelijk met veel mensen deelt. Bovendien denkt Meta misschien dat ze hem hier aan zal treffen en in dat geval zal hij haar er aantreffen. Het opvallende van de buurt is dat het aantal politieagenten en ook het aantal leden van de burgerwacht hier duidelijk geringer is en naarmate men het oude havenkompleks dichter nadert zullen ze nagenoeg uit het straatbeeld verdwijnen. Het gemeentebestuur - of moet men het zo langzamerhand de regering van een kleine stadstaat noemen - heeft de ontwikkeling bewust in deze richting laten gaan en de groeiende misdaad oogluikend getolereerd. Zij die hun behoefte aan spanning willen bevredigen, hun agressie uitleven hebben een vrijplaats nodig, anders zoeken de erupties een uitweg over de hele stad, vrijwillige burgerwacht of niet; tevens biedt het de gelegenheid de uitwassen in de gaten te houden en zonodig te kappen als deze de gestelde grenzen tebuiten mochten gaan. Wie naar de havenwijk gaat weet waaraan hij zich blootstelt en dat is soms niet gering; de wijk bezit niet voor niets het grootste ziekenhuis van de stad met de grootste eerste hulp bij ongelukken-afdeling. Toch geven nogal wat mensen er de voorkeur aan hier permanent te wonen: aan belangstelling voor de huizen en bedrijven geen gebrek.

Men zou ook kunnen overwegen, denkt hij, om de agressie eens per jaar vrij spel te laten, zoals in twintigste-eeuwse futu-

ristiese verhalen wel eens was afgebeeld. Wie geen behoefte heeft om mee te doen blijft thuis en is daar veilig. Wie zich bloot wil stellen, wie een ander wil afrossen, doden of zich wil wreken èn wie het risiko wensen te nemen om zelf in elkaar getimmerd of gemold te worden kunnen zich op straat begeven, te voet dan wel in de auto. Het staat iedereen vrij het spel te spelen zoals hij of zij wil, eventueel binnen een raam van regels. Ik zie het al helemaal voor me. Mannen en vrouwen die zich niet wensen te laten ringeloren en die alle gevaar trotserend naar hun werk gaan; de wrokkigen die overal op de loer liggen, geweer of mes in de aanslag om eindelijk hun gram te halen en zich te wreken op wie hen gekwetst of vernederd heeft, hun geliefde afgenomen of hun zoon of dochter.

Men zou het spel kunnen kompliceren door iedereen een ontsnappingskans te geven en het de achtervolgers niet al te gemakkelijk te maken, bijvoorbeeld door een onder- en bovengronds station te bouwen met twaalf in- en uitgangen die je moest aanwenden alvorens toegelaten te worden tot de jungle van de stad, dezelfde en toch een andere nu. Kaart laten stempelen, een uitgang zoeken en dan op pad, als slachtoffer of als slachter, of als beiden. *Eén dag per jaar gevaarlijk leven!* Voor de meeste mensen zou dit voldoende zijn. Het tevreden gevoel wanneer je na een dag van angsten en spanning huiswaarts keert, of na je gewroken en op iemand geschoten te hebben, na iemand verminkt of verkracht te hebben. Wie verminkt of verkracht werd had voldaan aan zijn of haar diepste wens: verminkt of verkracht te worden.

Daarna: vergeven of vergeten tot volgend jaar, of de agressie weer langzaam opgebouwd.

Zover was het hier nog niet, ook niet in de havenwijk, waar alle geboden nog golden en waar ieder vergrijp gestraft werd. Een misdrijf plegen deed je voor eigen rekening, slachtoffer worden eveneens, ondanks de eventueel toegekende vergoeding. Misschien is misdaad nog de meest vitale uiting in onze

maatschappij en is de vitaliteit van de misdadiger in sommige opzichten de meest gezonde, denkt hij. Denkt: en ik? Denkt: het wetboek van strafrecht is niet van toepassing op mijn verbeelding. Een bevrijdende gedachte, altijd geweest. Achtergedachte: misschien blijft mijn *persoon* daarom wel éérder voor een verbodsbord staan - ook een fiktief - en laat slechts aan mijn verbeelding de vrije doorgang. Denkt, o schrik: of blijft ook mijn verbeelding van de weeromstuit voor het hek staan?

- Jaja, zei mijn vader, pas de laatste mens is ook weer de eerste, als je begrijpt wat ik niet bedoel.

Uiterlijk verschilt de wijk, althans op het eerste gezicht, weinig van de rest van de oude stad. Dezelfde goed onderhouden huizen, winkels, bedrijfjes, alleen veel minder kantoren en grote bedrijven, daarentegen opvallend meer bordelen. Misschien de mensen, bewoners èn wandelaars wat meer op hun hoede. Ook bij mij heeft zich onder de spanning van het speuren naar Meta en de lichte neerslachtigheid die nog steeds niet is verdwenen een zekere bekommernis gemengd om haar veiligheid. Tegelijk is haar potentiële aanwezigheid hier iets minder nadrukkelijk.

Het havenkompleks. Eén groot openluchtmuseum. Alles is in de staat gehouden zoals het een generatie geleden was, alleen stiller, doder. Zelfs de prostituées in de buurt dragen ten dele historiese kostuums, wijde rokken, hoge pruiken, mouches op de wangen. Een enkele maal kom je zelfs een kompleet histories tableau tegen: een melkmeisje met een rieten hengselmand aan de arm waarin een witte fles melk, een ronde gele kaas van was, houten boterblokjes, met naast zich een klein, eveneens in historiese kledij gestoken kind; boven de deur is een houten luifel aangebracht en naast de ramen hangen luiken met een hartje erin; een ander maal zit een in drie rokken broeiende matrone op een ruwhouten gevelbank omringd

door drie kloeke ‘dochters’ bij wie de opgebonden uiergrote borsten bijna uit het decolleté springen. En kijk, in een ander ‘verdacht huis’ wordt een gillende vrouw letterlijk naarbinnen gesleurd; maar dit tafereel laat je toch met het onheimelijke gevoel achter dat je niet weet of het gespeeld is of niet. En dan, op nog geen meter afstand van mij, boort zich een kogel in een deurlijst; daarop loop ik snel door.

De haven. Langs de kaden de gesloten loodsen, met ervoor en ernaast torenhooggestapelde kisten, alle leeg en jutebalen vol piepschuim, waarin soms kinderen spelen.

De hijskranen staan bewegingloos, de hef- en vorktruks bevroren in hun aktie.

Aan de steigers, permanent afgemeerd, een drietal vrachtschepen, waarop alleen een groepje bezoekers, een schoolklas waarschijnlijk.

Hier en daar wordt een geluidsband afgedraaid met de karakteristieke werkgeluiden van vroeger en er is een gebouwtje waarin autentieke historiese documentaires worden vertoond: weinig belangstelling. Ik vergeet een ogenblik naar Meta uit te kijken.

De zee blikkert, bijna net als van bovenaf gezien, alleen kun je nu de sardines en salmonetes in de grote vis zien zwemmen, een paar springvissen slaan zich boven het water uit en duiken in een sierlijke boog terug. Er zijn nog steeds weinig bootjes op zee; er dobberen meer pelikanen. Meeuwen krijsen en duiken naar vis en rechts in de baai liggen de gladde rotsen zich te koesteren als robben in de zon. Boven de heuvels heeft de zon-met-handjes zich zichtbaar hoger gewenteld.

Meer nog dan in de stad voel ik een groeiende behoefte om de dingen aan te raken, ze te *voelen*, al is het maar op één punt, één raakpunt is voldoende om een gevoel van het hele ding te krijgen, een materieel gevoel van de *vorm*. Maar ik weet, als ik er teveel aan toegeef, dat ik dan de slaaf zal worden van mijn impulsen en behoeftes, want vooral deze versterken

zichzelf. Er gaat dan ook een andere drang meespelen, die tot het bezweren van de dingen en hun dreigende mogelijkheden, de lust tot beheersing en toeëigening, ook al ging het er aanvankelijk alleen maar om ze te leren kennen. Je kunt er dan niet genoeg van krijgen: de dingen, de materie en de vormen werken verslavend. En ik zou zonder twijfel meer en grotere dingen wil aanraken, huizen, hijskranen, zeeschepen, met mijn vingers en niet alleen met mijn ogen en gedachten, ik zou gedachten willen aanraken, beelden, *alle* beelden, èn mensen, meer mensen, steeds meer mensen.

Het is goed je hier zo snel mogelijk aan te onttrekken en alleen terloops een aantal dingen aan te raken, vluchtig, snel, *bijna* ongezien door jezelf.

Denk: in wezen heb ik geen verleden, nooit gehad. Ik ben als een beeld dat, na zich door zijn vorm aan de materie ontworsteld te hebben, weer half in de materie is teruggezonken. Denk: te beginnen met ons heeft de aktieve geschiedenis afgedaan. Wij staan aan de aanvang van de passieve geschiedenis, net als vroeger de underdogs, de slaven en kettinggangers, de geketende roeiers, de geroofde vrouwen, de proletariërs. Ze bestonden en bestonden tegelijkertijd niet of half. Denk: achteraf ben ik er niet zo zeker van dat ik zelf ooit de weerstand van de natuur heb meegemaakt, het man-tegen-man-gevecht met de elementen, mijn jeugdige verzet tegen de maatschappij *of* dat ik mij dit alles alleen heb 'eigengemaakt' via indringende televisiebeelden en de neergeschreven herinneringen of fikties van anderen. Zo gaat dat. Zo gaat dat als je over een redelijke verbeelding beschikt en over weinig (eigen) verleden. Alles loopt door elkaar, gaat in elkaar over, alles raakt aan elkaar gelijk. In de herinnering bestaan alleen nog schijnverschillen. Wij zijn bijna restloos met onszelf samengevallen, wij zijn mensen zonder eigen verhalen. Alleen de verbeelding kan ons nog redden, niet de realiteit. Alle epiek moeten wij onszelf scheppen, onderdeel voor onderdeel; één van-

zelfsprekend levensverhaal is voor ons niet meer denkbaar. Denk: misschien heb ik mijn eigen vader wel verbeeld, misschien ben ik de zoon van mijn eigen verbeelding.

En ineens voel ik mij onwezenlijk moe, voel mij vermoeider dan ik in jaren geweest ben.

Vanachter een van de oude, gesloten loodsen stelt zich plotseling een jonge, in zwart leer geklede man voor mij op, als een uit het verleden opgedoken ektoplasma. Zijn bleek, bijna wassen gezicht. Koele, neutrale ogen, geen speldepuntpupillen.

- Je portefeuille.

Ik kijk hem in de ogen. Mijn uur van de waarheid. Voel echter geen spoortje angst. Heb mij zoals zoveel mensen de situatie meermalen voor de geest gehaald en bedacht wat ik zou doen als het mij zou overkomen. Het kon een keuze betekenen tussen nederlaag, vernedering en overleven, tussen je geld afstaan òf je eigenwaarde behouden en het leven verliezen, dus koos je waarschijnlijk voor het eerste.

- *Nee.*

Heb het gevoel dat het vóór mij gezegd wordt door iemand in mij, maar dan wel iemand die ik ook ben. - *Nee.* Het is zoiets als spelen met zelfmoord, russiese roulette met je leven als inzet. *Nee.*

De spanning die ik voel is een koele, neutrale zonder enige doodsangst. Het is onverklaarbaar roekeloos, maar ook bevrijdend: alsof een last van je afglijdt in de vorm van een loden jas, een jas die staat voor alle verantwoordelijkheid die hij tot nu toe heeft gedragen, ook die tegenover zichzelf; het is alsof de verantwoordelijkheid voor zijn *leven* van hem afgenomen wordt en het resultaat is een roekeloos bevrijdend gevoel.

- Heb je geen geld?
- Jawel.
- Geef op dan!

Hij schudt zijn hoofd.

- Dan schiet ik je neer. De jongen heeft zijn pistool tevoorschijn gehaald, een ouderwets, antikwaries model en richt het op mij.

Hij haalt zijn schouders op. Bedenkt de woorden: - Ik kan het niet verhinderen maar ik zal je ook niet aanmoedigen, maar hij zegt ze niet.

De ogen aarzelen. De houding van onaantastbaarheid van zijn slachtoffer, de volstrekte afwezigheid van angst werken blijkbaar ontregelend, verlammen hem.

Ik blijf hem aankijken, onagressief.

Dan stopt de jongen het pistool abrupt in zijn zak, draait zich om en loopt met hangende schouders weg.

Ik vervolg mijn wandeling. Maar in plaats van mij opgelucht of verheugd te voelen is er een lichte verkilling in mij, waarom weet ik niet. Weet evenmin waarom ik het risiko genomen heb, niet vanwege het geld in ieder geval of omdat mijn leven door het verlies aan eigenwaarde ondraaglijk zou zijn geworden. Ik heb het gevoel of ik toch een klein beetje gestorven ben. Ik probeer de kilte te verdrijven door in de warme zon te gaan lopen, maar onder mijn schoenen voelt de aarde koel aan, door de zolen heen.

- Beter de wereld te vergeten dan te haten tot het einde van alle betekenissen, zei mijn vader.

Even verderop op de kade stopt een busje. De chauffeur loopt naar de rechterzijkant van de auto, opent de schuifdeur en laat er met één handgreep een invalidenwagentje uit zakken waarin een oude man zit. De chauffeur duwt het invalidenwagentje een tiental meters verder in de richting van de zee en laat het daar staan, waarna hij zich terugtrekt in de cabine, waarschijnlijk om naar muziek te luisteren of naar wat er voor doorgaat.

De oude man in het wagentje - hij draagt een donkere zonnebril - recht zijn rug en nek en heft zijn hoofd als een gerimpelde eierschaal enigszins naar de zon. Zijn wijduitstaande oren vangen de geluiden op van de zee: het knabbelen van het water aan de kade, het krijsen van de meeuwen, het schuren van ijzer op ijzer, het gehijg en gereutel van dieselmotoren, het blikkerige keelgeluid van walkie-talkies, een enkele maal een luidkeels geschreeuwde opdracht of een verwensing, het afdraaien van windassen, het aan- en afrijden van vrachtwagens, lorries, heftruks.

De oude man hoort het roerloos aan. Misschien is hij blind.

- Als het goed is rennen de woorden voor hun betekenissen uit, zei mijn vader, en wij er als de kippen achteraan. Maar wee degene die zijn woorden inhaalt.

Pas twintig minuten later, als ik de havenwijk heb verlaten, zie ik Meta. Ze loopt ontspannen winkels te kijken, zonnehoed in de hand, alsof ze mij totaal vergeten is.

Ik blijf een tijdje achter haar lopen. Haar sandalen met ribgummi raken nauwelijks de grond lijkt het, hoewel ze allesbehalve tenger gebouwd is. Zo nu en dan bevoelt ze in het voorbijgaan iets, een brandkraan, een fietsstuur of het chroom van een kinderwagen, een winkelruit - een lange haal met de wijsvinger over de weerspiegelingen -, een ruwe muursteen, het gladde marmer van een pui, een mens, o zo luchtig en vluchtig, een meloen, appel of mango van een fruitstalletje.

Eigenlijk zouden alle etalages open driedimensionele tableaus moeten zijn, denk ik en zo gebouwd dat je de dingen zou kunnen aanraken in plaats van alleen maar zien. Goed voor de verkoop zou het niet zijn, want de meeste dingen hoefde je niet te bezitten als je ze eenmaal aangeraakt had.

Het wordt nu ook al duidelijker dat Meta zich weinig bekom-

mert om haar eventuele achtervolger, ze kijkt nauwelijks op of om. Misschien wil ze gewoon ontdekt worden, zo vlug mogelijk.

- Wat dook uit de schaduw van de voormalige houtloods op?
- De pijn voelde ik in mijn maagstreek.
- Toen stierven de schaduwen wederzijds?
- Nog dagenlang liep ik kreupel.
- Je oor is fout gehecht.
- Een pluk haar werd mij nagebracht.
- Ik hou van je zoals je bent.
- Ik hield al van je toen je nog een oud gerimpeld besje was.
- Jij een baby met een baard.
- Maar het duurde nog lang voor ik opnieuw die schaduw durfde oproepen.

Ik blijf nog even achter haar lopen, geboeid door haar duidelijkheid en speelse zwaarte, haar werkelijkheid die mij vreemd vertrouwd voorkomt. Ik zal haar straks ook over haarzelf kunnen vertellen, zal haar kunnen vertellen, in de hoop dat ze het leuk vindt, want dat weet je nooit.

- Laten we elkander verwoorden, zei mijn vader, want het Einde der Dingen is nabij. Alleen onszelf verwoorden is niet meer voldoende.

Sommige mensen aan wie ik vertel dat er plastic schildpad- en struisvogeleieren zijn gevonden lachen en geloven het niet, anderen, onder wie mijn dochter, Meta en enkele buren lachen en geloven het *bijna*, wat al meer is dan het helemaal niet geloven of de mogelijkheid ontkennen; ze lachen en vragen: werkelijk?

's Avonds rijst in mij een onbedwingbare behoefte om het donker te zien. Het is misschien wel dertig jaar geleden dat ik er het laatst in gelopen heb. De nachthemel boven de steden is veel te licht, ook om sterren waar te nemen - de torenhoge supersterke daglichtlampen maken van de avond het verlengde van de dag - en nog ver voorbij de buitenwijken, diep het land in verhindert het rossige schijnsel boven de stad dat van het donker méér overblijft dan een soort halfdonker, dat dus niets van het werkelijke donker heeft. Wie dit donker wil zien moet vrij ver de heuvels in reizen, waar de schaarse nederzettingen niet groter dan gehuchten zijn.

Ik ga alleen met de bus, Meta blijft liever thuis. Aan het donker heeft zij geen boodschap, misschien terecht niet.

Als ik vertrek flitsen overal de teleschermen al achter de vensters als vierkante sterren. De echte sterren zal ik pas over ruim een uur kunnen zien.

Even later is de stad één gigantiese lichtvlek, met hier en daar de kleurenflitsen van de lichtreklames en landingsbaanlampen van het vliegveld. Het licht heeft een brede strook van de zee geannexeerd.

Na twintig minuten hebben we de voorsteden achter ons gelaten. Als de weg de heuvels induikt dunt de bebouwing vrij snel uit, hier staan geen superlampen meer opgesteld. Het halfdonker doet meteen weldadig aan; erin als kleine verrassingen de lantarens en de verlichte vensters van enkele tankstations. In de rugleuningen van de stoelen voor en naast mij flitsen kleine teleschermen en boven de bus zo nu en dan de knipperlichten van de langeafstandshelikopters.

Er wordt weinig gepraat in de bus, die maar halfvol is. De toon van diegenen die met elkaar konverseren is ernstig, gelachen wordt er nauwelijks of niet. Ook ironie en cynisme zijn vrijwel verdwenen; cynisme tref je aan waar hoop geweest is, daarna wanhoop; of waar iets anders geweest is, een zekere

gehechtheid of verwachting; nu *doet* men alleen, benoemt minder dan ooit en verklaart zich zo min mogelijk nader, alsof alles wat men zegt of doet onvermijdelijk is, sinds lang bepaald door wie of wat dan ook. Ergens is wel een besluit genomen, is afgewogen, maar in een halfduistere rede die voornamelijk bestaat uit een vaag besef van reeds eerder genomen beslissingen van eenzelfde aard. Alles is vervuld van een oppervlakkige ernst, van ernstige onnadenkendheid zonder centrum of kern waarop de ernst zich kan betrekken, waar ze omheen kan cirkelen of die ze kan ontvluchten.

Op dezelfde ernstig-oppervlakkige manier is mijn besluit genomen om het donker te gaan zien: het is opgeroepen door eerdere verlangens en ik heb eraan gehoorzaamd.

Als het licht van de buslampen over de berm strijkt en het lege duister van het heuveldal inschiet zie ik flarden mist opwarrelen en kolken als overlevende nabeelden uit mijn jeugd en ik herken ze met vreugde; een kat schiet weg, de ogen licht en groen en rond van schrik, het kopje lijkt achterwaarts te stuiten terwijl het lijfje zijwaarts wegduikt, ik herken het. In de tuinen van de schaarse woningen en boerenbedrijven zijn drooglijnen gespannen waaraan linnengoed, overhemden en lakens hangen om zich te laten doordrenken van de geur van avondlucht en gras. Een enkele maal staat er een vrouw of een man in de deur, beweegt zich een gebochelde of mank lopende schaduw naar een schuur, opent iets of iemand zijn mond en schreeuwt een vogel.

- Luister, zei mijn vader fluisterend, bijna onhoorbaar, de tijd heeft zich losgekoppeld van de eeuwigheid en is als een paard achter de wagen gaan lopen. En ervóór komt hij nooit weer! Hij kan hem alleen maar proberen bij te houden als ie dat wil, maar waarschijnlijk wil hij dat niet, nooit méér! Hij zal liever langs de berm van de weg gaan grazen op zoek naar sappig gras of paardebloemen.

Als hij is uitgestapt en de bus weg is gereden heerst er een vrijwel totale stilte. Om de lamp hangt enig mistig licht, maar verder is de lucht droog. De grond is hier zanderiger en steniger en er wordt meer mais dan graan verbouwd. Op een half uur gaans van de hoofdweg ligt een klein meer en begint het sparrenbos waar ze in vroeger dagen gewandeld hebben, zijn eerste vrouw, zijn dochtertje en hij. De ongeasfalteerde landweg stijgt de eerste honderden meters licht en mondt uit op een plateau van rotsgrond en struiken. Die weg volgt hij tot hij in een volledig donker staat en niet verder durft.

Als hij, onwillekeurig met zijn handen om zich heen tastend, rondkijkt is het of hij het donker mee inademt.

Zijn ogen beginnen nu de donkerder, als uit zwarte steen gehouwen bomen en struiken te onderscheiden, maar alles wat er verder is, alle vormen en kontoeren, gaat in elkaar over en lost in elkaar op, ook hij.

Pas dan dringen de geluiden tot hem door die er ook zijn, de steeds opnieuw ontwakende en aanstromende zee van zwarte krekels, het gekras van een onzichtbare kraai die hij waarschijnlijk heeft gestoord. Dan weer stilte. Stilte. En krekels. De ontzagwekkendheid van de sterrenhemel komt toch nog als een verrassing, een bijna kinderlijke, als uit een fabel van eertijds. Het is iets waarvan je weet dat het er is en altijd geweest is, maar niet voor *jou.* Totdat je het weer *gezien* hebt en tot werkelijkheid hebt gekeken. De televisie heeft zelfs de meest konkrete werkelijkheid nog geïrrealiseerd en de beelden ten dele vernietigd, voorgoed. Maar niet de sterrenhemel, niet deze. De sterrenhemel blijft overweldigen en je hebt de neiging er bij op je rug te gaan liggen om er naar te kijken. Tussen de myriaden afzonderlijke sterren, de figuraties en nevels - een enkele vallende ster, die als een bijna storend anekdoties element en als te incidenteel wordt ervaren. Na enige tijd van intens beschouwen heb je het gevoel dat het firmament binnen in je hoofd zit, vlak onder je schedel. Daarop verzink je in

de kosmos en het opgaan erin is als het oplossen in een vager, onbestemder bewustzijn of in onbewustzijn. Tegelijk is het alsof je - van buiten - de kosmiese wind op je wangen en voorhoofd kunt voelen, als een ademtocht, een lange, ijle zucht uit de ruimte die tussen en achter de sterren is, vol denkbaarheden en ondenkbaarheden en beide, het bewustzijn van binnen en de kosmiese wind van buiten verenigen zich in je hoofd, waarbij het lijkt of de kosmos met jou gedacht heeft en jij met de kosmos.

Hij probeert de werelden in te vullen, de verre in hem, te vullen met leven en beelden, maar de enige beelden die hij op kan brengen zijn gestandaardiseerde SF-beelden van gefantaseerde wezens zoals ze op de televisie gebracht worden; daarop probeert hij ze te ontdenken, maar ook dit lukt niet: de kontoeren van de ikonen staan hun ontbinding in de weg. Uit wanhoop sluit hij even de ogen.

En valt prompt in een zwart gat, een heelalgrote pupil, waarin hij verdwijnt. Sterren duiken op als dode briljanten, er zijn kortstondige lichtflikkeringen, rossige lichtvlekken. Heeft het gevoel al meer te verijlen en op te lossen in de ruimte - tot, vrij plotseling, weer een kondensatie optreedt: als een vis van water slaat hij zich boven water uit, valt dan weer terug en wordt opnieuw opgenomen door een golfbeweging waarvan hij al die tijd deel heeft uitgemaakt Eerst duiken nog herkenbare beelden op - zijn vader, het huis waarin ze vroeger woonden, de havenbeelden van vanochtend, het gezicht van Meta onder haar hoed, de jongen die een krop sla droeg, hijzelf toen hij klein was, een schoolprent met een veldslag uit de middeleeuwen, een geharnaste ridder - en dan - eindeloos, eindeloos - en dan ook dát nauwelijks meer: er is alleen een *gevoel* van beelden. En hoe persoonlijker de kosmiese ruimte in zijn uitgebreidheid, hoe onpersoonlijker ikzelf. Tot er ook tussen deze twee geen verschil meer bestaat en er alleen uitgebreidheid is, met als minus-

kule eilanden vlekken, punten, lichtpunten die samen een beweeglijk, abstrakt raster vormen dat al dunner en ijler wordt. De ijlte nadert de grens van niet-zijn en even voelt hij de verleiding die te overschrijden, zich nog verder aan de eindeloze uitbreiding over te geven en op te gaan in het absolute, spanningsloze grijs - aarzelt dan, als voor een emotionele pijngrens die je jezelf niet toestaat te overschrijden omdat achter de grens niet het niets maar de absolute, pijnloze eenzaamheid wacht - aarzelt zwevend, denkt: hoor, de kosmiese ruimte is niet geluidloos: er is niet alleen zo nu en dan het lichte gonzen van ruimtedeeltjes - in mijn oren? -, het gekwaak van junglekikkers en het gesjirp van reusachtige krekels, maar dan wel van elektroniese? - Denkt: de ruimte is een groot oor dat niet opneemt maar uitzendt. En het is als een drenkeling die pas deel uitmaakt van de zee nadat hij erin verdronken is: pas dan deint hij mee met de zee en is de zee. - Maar dit denkend heeft hij alweer gekozen voor terugkeer en laat zich dalen, voorzichtig als in een dekompressietank.

Bijna lijfelijk ervaar ik de verdichting van mijzelf, de kondensatie van een schemerig soort bewustzijn dat zich half verzet tegen zichzelf, de onzekere vorming van mijzelf met inbegrip van een sluimerend besef van alle herinneringen zonder dat er ook maar één opdoemt, - er is iets in mij dat liever niet terugkeert -, zoals er ook een herinnering zou moeten zijn aan wat in mij gebeurd is. De herinnering is er wel, maar ik weet al niet meer welke. Er is iets gebeurd dat niet gebeurd is. Niets is gebeurd.

Ik ga op de stenige grond zitten met mijn rug tegen een rotsblok en kijk het donker in boven het dal. Mijn pupillen staan wijd open alsof ik blind ben.

Ik kijk tot de maan boven de heuvels uitrijst. Dan sta ik op. Ik loop terug naar de bushalte. Ik heb Niets te vertellen.

Misschien zal ik driemaal om mijn huis lopen alvorens naarbinnen te gaan. Misschien niet.

Situaties & Variaties/Veranderingen I

(1)

In de Nacht van de Poëzie werd haar baby geboren. Als ideale lezer noemde zij hem naar de geestelijke vader die ook háár geestelijke vader was. Zo kwam, op afstand, toch een bevredigende relatie tot stand, die, tot op zekere hoogte, van een ander geluksgevoel niet was te onderscheiden.

En zij: - Toen ik nog geen eigen kamer had, had ik al wel een eigen boek.
- Zo jong al?
- Zo lang al.

Zij noemde het daarom met een letterkundige woordspeling Baas in eigen Boek. Want het wás haar eigen boek. En misschien was haar baby wel een woordspeling, of een zetfout, of een verspreking. - Misschien ben ik zelf wel een kwestie van semiologie, zei ze. Iedereen is tenslotte het produkt van zijn taalomgeving. En wat haar taalomgeving was, daarover bestond geen twijfel.

- Een boek is de werkelijkheid niet.
- O nee?

- Ben jij dan 'n boek?
  - Ben jij werkelijk?

- Hij bewaart zijn kinderen in zijn mond als loodsvisjes.
  - Je bedoelt zijn woorden?
  - Nee.

- Hoe mooi is dit. Hoe mooi!
  - Mooi?
  - Heel mooi, ja. Moe en mooi.
  - Vind je dit werkelijk mooi?
  - Als het werkelijk is zoals het er staat, ja.
  - Vraag het aan S, vraag het aan H, vraag het aan mij.
  - Mooi?
  - Ja, mooi, mooi.
  - Heel mooi?
  - Ja, mooi... moe en mooi.

- Bij mij gaat de hele literatuur in een holle kies.
  - Bij mij de hele wereld.
  - Dat is aan je te zien.
  - Wat bedoel je daarmee?
  - Precies wat ik zeg.

- Er zit geen ontwikkeling in.
  - Waar niet in?
  - In de in. En evenmin in de ing.
  - En in de ont?
  - Niet in de ont en de na, noch in de o en de a.

- Waar ben je geweest?
  - In nummer 7.
  - Ook in nummer 10?
  - Ja, ook in nummer 6.
  - En in nummer 8?
  - Ook in nummer 5 plus en in de letters A en P.
  - Wat heb je ervaren?
  - De 7 en de 6 en de 5^{+} en de letters A en P.
  - En hoe was het?
  - Wat bedoel je?

(2)

- Zo ben je net een bijziende opticiën.
  - Jij 'n halfblinde keisnijder zonder bril.
  - Jij 'n dronkaard die nog nooit sterke drank gedronken heeft.
  - Jij 'n bedelaar die zijn aalmoes steeds bij zichzelf moet halen en hem niet krijgt.
  - Jij 'n agrariër die gras teelt op de rug van een koe.

- Ik dacht, wat een vervelende dag vandaag, laat ik de radio 's aanzetten en zien of er iets leuks te beluisteren valt. En toen drong het pas tot me door dat ie de hele tijd al aanstond.

- Sta ik op een middag naar zo'n waterpasbelletje te kijken, begint het belletje plotseling te hellen, steeds verder, steeds verder... Als ik doorkrijg wat dit inhoudt begin ik te gillen, zo hard als ik nog nooit gegild heb.

C.B. zegt: - Je hebt natuurlijk gelijk, maar daarom valt er met jou ook niet te praten.

T.P. zegt: - Ik praat liever over een (gelijkelijk) verdeeld gelijk, een uitgesteld gelijk of een voorwaardelijk gelijk.
- Praat dan, zei ze, en *blijf* praten.

- Laatst kreeg ik iets *kado* en echt, ik wist niet wat me overkwam!
- Ik heb in m'n leven nog nooit iets kado gekregen.
- Wie wel?
- Jij.
- Ja, maar dat is dan ook bij die ene keer gebleven.

- Kijk ik op een morgen naar m'n vingers, zijn ze bruin van de nicotine. Terwijl ik niet eens rook! Wat is er in godsnaam met me gebeurd? Wie heeft er in mij gerookt of met mijn vingers gerookt?

- Komt er een wildvreemde gast met een pistool in zijn hand het café binnen en vraagt: Heb jij Mannie X gezien?
Nee, zeg ik.
Dan schiet ik jou maar dood, zegt hij en schiet mij dood.

- Kom ik op een middag op mijn werkkamer, ligt er een heel boek op mijn buro, in *mijn* handschrift. Wie heeft het in godsnaam geschreven, of wie hebben het met mijn hand en mijn hoofd geschreven?

En toen, ineens, drong het in al zijn verschrikking tot mij door dat het NIETS ook nog iets anders is dan zomaar niets.

En de kat van Bert (Bird?) die terugkeert van gisteren, speelde, net als ik, met dit NIETS.

Alleen, *hij* wist het niet.

(3)

Nacht. (Toen.) Slaap als een laaghangende wolk onder het dak -
drijft
verder.
Hij: - Huil je of regent het?
Zij: - Ik regen.
En hij: - Regen maar, toe maar.
En de wind woei weer uit allevier kamerwanden tegelijk, woei.
En zij: - Spreek me, spreek me warm.
En hij: - Spreek me, verspreek me.
En we praatten, uren- & urenlang, een verleden lang.
Pas tegen de morgen waren we er weer, uitgewoed & moe als proza.

- Het is als willen stilstaan op een roltrap: je moet lopen om te kunnen blijven waar je was. En als je naarboven wilt, omdat je iets vergeten hebt bijvoorbeeld, kom je met iedere stap weer op je uitgangspositie terug: je haalt het nooit.
Omhoogstijgende mensen op de trap naast je lachen.

- Nog steeds wordt er in waanzinnige mate gestorven.
  - Dag in dag uit, minuut in minuut uit.
  - En nog steeds is iedere dood alleen goed voor een volgende dood?
  - Je zegt het.
  - En ieder woord voor het volgende woord?
  - Je hoort het.

- Die man is net een kunstmens.
  - Van plastic?
  - Nee.
  - Van hout?
  - Weet ik niet, misschien van een stof die nog niet bestaat.
  - Hoe weet je dan dat 't een *kunststof* is?
  - Omdat ie op vlees *lijkt.*

- De muizen knagen aan je tenen, voor je van stro bent.
  - Waar je zelf bijstaat?
  - Waar je zelf bijstaat. Je hebt het pas door als het te laat is.
  - Je hoort het geritsel niet eens.
  - En voelt niets?
  - Alleen een zacht gekriebel, een gewriemel in je als van honderd staartjes, dat je doet giechelen en lachen, je weet niet waarom.
  - Het is als een winterdag in je jeugd, op zolder, waar het hooi van de konijnen ligt. Het licht valt door het kleine dakvenster, wind blaast door de reten, een tak tikt te-

gen de dakpannen als een vogelsnavel en ergens ritselen muizen.

- Ja?
- Dat was een *andere* dag.
- Dat was een andere tijd.
- Dat is geen tijd.

Situaties & Variaties/Veranderingen II

(1)

- Ik heb het al vaker gezegd: iedereen leeft in de nadagen van Pilatus, of van zichzelf en geen jezus die je komt verlossen.

- Ook als ik alleen ben schenk ik me automaties twee borrels in.

- Niemand houdt het hier na zijn dood langer dan tien jaar uit.

- Geloof het of niet, dit wereldnieuws is niet alleen voor jou geschreven. Alleen dit gedicht.

- Pas in de vertrekhal van een vliegveld heb ik het gevoel dat ik *echt* leef. In de lucht is het al weer minder.

- Leg je geslacht op tafel en je geld op tafel en leg er geen verband tussen.

- Je lijkt wel een pizzicatopolka, zo opgewekt en pittig.

- Het enige dat bij hen thuis praat is de radio. En dat alleen als de televisie niet aanstaat.

- Ik ken iemand die echt van Messiaen houdt; hij woont in Amerika en doceert geloof ik teoretiese natuurkunde aan de Columbia Universiteit.

- Hier staat het gras nog van dertig jaar geleden.

- Een weinig slapens, een weinig sluimerens, zo zal de armoede over u komen als een wandelaar.

- Kunnen we niet eens een dag overslaan?

(2)

- Kennismaken met jou is net een bloedproef.

- Jij bent ook altijd die je bent. En zo zie je eruit ook.

- Niet ieder mens is hetzelfde. Niet iedereen is altijd dezelfde.

- Waarom leg jij ook nooit eens een gouden ei?

- Bah! je doet net of het normaal is dat het weer herfst wordt.

- God slaat weer toe in Nederland.

- Waarom moet de ene dag altijd op de andere volgen? of de volgende op de eerste?
Nou jij weer.

- Als er één ding is dat we gemeen hebben, dan is het: niets.

- Niet ieder mens is hetzelfde. Niet iedereen is altijd dezelfde.

- Als ik eens iets aardigs opmerk, zegt ie altijd: ‘Waar heb je dat gelezen?’

- Hallo! daar hebben we de missing link!

- We kennen elkaar al zolang dat je zou kunnen spreken van inteelt.

- Hij is de laatste van de grote romantiese virussen.

- Vaarwel, bid tot God, praat alleen met dingen die veilig zijn en ontmoet alleen blinde mensen. (De Masai)

(3)

- Als ie een borrel opheeft wordt alles voor hem erotiek, zelfs de politiek.

- De vader van de dialektiek is de testikel.

- Zijn karakter ontleent hij aan het marxisme, of aan het narxisme.

- Op niks nee zeggen, niet op alles ja zeggen.

- Zuig maar liever op je eigen duim, want een ander doet het niet.

- Sommige mensen zetten hun auto op de trein of sturen hun hond er op uit en blijven zelf lekker thuis.

- Je ziet hoe hij haar oververhitte ekonomie afkoelt met strelingen. Je ziet het voor je!

- Typiese radiomensen: op een afstand vriendelijk, thuis onzichtbaar.

- ‘Ik zag u trappelen in het bloed van uw geboorte.’

- Heb jij ook damesvogeltjes in je haar?

- Met woord en daad voor u paraat.

- Foetusvlucht neemt grote omvang aan.

- Op niks nee zeggen, niet op alles ja zeggen.

(4)

- Gisteren zweette ie als een os en weet je waar het naar rook? Naar aardgas of butagas!

- Mannen kunnen geen halfjes schenken.

- Hij keek me aan of ik in plaats van horens sprieten op m'n voorhoofd had.

- Doe uw plicht als dood soldaat!

- In what bed did you say we met?

- Come back, little subject.

- Ze begint al te zuchten voor ze de laatste keer opgehouden heeft.

- Zijn eeuwige biologies-dinamiese gezeik in de vrije natuur, zijn dinosauriese eetlust
-

- Sommige mensen ontkennen zelfs dat ze dood zijn als het hun voorgerekend wordt of voorgetekend.

- Doe uw plicht als dood soldaat!

- Komfortabel slapen. Komfortabel ontslapen.

- Zo toont men niet de wereld aan een ander.

- Hij is weliswaar oliedom, maar hij weet het op een ontzettend intelligente manier te verpakken.

- Krijg de rambam, het zenuwewater, het nono, de chloorpis, de aardappelziekte, het op & neer.

- Lang voor hij stierf blies hij zijn laatste, ja zijn allerlaatste adem uit.

- Komfortabel slapen. Komfortabel ontslapen.

Situaties & Variaties/Veranderingen III

(1)

- Hij keek mij aan of hij me vaker gezien had, of iemand zoals ik. En alleen dat al gaf me zo'n gevoel van vervreemding dat ik achterom keek om te zien of er iemand stond, of iemand zoals ik.

- Vandaag drong het ineens tot me door dat hoe langer hoe meer mensen in deze stad in zichzelf beginnen te praten.

- Andere man?
  - Nee, andere bril.

- Hij is de lakei van zichzelf en dat is nog veel erger.
  - Waarom erger?
  - Omdat ie niet weet naar wie hij moet luisteren.

- Soms hoop je, als je iets naars voor de tweede keer op de tevee ziet, dat het *dit* keer beter zal aflopen. Maar om de een of andere reden gebeurt dat nooit.

- Als foetus was ik al verder dan jij op je negentiende toen je 28 was.

- Ik wou dat ik een buitenaards wezen was.
  - Maar dat ben je toch ook!

- Die man lijkt wel een 90-jarige diskjockey voor 10-ers: hij kent de woorden uit de krant en van popprogramma's op de tevee, maar het is of hij voor zijn achterkleinkinderen spreekt.

- Wat zou hij graag met zijn vinger op de atoomknop zitten als die de vorm had van een tepel. Bij de eerste erektie zou hij drukken.

Daar werd gehouden een banket.
  Het hoofd werd op de tafel gezet.

(2)

- Mode is de armoede van de amoebe.

- De eeuwige nadorst, groter dan de ooit ongeleste.

- Je schaduw proberen weg te praten, hè, dat doe je.

- En hij liet de hemel zweven als een hemelbed.

- Help Perdix, zij laten hun verscheurende dissonanten op mij los!

- Hij loopt met een ziel onder de arm, misschien wel de mijne.

- Je schaduw witpraten, dat doe je.

- Kastanjeboomkaarsen wil ik nog wel ontsteken, geen kandelabers van ideologies licht.

- Jij spreekt altijd tweestemmig, als de stem en zijn buikspreker.

- Er zit hond in de lucht.

- Twee lichamen, één gedachte.

- Zo wordt de wereld een reusachtige zetfout.

- Tussen denkfout en zetfout pendelt de waarheid.

En hij: - Laten we elkander verwoorden, want het einde der Dingen is nabij.

En zij: - Wat hoor ik? Een stier brullend van retoriek.

(3)

- Een woord komt zelden alleen.

- Een mens evenmin.

- Bussinate in neo-menia tuba./Steekt de bazuin bij nieuwe maan.

- Harakiri eleison.
  Xultate.

En zij: - Hier dansen de oude mensen en de dingen die voorbijgaan.

En hij: ‘Gone are the drowsy days of identical twins/and the nights of the protozoa.’

- O commentator of things past.

- Geen mooier materie dan verweerde materie. Geen vruchtbaarder stof dan dode stof.

- Ook een aangeklede ledenpop heeft het koud. Of niet soms?

- De lijken gaan met de ruimte strijken.

- Twee lichamen, één gedachte.

- Een mens komt zelden alleen, een beeld evenmin.

- Steekt de bazuin bij nieuwe maan!

- Harakiri eleison.

- Xultate.